

DIE MOONTLIKE PRIVATISERING VAN ENKELE ONDERWYSFUNKSIES IN SEKONDêRE ONDERWYS IN DIE REPUBLIEK VAN SUID-AFRIKA

A.E. DIEDERICKS

M.Ed.

Proefskrif ingelewer vir die graad

**DOKTOR IN DIE OPVOEDKUNDE
aan die
UNIVERSITEIT VAN STELLENBOSCH**

Promotor:
Stellenbosch

Prof. N.P. Prinsloo
Maart 2000

VERKLARING

Ek, die ondergetekende, verklaar hiermee dat die werk in hierdie proefskrif vervat my eie oorspronklike werk is en dat ek dit nie vantevore in die geheel of gedeeltelik by enige universiteit ter verkryging van 'n graad voorgelê het nie.

OPSOMMING

Die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel is in 'n oorgangstadium vanaf 'n gefragmenteerde stelsel met verskillende departemente tot 'n meer omvattende, eenvormige stelsel. Voorheen was die finansies sentraal beheer en bestuur. Die nuwe onderwysstelsel se doelwit is egter om 'n deursigtige, vrye en gelyke demokratiese stelsel daar te stel met slegs een oorkoepelende departement. By die Suid-Afrikaanse publiek is baie verwagtinge geskep rakende die nuwe stelsel.

Baie meer leerders word deesdae betrek by skole sonder dat meer finansiële hulpmiddels beskikbaar is. Om aan die verwagtinge van die publiek te voldoen en om standaarde te handhaaf moet alternatiewe inisiatiewe vir geldgenerering nou gevind word.

Tydens die eerste fase van dié ondersoek is navorsing van relevante lande se onderwysstelsels onderneem. Daar is vasgestel dat hierdie lande vorme van privatisering toepas om hul onderwysstelsels op 'n hoë vlak te laat funksioneer. By al die lande is aanpassings gedoen om privatisering by die plaaslike omstandighede te laat inskakel.

Inligting oor die toepassing van privatisering in die Suid-Afrikaanse konteks is bekom deur semi-gestruktureerde onderhoude te voer met 'n aantal skoolhoofde van die Wes-Kaap. Addisionele data aangaande die skole is verkry deur die voltooiing van 'n vraelys. Die kwalitatiewe navorsingsmetode is hoofsaaklik gevolg by die insameling van data en die interpretasie daarvan.

Dit was duidelik dat algehele privatisering nie 'n oplossing sal wees by die unieke probleme van die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel nie. Dit sal die stelsel te duur maak en buite bereik van die gemiddelde persoon plaas.

Privatisering van staatskole ten opsigte van alle funksies sal inderwaarheid moeilik bereik kan word. Privatisering van sommige skoolstrukture kan egter wel plaasvind, en is reeds geïmplementeer in talle skole, soos vasgestel uit die onderhoude. Om privatisering goed te laat funksioneer, is voldoende kundigheid sowel as meganismes van kontrole en beheer onontbeerlik.

Die prinsipaalse rol het baie belangrik geword, met 'n klemverskuiwing vanaf opvoedkundige na bestuurder. Die beheerliggame van skole se ondersteunende rol en die hulp wat hulle verleen by die bestuur- en besluitnemingsprosesse word ingevolge onderwyswetgewing aansienlik groter.

Gegronde op internasionale tendense blyk dit dat gesonde sakebeginsels die onderbou van privatisering van sommige skoolstrukture is. Die meeste belangegroepe is tevrede met hul groter inspraak en betrokkenheid by die opvoedingstelsel in die geheel. Die doelwit wat bereik gaan word, is 'n stelsel wat legitimiteit het, goeie standaarde handhaaf, finansiële meer bekostigbaar is as die huidige stelsel, en leerders wat opgewasse is om hul rol as volwaardige landburgers te vervul.

ABSTRACT

The South African system of education is in a transitional stage from a fragmented educational system with various departments to a more encompassing unitary one. The finances of the various departments were centrally controlled and managed. The objective of the new system of education is to be transparent, free, equal and democratic with only one umbrella department. Great expectations were raised among the South African public with regards to this new system.

Nowadays many more learners are involved at schools without the provision of more monetary resources. In order to meet the public's expectations and live up to acceptable standards, alternative initiatives to generate funds must be investigated.

During the first phase of this investigation research of the educational systems of relevant countries was undertaken. It was established that these countries implement various forms of privatisation to enable their educational systems to function at a high level. In all these countries adjustments were made to adapt to the local circumstances. In South Africa a new education legislation might be the impetus for further privatisation.

Information about the implementation of privatisation in South African context was obtained by semi-structured interviews with numerous principals in the Cape Metropole. Additional data concerning the schools was obtained by means of a questionnaire. The qualitative research method was mainly used for the collection and interpretation of data.

It became evident that total privatisation would not be the solution for the unique problems of the South African educational system. The system would be too expensive and not within financial reach of the average person.

Privatisation in public schools with regards to all facets will be difficult to implement. It is, however, possible to privatise certain school structures and according to the interviews, this has already been initiated in numerous schools. To enable privatisation to function successfully, efficient expertise is essential. It is paramount that there should be mechanisms of efficient control and management.

The role of the principal has become vitally important with a shift of emphasis from educationalist to manager. The supportive role of the governing body of a school in the decision-making process and the management of the school has been increased by the education legislation.

Based on international tendencies it seems that healthy business principles are the foundation of privatisation of selective school structures. Most of the interest groups are satisfied with the fact that they have more say and a greater involvement in the total educational system. The objective that will be achieved is a legitimate system that maintains high standards, is more affordable than the current system and learners who are equipped to fulfill their role as mature citizens.

VERKLARING

Hierdie proefskrif van kandidaat, A.E. Diedericks, is taalkundig versorg.

.....
Me. M. van Rooyen
B.A.

28/11/99
.....
Datum

DANKBETUIGINGS

My opregte dank en waardering aan die volgende persone wat die afhandeling van hierdie studie moontlik gemaak het:

- Prof. N.P. Prinsloo, as promotor, vir sy bekwame en kundige leiding.
- My vrou, Hanlie, vir haar ondersteuning.
- Me. E. Oosthuizen vir haar professionele tikwerk.
- Me. M. van Rooyen vir die taal- en tegniese versorging.

Aan Hom al die dank en eer.

INHOUDSOPGAWE

1.	PERSPEKTIEFSTELLING.....	1
1.1	Agtergrond van studie.....	1
1.2	Probleemstelling en doel van studie.....	4
1.3	Navorsingsmetodiek en wyse van ondersoek.....	5
1.4	Afbakening van die studiegebied.....	6
1.5	Begripsverklaringe.....	7
1.5.1	Privatisering.....	7
1.5.2	Basiese onderwys.....	9
1.5.3	Onafhanklike skole.....	9
1.5.4	Formele onderwys.....	11
1.6	Terreinafbakening van die proefskrif.....	12
2.	FINANSIERING- EN ONDERWYSSTRUKTURE.....	14
2.1	Finansieringstrukture.....	14
2.1.1	Inleiding.....	14
2.1.2	Finansiering deur die Staat.....	17
2.1.3	Finansiering deur die provinsies.....	19
2.1.4	Finansiering deur die ouers.....	20
2.1.5	Finansiering deur die privaatsektor.....	24

2.2	Skool.....	25
2.2.1	Historiese ontwikkeling.....	25
2.2.2	Omskrywing van skole.....	27
2.3	Komponente van skole.....	33
2.3.1	Inleiding.....	33
2.3.2	Ondersteuningsdienste.....	33
2.3.3	Prominente onderwyskomponente.....	35
	(a) Voorligting	36
	(b) Gesondheidsdienste.....	36
	(c) Geboue en grond.....	37
2.4	Klassifikasie van onderwysstrukture.....	37
2.5	Samevatting.....	45
3.	PRIVATISERING: INTERNASIONALE TENDENSE.....	46
3.1	Inleiding.....	46
3.2	Privatisering.....	46
3.2.1	Inleiding.....	46
3.2.2	Privatisering: Omskrywing.....	47
3.2.3	Die doel van privatisering.....	48
3.2.4	Tipologie van privatisering.....	49
3.2.5	Slotopmerkings.....	52
3.3	Onafhanklike skole.....	53
3.3.1	Befondsing van onafhanklike skole.....	53
3.3.2	Kritiek teen onafhanklike skole.....	54
3.3.3	Voorstanders van onafhanklike skole.....	55
3.3.4	Onafhanklike skole in Engeland en Wallis.....	56

3.3.5	Onafhanklike skole in Australië.....	57
3.3.6	Onafhanklike skole in die VSA.....	58
3.3.7	Slotopmerkings oor onafhanklike skole.....	58
3.4	Privatisering in openbare skole.....	60
3.4.1	Openbare skole in die VSA.....	60
	(a) Inleiding.....	60
	(b) Skoolgebaseerde bestuur (School-Based Management - SBM).....	62
	(i) Omskrywing van SBM.....	63
	(ii) Besluitnemingsmagte.....	63
	(iii) Voordele van SBM.....	67
	(iv) Nadele van SBM.....	69
	(c) Verantwoordelikhede van skole.....	70
	(d) Slotopmerkings.....	71
3.4.2	Openbare skole in Australië.....	74
	(a) Inleiding.....	74
	(b) Skoolgebaseerde bestuur (School-Based Management: SBM).....	74
	(c) Verantwoordelikhede van die skole.....	77
	(d) Slotopmerkings.....	78
3.4.3	Openbare skole in Engeland en Wallis.....	79
	(a) Inleiding.....	79
	(b) Plaaslike finansiële bestuur (Local Financial Management-LFM).....	81
	(i) Die doelstellings van LFM.....	82
	(ii) Voordele van LFM.....	82
	(iii) Kritiek teen LFM.....	83
	(iv) Implementering van LFM.....	84
	(c) Slotopmerkings.....	87
3.5	Samevatting.....	89

4.	INSAMELING VAN DATA.....	92
4.1	Inleiding.....	92
4.2	Wetenskaplike navorsing.....	93
4.3	Kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing.....	95
4.3.1	Inleiding.....	95
4.3.2	Kwantitatiewe navorsing.....	96
	(a) Inleiding.....	96
	(b) Metodologie.....	97
	(c) Samevatting.....	97
4.3.3	Kwalitatiewe navorsing.....	98
	(a) Inleiding.....	98
	(b) Metodologie.....	100
	(c) Samevatting.....	102
4.3.4	Slotopmerkings.....	102
4.4	Onderhoude.....	103
4.4.1	Inleiding.....	103
4.4.2	Vorme van onderhoude.....	105
	(a) Informele of indiepte-onderhoud.....	105
	(b) Ongestruktureerde onderhoud wat 'n skedule gebruik.....	105
	(c) Oopeinde-onderhoud.....	106
4.4.3	Onderhoudstruktuur.....	106
	(a) Opstel van die onderhoud.....	106
	(b) Onderhoude.....	109
	(c) Verwerking van die onderhoude.....	111
	(i) Sport.....	112
	(ii) Gevolgtrekkings oor sport.....	118
	(iii) Kultuur.....	122
	(iv) Gevolgtrekkings oor kultuur.....	125

	(v) Strukture.....	129
	(vi) Gevolgtrekkings oor strukture.....	134
	(vii) Finansies.....	137
	(viii) Gevolgtrekkings oor finansies.....	145
	(ix) Slot van onderhoud.....	150
4.5	Vraelys.....	152
4.6	Samevatting.....	155
5.	RIGLYNE VIR DIE PRIVATISERING VAN SEKERE ONDERWYSSTRUKTURE.....	157
5.1	Inleiding.....	157
5.2	Voorwaardes vir privatisering.....	159
5.2.1	Finansies.....	160
5.2.3	Kundigheid.....	162
5.2.4	Ligging van skole.....	164
5.3	Skoolstrukture.....	165
5.4	Vorme van privatisering.....	166
5.4.1	Privatisering in die praktyk.....	167
5.4.2	Gradering van skole.....	174
5.5	Samevatting.....	177
6.	SAMEVATTING, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS.....	179
6.1	Samevatting.....	179

6.2	Gevolgtrekkings.....	181
6.3	Aanbevelings.....	182
6.3.1	Praktyk.....	182
6.3.2	Opleiding.....	184
6.4	Terreine vir verdere navorsing.....	185
6.5	Tekortkominge in die proefskrif.....	186
6.6	Persoonlike indrukke van die skole.....	187
6.7	Slotopmerkings.....	190
	BRONNELYS.....	192
	BYLAAG A.....	203
	BYLAAG B.....	207
	BYLAAG C.....	209

HOOFSTUK 1

1. PERSPEKTIEFSTELLING

1.1 AGTERGROND VAN STUDIE

Die onderwys in Suid-Afrika is in 'n oorgangsfase vanaf 'n gesegregeerde stelsel na 'n oop, vrye, gelyke en demokratiese stelsel. Gedurende dié tydperk moet baie probleme en struikelblokke oorkom word.

Dié probleme manifesteer op sekere gebiede, byvoorbeeld: oneweredighede in die geografiese verspreiding van skole, te veel opvoeders in bepaalde vakrigtings, politiekery in skole, verskillende bestuurstyle, die metodes van finansiering vir die onderwys en die rasionalisering van sekere onderwysdepartemente.

Die Witskrif oor Onderwys en Opleiding (1995:64) verklaar dat daar veral vier besondere vereistes is wat die besteding aan onderwys beïnvloed:

- (a) Die tekort aan klaskamers is teen die einde van 1994 op tussen 50 000 en 65 000 bereken.
- (b) Nuwe dienste moet ingestel word en ander moet uitgebrei word, byvoorbeeld: die instelling van gratis en verpligte, basiese onderwys tot graad nege; leerkultuurprogramme en nasionale programme vir basiese volwasse onderwys en opleiding.

- (c) Demografiese faktore veroorsaak dat die aanvraag in sekere gebiede hoër is as die normale groeikoers. Meer as een miljoen nuwe leerders tree elke jaar tot graad 1 toe, terwyl die totale bevolking tans teen 'n koers van 2% per jaar groei.
- (d) Alle dienste, asook die vorige veertien departemente, moet nou omskep word in nege provinsiale departemente wat grootskaalse bestuurs- en struktuurveranderinge behels. Die koste vir die skep van nuwe infrastrukture en rasionalisasiepakette is hoog.

Die finansiering van die hele onderwysstelsel tot op die vlak van dié soort onderwys wat geïmplementeer is in die voormalige, sogenaamde bevoorregte onderwysstelsel, is net nie meer haalbaar nie. In 1994 was daar bykans 11,5 miljoen leerders in 27 500 onderwysinrigtings. Die onderwysbegroting vir 1994/95 het net onder R30 miljard beloop; en dit het 22,5% van die Regering se begroting bedra. Ondanks die ongelykhede is befondsing, volgens internasionale standaarde, aan die hoë kant. (Witskrif oor Onderwys en Opleiding 1995:64). Indien dit vergelyk word met dié van lande soos Swede, Denemarke en Luxemburg, blyk dit dat hulle in 1986 tussen 7% en 7,3% van hul bruto binnelandse inkomste aan onderwys bestee het. Dieselfde jaar het die Verenigde Koninkryk slegs 2% van sy bruto binnelandse inkomste aan onderwys bestee (De Villiers 1996:215).

Die Witskrif oor Onderwys en Opleiding (1995:59) aanvaar dat sommige funksies van skole gefinansier moet word deur die Sentrale Regering, sommige deur die provinsiale regerings en nog ander deur die ouers, terwyl van die funksies ook geprivatiseer moet word. Alleenlik deur die finansiering van die onderwys uit verskillende bronne sal onderwysstandaarde én die kwaliteit van dienslewering oor die hele spektrum van verpligte onderwys in die sekondêre afdeling gehandhaaf kan word.

Die koste van onderwys behels ook veel meer as bloot dié fasette wat in finansiële terme gemeet kan word. Van die verborge koste lê opgesluit in mensebronnebenutting, insette van opvoeders binne en buite skoolverband, en die insette van ander groepe wat belange by die onderwys het.

Om dié probleme in die onderwys aan te spreek sal die primêre vraagstuk eers oorweeg moet word, naamlik hoe om gelyke dienste oor die hele spektrum van die bevolking te voorsien. Aansluitend by die voorafgaande moet van die standpunt uitgegaan word dat die nodige geld om die dienste daar te stel by verskillende bronne gevind sal moet word.

Dit is algemeen bekend dat Suid-Afrika op die oomblik nie gelykvormige dienste aan alle leerders en ouers kan verskaf nie. Die bestaande ongelykhede is ook iets wat daadwerklik aangespreek word.

Die provinsiale owerhede en die Nasionale Minister van Onderwys is nie tevrede met die toekenning van finansies ten opsigte van die onderwys nie. Die hooforsaak vir dié ongelukkigheid is dat die oorkoepelende begrotingstoewysing vir onderwys nie toereikend is om in die land se behoeftes te voorsien nie. In sekere provinsies word nou druk uitgeoefen om die begrotingstoewysings op 'n billike voorsieningsgrondslag te plaas (Witskrif oor Onderwys en Opleiding 1995:59).

Boyd en Kerchner (1988:7) beweer: "*... part of the current debate revolves around the question of whether public schools can easily adopt successful features of private schools, or whether fundamental characteristics of public schools must be altered before such features can be transplanted successfully.*" Beskou vanuit 'n finansiële hoek is hierdie vraag van Boyd en Kerchner ook baie relevant vir onderwys in Suid-Afrika.

1.2 PROBLEEMSTELLING EN DOEL VAN STUDIE

Vanuit die agtergrondbeskrywing vir hierdie studie is dit duidelik dat besin moet word oor alternatiewe bronne vir die generering van fondse binne die provinsies en/of die afskaffing of afskaling van bepaalde dienste wat tradisioneel deur skole gelewer is.

Die afskaffing van dienste in die onderwys is nie werklik 'n oplossing vir die tekort aan geld in 'n land nie, want dit kan kontraproduktief wees in die opsig dat onderwys van 'n hoë standard waarskynlik nie gelewer sal kan word nie.

Gevolgtrek is die sentrale probleemstelling in die studie die vind van metodes waarvolgens die finansiële druk op skole verlig kan word, sonder om standaarde in te boet. Vir hierdie doel gaan die rol van privatisering in sekondêre skole ondersoek word. Die probleemstellende vraag is dus tot watter mate privatisering kan help om die druk te verlig.

Die hoofdoelstelling kan soos volg geformuleer word:

Met die studie wil vasgestel word in hoeverre privatisering in die RSA daartoe kan bydra dat skole hul kerndoelstelling, naamlik onderrig, steeds kan verwesenlik sonder om ondersteunende funksies (byvoorbeeld buite-kurrikulêre aktiwiteite) te verwaarloos.

Die volgende doelwitte vloei uit die breë doelstelling voort:

- Om privatisering as begrip deur middel van literatuurstudie te omskryf ná ontleding van die rol van onafhanklike skole in verskillende onderwysstelsels.
- Om internasionale tendense in die privatisering van onderwysfunksies uit literatuurstudie te bepaal.

- Om deur onderhoude met prinsipale van sekondêre skole vas te stel tot watter mate privatisering reeds toegepas en nog verder toegepas kan word.
- Om riglyne daar te stel vir die privatisering van enkele onderwysfunksies.

1.3 NAVORSINGSMETODIEK EN WYSE VAN ONDERSOEK

Die navorsing berus op 'n studie van nasionale en internasionale lektuur met die oog op die trek van parallelle tussen die onderwysstelsel in Suid-Afrika en wêreldtendense. Ten einde die teorie en praktyk bymekaar te bring is onderhoude met geselekteerde prinsipale in die Kaapse Metropool gevoer.

Die metode van ondersoek sal hoofsaaklik berus op kwalitatiewe onderhoudvoering. Daar is onderhoude met agt prinsipale gevoer. Ses van hulle is prinsipale van die voormalige Model C-skole; naamlik van skole geleë in bo-gemiddelde sosio-ekonomiese gebiede, skole in gemiddelde sosio-ekonomiese gebiede en skole in ondergemiddelde sosio-ekonomiese gebiede. Addisioneel is onderhoude gevoer met twee prinsipale in agtergeblewe gebiede.

Eersgenoemde ses prinsipale het reeds ervaring opgedoen van die finansiering van skole buite staatsverband en kon dus inligting verskaf oor die praktiese nadele en voordele van dié soort finansiering. Die ander twee prinsipale het as klankborde gedien om eersgenoemde groep se antwoorde te evalueer in terme van moontlike toepassing in hul eie onderskeie gemeenskappe.

Ná noukeurige en sistematiese ontleding van die onderhoude is, in die lig van die literatuurstudie, aanbevelings opgestel oor die moontlike privatisering van bepaalde onderwysfunksies.

Daar moet erken word dat daar tekortkominge in dié tipe kwalitatiewe onderhoudvoering bestaan. Vanweë die baie veranderinge in die onderwys en die probleme wat daar tans heers, het tyd 'n faktor geword by die vind van doeltreffende oplossings. Tweedens is daar, volgens die navorser, nog nie vantevore kwalitatiewe navorsing van dié aard op die terrein van die onderwys onderneem nie.

Ten slotte word riglyne vir privatisering in die praktyk opgestel. Die bevindings uit die navorsing sal dus op skoolvlak geïmplementeer kan word sodat 'n meer koste-effektiewe onderwysstelsel daargestel kan word.

Sir Michael Sadler waarsku in Berkhout en Bondesio (1992:7) teen die gevaar dat net bepaalde aspekte van onderwysstelsels ondersoek word: *"We cannot wander at pleasure among the educational systems of the world, like a child strolling through a garden, and pick off a flower from one bush and some leaves from another, and then expect that if we stick what we have gathered into the soil at home, we shall have a living plant."* Ondanks dié vermaning sal dit dwaas van enige navorser wees om nie tog sekere beginsels in ander lande se onderwysstelsels te oorweeg nie. Slegs deur te bepaal watter strukture of funksies werkbaar is, kan 'n nuwe prototipe saamgestel word, één geskoei op sy eie land se verwagtinge, kultuur, sosiale instellings en finansiële begroting.

1.4 AFBAKENING VAN DIE STUDIEGEBIED

Dié studie is deels vergelykend van aard, in soverre dat privatisering in ontwikkelde lande bestudeer is met die oog op toepassing hier plaaslik. Wêreldtendense in die privatisering van sekere onderwysfunksies en die finansieringmetodes vir dié lande se onderwysstelsels is die fokus van hierdie gedeelte.

Die hoofklem van die navorsing val op die kwalitatiewe onderhoude wat gevoer is. Deur semi-gestruktureerde onderhoude word daar gepoog om onderwysfunksies te identifiseer wat moontlik geprivatiseer kan word. Bykomend word vasgestel presies wat die behoeftes is van skole in die Kaapse Metropool ten opsigte van onderwysvoorsiening, asook watter onderwysfunksies as essensieel beskou word. In die Staatskoerant (1995:40) word gesê: *“Verantwoordelikheid vir die voorsiening van onderwys (uitgesonderd teknikons en universiteite) berus by die provinsiale regerings.”*

Die riglyne wat aan die einde van die navorsing voorgestel word, is dus 'n poging om die verwagtinge en behoeftes van ouers, die gemeenskap en die sakesektor met die finansiële beperkinge van die plaaslike owerhede te versoen. Slegs indien dit kan plaasvind, sal 'n “nuwe” onderwysstelsel legitimiteit bekom en dit uiteindelik behou.

1.5 BEGRIPSVERKLARINGE

1.5.1 PRIVATISERING

Besinning oor die Staat se verantwoordelikheid teenoor onderwys, en die ekonomiese implikasies daarvan, is al wyd deur belangegroepe bespreek. Tot dusver het die pogings tot besnoeiings tot grootskaalse probleme en ongelukkigheid gelei, en die sukses wat wel behaal is, was so gering dat die privatisering van sekere funksies 'n steeds groter werklikheid word.

Volgens Van Deventer (1990:10) lees 'n algemene definisie van privatisering soos volg: *“... impliseer dat nie alleenlik die staat verantwoordelik is vir die voorsiening van onderwys nie, maar dat die individu, die ouers, die gemeenskap en die sakesektor ook 'n bydrae maak tot die onderrigproses, die befondsing, die bestuur en die beheer van onderwysinrigtings.”*

Een van die hoofredes vir die privatisering van sekere funksies in skole is om standaarde en die kwaliteit van skoolonderrig nie te verlaag nie, maar inderdaad sover moontlik te verhoog. Boyd en Kerchner (1988:1) beklemtoon dié stelling: *"Demands for greater efficiency, productivity, and quality, and sometimes even for privatization of public services have become commonplace."*

Waar privatisering ter sprake is, word die volgende vrae gewoonlik geopper. Wat is die verwantskap tussen regeringsbefondsing en regeringsregulering? Sal meer regeringsbefondsing tot meer regeringregulering lei (Walford 1989:186)? Indien die regulering van regeringskant te beperkend word, kan dit kontraproduktief wees. Dié delikate balans sal dus te alle tye gehandhaaf moet word.

Van Deventer (1990:9) se sienswyse oor privatisering is pragmaties: *"Privatisering beteken die sistematiese oordrag van paslike funksies, aktiwiteite of eiendom van die openbare na die private sektor, waar dienste, produksie en verbruik doeltreffender deur die mark- en prysmeganisme gereël word."*

By implikasie verwys die Deklarasie van Menseregte van die Verenigde Nasies Artikel 26 (Van Deventer 1990:2) na 'n onderwysstelsel wat die gemeenskap in die algemeen moet dien:

1. *"Everyone has the right to education ..."*
2. *"Education shall be directed to the full development of the human personality."*
3. *"Parents have a prior right to choose the kind of education that shall be given to their children. "*

Volgens Boyd en Kerchner (1988:3) sal die druk voortaan op onderwyskundiges wees om beter onderwys te verskaf: *"Each generation tends to demand more from the schools than their predecessors."* Geldelike nood mag dus nooit 'n rede wees om 'n onderwysstelsel te beperk nie. Daar is geen ander keuse nie as die daarstelling van 'n onderwysstelsel wat alle belangegroepe kan akkommodeer.

1.5.2 BASIESE ONDERWYS

Berkhout en Bondesio (1992:80) sien basiese onderwys as: *"... minimum onderwys wat verskaf word om 'n leerder in staat te stel om met redelike sekerheid te kan baat by die opvolgende voortgesette fases van onderwys."*

Volgens Behr (1988:49) is dit 'n gratis en verpligte program van ses jaar wat vanaf die ouderdom ses of sewe jaar begin. Geletterdheid (die kulturele instrumente van lees, skryf, reken, praat en luister) word verskaf om die behoeftes van die gemeenskapslede te bevredig sodat gebaat kan word by onderwys wat ná die basiese voortgesit word.

Volgens die De Lange-verslag (Behr 1988:49) is basiese onderwysprogramme so saamgestel dat leerders modules kan volg wat by hul potensiaal pas. Die modulêre stelsel is dus ontwikkel om by die individuele behoeftes van leerders in basiese onderwysprogramme te pas.

1.5.3 ONAFHANKLIKE SKOLE

Onafhanklike skole was nog altyd 'n belangrike besprekingspunt by politici en beleidmakers. Sommige van hulle is ten gunste daarvan en ander is daarteen gekant; met min inagneming van diegene wat tussenin stelling inneem (Walford 1989:1). Onderwyskundiges stel dus voor dat daar twee basiese kategorieë van skole, naamlik onafhanklike skole en openbare skole, moet voorkom.

Volgens Walford (1989:4) word die term onafhanklike skool in verskillende lande ook heeltemal uiteenlopend vertolk. In Brittanje is onafhanklike skole jare lank “*public schools*” genoem, terwyl dit in werklikheid as ’n sosiale eksklusiwiteit beskou word. In die laat sestiger- en vroeë sewentigerjare het onderwyskundiges dié elitisme probeer verbloem deur die term “*independent*” te gebruik. [Die Suid-Afrikaanse Skolewet No. 84 (Staatskoerant 1996:5) verwys ook konsekwent na onafhanklike skole.]

The Centre for Education Statistics (Walford 1989:60) definieer onafhanklike skole as: “*An elementary or secondary school (1) controlled by an individual or agency other than a state, a subdivision of a state, or the Federal government; (2) usually supported primarily by other than public funds; and (3) the operation of whose program rests with other than publicly elected or appointed officials.*”

Erikson (Walford 1989:60-61) onderskei sekere hoofkategorieë van onafhanklike skole naamlik: Rooms-Katoliek, Luthers, Joods, Sewendedag-adventisties, Onafhanklik, Grieks-Ortodoks, Kwaker, Mennonities, Calvinisties, Evangelies, Assembly of God, Spesiale Onderwys, Alternatief en Militêr. Soos afgelei kan word, is godsdienstige oorwegings belangrik by die stigting van die meeste soorte onafhanklike skole.

The working group of Free Schools (Walford 1989:151) sluit by bogenoemde stelling aan deur te beweer dat onafhanklike skole ontstaan in gebiede waar ’n sosiale behoefte nie deur openbare skole vervul word nie.

Die teenstanders van onafhanklike skole reken dat hierdie skole bydra tot ongelykhede in klas, geslag en ras. Volgens hulle kan dit uiteindelik tot ’n sosiaal meer verdeelde gemeenskap lei (Walford 1989:1).

In teenstelling hiermee plaas ouers hul kinders in onafhanklike skole juis omdat hulle glo dat die kinders beter onderwys sal ontvang en dus ’n beter kans sal hê om ná skool werk te bekom, of toelating tot tersiêre opleiding of selfs tot

elitistiese sosiale kringe of instellings te kry. Walford (1989:1) sluit hierby aan wanneer hy die volgende bewering oor demokratiese lande maak: "... *strong supporters of private education, who believe that the freedom to be able to choose the kind of education that parents want for their children is one of the basic rights of a democratic society.*" Ouers het dus die reg om geld te belê in onderwys, net soos hulle geld aan vakansies, huise en motors bestee.

Walford (1989:222) meen dat om die fokus, in isolasie, op onafhanklike skole te plaas misleidend kan wees. Openbare skole kan inderdaad 'n soortgelyke faset as onafhanklike elite-skole aanneem. Om te konsentreer op onafhanklike skole mag dalk die belangrikheid van soortgelyke skole binne die openbare sektor verskuil. So kan ouers byvoorbeeld vrywillig geskenke aan individuele openbare skole gee wat uiteraard tot groot verskille in fasiliteite en ondersteuningspersoneel kan lei. Selfs die huispryse binne die skool se opvanggebied kan bo die gemiddelde vlak styg sodat dit slegs deur ryk ouers bekostig kan word. So 'n skool kan dus uiteindelik sosiaal en akademies meer eksklusief raak as baie onafhanklike skole deurdat hulle grotendeels homogeen word; veral in terme van klas en etniese groepe.

1.5.4 FORMELE ONDERWYS

Volgens Behr (1988:48) is formele onderwys dié wat op 'n beplande wyse in erkende instellings soos skole plaasvind. Fantini (1986:40) gee 'n breër definisie: "*Education is a continuing process of empowering people to become all they are capable of becoming, through increased self direction in the utilization of formal and non-formal educative resources.*" Die ontplooiing van die kind se volle potensiaal kom dus ter sprake.

1.6 TERREINAFBAKENING VAN DIE PROEFSKRIF

Die proefskrif is in ses hoofstukke verdeel. Die eerste hoofstuk is 'n inleiding tot die studie. Die aandag word ook gevestig op die agtergrond waarteen die studie gedoen is, die probleemstelling en doel van die studie, navorsingsmetodiek en wyse van ondersoek, die afbakening van die studiegebied en enkele begripsverklarings.

In die tweede hoofstuk word die finansiering van die onderwysstrukture oorweeg. Skole word omskryf nadat hul historiese ontwikkeling bespreek is. Die hoofstuk word afgesluit met 'n klassifikasie van onderwysstrukture.

In hoofstuk drie word privatisering inleidend bespreek met spesifieke verwysing na onafhanklike skole. Die openbare skole in Engeland en Wallis (met die klem op plaaslike finansiële bestuur of Local Financial Management - LFM), Australië en die Verenigde State van Amerika (met die klem op skoolgebaseerde bestuur of School-Based Management - SBM) word bestudeer om tendense in privatisering te ondersoek.

Wetenskaplike navorsing as begrip, asook kwantitatiewe en kwalitatiewe navorsing word in hoofstuk vier bespreek. Die moontlikheid van die privatisering van bepaalde onderwysfunksies, na aanleiding van die onderhoude wat met prinsipale gevoer is, word ook ondersoek.

Hoofstuk vyf verskaf riglyne vir privatisering met die klem op die voorwaardes vir die implementering daarvan. Die skole wat spesifiek bespreek word, word geklassifiseer na aanleiding van die privatisering wat reeds daar toegepas word.

Hoofstuk ses is terugskouend van aard aan die hand van 'n samevatting. Daar word tot gevolgtrekkings in verband met privatisering gekom, met aanbevelings daarvoor in die praktyk en opleiding. Dié hoofstuk sluit af met persoonlike indrukke van die skole wat besoek is. Gedurende die periode van navorsing het

daar op 'n gereelde basis veranderinge in die onderwys ingetree. Omwentelinge is verder gestu deur die transformasie van die ou stelsel van verskillende departemente tot 'n geïntegreerde stelsel. Midde hierdie veranderde omgewing is daar dus steeds gepoog om alle relevante inligting sover moontlik op datum te hou.

HOOFTUK 2

2. FINANSIERING- EN ONDERWYSSTRUKTURE

2.1 FINANSIERINGSTRUKTURE

2.1.1 INLEIDING

Suid-Afrika beweeg tans deur 'n tydperk in die ekonomie waarin openbare fondse beperk is. Die direkte gevolge van ekonomiese probleme in enige land is dat daar op staatsbesteding besnoei word, sodat daar 'n goeie voorbeeld vir die privaatsektor gestel word. Maatreëls word dan getref om inflasie hok te slaan en die land se handelsbalans te verstewig.

Slegs deur streng finansiële maatreëls ten opsigte van oorbesteding, die duplisering van strukture en ander vorms van swak beheer kan die Suid-Afrikaanse Regering homself in die oë van die kieserskorps regverdig. Hierdie tipe finansiële beheermaatreëls en die gepaardgaande inkorting van fondse het altyd 'n negatiewe uitwerking op staatsdepartemente. Volgens die Staat is die onderskeie onderwysdepartemente van die oorbesteders. In 'n verslag wat deur die Onderwysdepartement (1995:XV) bekend gemaak is, word gesê: *"It is recognised that the provision of quality education for all at no direct cost to parents and communities is not affordable from the resources currently allocated by the state for education."*

Die feit dat daar nie voldoende voorsiening gemaak word vir fondse uit die staatskas nie, is al 'n hele aantal jare 'n besprekingspunt by politici, beleidmakers en onderwyskundiges. Behr (1988:53) verwys in sy boek na die De Lange-verslag

waarin onder meer die volgende gesê word: “... *functionally adequate quality of education, yet at the same time be financially realistic, and take into account the fact that public expenditure in the RSA would have to be strictly controlled in the years ahead ...*” Ook Dostal en Vergnani het reeds in 1984 (1984:3) beweer dat die tekort aan geld, asook die tekorte aan ander bronne, van die onderwys se hoofprobleme is. Gelyke onderwysgeleenthede kan eenvoudig nie aan alle mense verskaf word indien daar met so 'n meulsteen om die nek gearbei word nie.

Ashley (1989:9) beweer dat die privatisering van gedeeltes van die onderwysstelsel 'n gunstige uitweg kan wees vir 'n land met hierdie knellende vraagstukke. Hy motiveer die instelling van privatisering soos volg:

- (a) Die staat kan nie 'n groeiende onderwyskundige stelsel se finansiële las dra nie, vernameelik nie op skoolvlak nie; en
- (b) die betrokkenheid van die privaatsektor beteken groter effektiwiteit en lewenskragtigheid.

Geen enkele instelling in Suid-Afrika kan hom distansieer van die belangrikheid van goeie onderwys nie. Elke individu en maatskappy, ongeag van sy status, sal baat by goeie, gelykvormige onderwys vir alle mense. Berkhout en Bondesio (1992:9) onderskryf dié stelling: “... *dat onderwys 'n volk se investering in sy toekoms is - sosiaal, polities sowel as ekonomies.*” Daar is volgens hierdie skrywers 'n direkte verband tussen hoë produktiwiteit en mense op tegniese vlak met 'n hoë vlak van geletterdheid.

Daar is egter 'n fyn balans in alle onderwysstelsels wat veral blyk waar "finansieringshulp" vanuit 'n ander bron as die amptelike afkomstig is. Hoe meer geld gegee word, ongeag die motief daaragter, hoe groter word die lener/betaler se inspraak in en verwagtinge van die stelsel. Die onderwysstelsel moet dus die heelyd waak dat sy doelstellings nie vertroebel word deur ander partye wat finansiële hulp met sekere bymotiewe verleen nie.

Van Schalkwyk (1986:266) beweer: *"Wanneer dit egter beleid word om gesag en verantwoordelikheid vir die onderwys eweredig oor die sentrale, provinsiale en plaaslike vlakke te versprei, beteken dit dat die finansiële verpligtinge met betrekking tot die onderwys ook weer versprei moet word."* Dit is dus duidelik dat finansies en beheer in 'n noue verband met mekaar staan.

Berkhout en Bondesio (1992:87) sê dat onderwysfinansiering primêr uit vier bronne kom, naamlik:

- (a) Leerders self, deur middel van die ouers,
- (b) die privaatsektor,
- (c) die Staat, en
- (d) gemeenskaps- of belangegroeporganisasies.

Vervolgens gaan enkele van die bronne van finansiering ondersoek word.

2.1.2 FINANSIERING DEUR DIE STAAT

Een van die basiese funksies van enige staat is om te poog om basiese onderwys sover moontlik aan alle mense te verskaf. Hierdie doelstelling kan slegs deur 'n effektiewe onderwysstelsel bereik word.

Van Schalkwyk (1986:262) beklemtoon ook die Staat se verantwoordelikheid: *“Die praktyk van owerheidfinansiering bestaan basies daaruit dat die Parlement wetgewing aanvaar om bedrae beskikbaar te stel vir die verskillende dienste wat in die begrotingsdokumente onder die verskillende begrotingsposte aangedui is.”*

Die beweegrede vir staatsfinansiering van formele onderwys is om te verseker dat persone wat nie oor voldoende finansies beskik om vir hul kinders se onderwys te betaal nie die geleentheid kry om, net soos die gegoedes, onderwyskeuses te kan doen (Berkhout en Bondesio 1992:107).

Die Staat onderskei tussen twee tipes uitgawes aan onderwys verbonde:

- Kapitaaluitgawes, byvoorbeeld alles wat verband hou met vaste bates soos geboue en terreine.
- Bedryfs- of lopende uitgawes, byvoorbeeld salarisse en diensvoordele, voorrade, dienste, huur, toerusting en beurse vir studie.

Wanneer die Staat bykans alles wat betrekking het op onderwys betaal, is daar sprake van “gratis onderwys” (Van Schalkwyk 1986:268). Gedurende 1995 is R5 miljard deur die Minister van Finansies vanuit die HOP-fonds (Heropbou- en Ontwikkelingsprojek) aan onderwys toegeken. Volgens die voorwaardes is Departemente geregtig op oorbruggingsfinansiering uit die HOP-fonds, mits daar 'n strategiese bestuurs- en sakeplan vir oorweging deur die Regering se HOP-

toewysingskomitee ingedien word. Daar moet ook getoon word hoe die betrokke Departemente beplan om verdere lopende koste van programme wat deur die HOP ondersteun word in hul begrotings te verantwoord. *“Aangesien feitlik alle onderwysinvestering aansienlike herhalende personeel- en ander bedryfskoste behels, is die implikasies van hierdie maatreëls vir onderwysprogramme duidelik ernstig”* (Witskrif oor Onderwys en Opleiding 1995:59).

Die Regering het homself reeds in 1986 verbind tot gelyke standaarde in onderwys vir alle rasse. Hoewel finansiële hulp nie genoeg is nie, kan die ideal om 'n meer gelyke onderwysstelsel vir alle rasse daar te stel slegs verwesenlik word deur die besteding van geld aan die agtergeblewe gemeenskappe. Vanaf 1969 tot 1988 het die uitgawes op onderwys vir swartes dan ook dertienvoudig toegeneem, vir Kleurlinge vyfvoudig, vir Asiërs viervoudig en dié vir wittes drievoudig. Gedurende 1987/88 het die totale uitgawes van swart onderwys die eerste keer dié vir wit onderwys verbygesteek.

Totale regeringsuitgawes in rand op primêre, sekondêre en tersiêre onderwys in Suid-Afrika vir die jare 1969, 1978 en 1987/88.

TABEL 1

	1969		1978		1987/88	
	Miljoen	%	Miljoen	%	Miljoen	%
Swartes	49,9	12	253,6	16	3 400,2	42
Wittes	314,1	74	1 009,8	65	3 320,7	41
Kleurlinge	41,9	10	196,7	13	1 007,6	12
Asiërs	15,8	4	5,2	6	404,6	5

(Dostal 1989:20-21)

Elke land se regering het egter ook sy eie poste om te beskerm en 'n kieserskorps om gelukkig te hou. Die Suid-Afrikaanse Regering moet dus teen elke prys basiese onderwys aan die land se burgers verskaf. Die enigste wyse waarop hierdie doelstelling uiteindelik bereik kan word, sal wees om addisionele finansiële bronne te bekom. Mann (1979:76) beweer: *"The evidence seems to suggest that the level of expenditure on education is affected by national policies, by the number of children to be educated and to some extent by an authority's political complexion."*

2.1.3 FINANSIERING DEUR DIE PROVINSIES

Een van die effektiëste metodes om onderwys te verbeter is natuurlik die volledige implementering van desentralisasie. In 'n land soos Suid-Afrika met 'n bevolking wat baie oneweredig oor 'n groot oppervlak versprei is, geld die beginsel van desentralisasie soveel te meer. Dit is 'n gegewe feit dat desentralisasie slegs effektië is as alle beheermeganismes in plek is en optimaal werk.

In die Witskrif oor Onderwys en Opleiding (1995:60) word voorgestel dat 85% van die totale openbare befondsing vir skole deur die provinsiale onderwysdepartemente betaal moet word. Johns, Morphet en Alexander (1983:91) sê: *"... the subjects of every state ought to contribute to their respective abilities, that is to say, in proportion to the revenue, which they respectively enjoy under the protection of the state."*

Die toekenning van fondse is egter problematies, beskou vanuit die hoek van inkomsteverdeling en prioriteitstelling van provinsiale onderwysdepartemente. Elke onderwysdepartement sal byvoorbeeld 'n begroting moet opstel. Die vraag ontstaan dus tot hoe 'n mate die finansiële behoeftes toereikend en korrek geëvalueer sal kan word.

Volgens die Grondwet het provinsies die verantwoordelikheid om skole in te stel, te bedryf, te reguleer en te finansier. Dit moet egter geskied binne die raamwerk van die nasionale beleid in terme van sake soos die regstatus van die verskillende soorte skole, asook norme en standaarde waarvolgens skole beheer en gefinansier word (Witskrif oor Onderwys en Opleiding 1995:71). Oorkoepelend word die beheer van skoolfunksies dus nog deur die Staat gereguleer; waaruit dit net weer eens blyk dat desentralisasie nie werklik noulettend toegepas word nie.

2.1.4 FINANSIERING DEUR DIE OUERS

Ouers is nou eenmaal die primêre opvoeders. Die implikasie is dat ouers ook die primêre besteders is wat hul kinders se onderwys betref. Ouers betaal dan skoolfondse om by te dra tot hul kinders se basiese onderwys. Indirek word 'n bydrae natuurlik ook verhaal van ouers wat inkomstebelasting betaal.

Die grootste bron van inkomste vir die staatskas bly steeds die in van belasting. Die Staat moet egter altyd daarteen waak dat die indruk van verborge belasting geskep word, want dit voed wantroue in sy vermoë om sy finansies te hanteer. Die Suid-Afrikaanse Skolewetsontwerp (W58B-96:24) verklaar: *"The state must fund public schools from public revenue on an equitable basis in order to ensure the proper exercise of the rights of learners to education and the redress of past inequalities in education provision."* Die Staat aanvaar hierdie verantwoordelikheid dus ten volle.

In die Verenigde State van Amerika word die finansiering van onderwys effens anders aangepak. Nelson, Carlson en Palansky (1993:33) sê dat die mees algemene wyse om openbare skole te onderhou deur middel van eiendomsbelasting geskied. Chicago se inwoners betaal byvoorbeeld vir onderwys

in Chicago. Armer gemeenskappe kry proporsioneel meer staatshulp as ryker gemeenskappe; van die heel armste gemeenskappe kry 'n staatsubsidie van selfs tot 75%.

Johns, Morphet en Alexander (1983:91) sê: “... *the subjects of every state ought to contribute to their respective abilities, that is to say, in proportion to the revenue, which they respectively enjoy under the protection of the state.*”

Johns, Morphet en Alexander (1983:89-90) beweer dat daar twee teorieë oor die betaling van belasting bestaan. Die een is die voordeelteorie en die ander die opofferingsteorie. By elke teorie is daar duidelike verskille ten opsigte van onderwys te bespeur.

- Voordeelteorie: Dié teorie bepaal dat belasting betaal moet word volgens die beginsel van 'n bedrag proporsioneel gelyk aan die waarde van die dienste wat die individu van die regering ontvang. Uniforme belasting word dus nie betaal nie; 'n bydrae word slegs verhaal indien die verbruiker die bepaalde voordele geniet. Die beperkinge wat hierdie beginsel vir die onderwys inhou, is dat dit moeilik is om onderwyskundige voordele werklik te meet of in kategorieë te groepeer. Die sosiale voordele van onderwys is meer as wat die individu dalk direk mag ervaar. Die voordeelteorie word toegepas in ons belastingstelsel waarvolgens motorlisensies en belasting op petrol vir ons paaie betaal. (Paaie se gebruikswaarde is egter lank nie net tot motoreienaars beperk nie).
- Opofferingsteorie: Volgens hierdie teorie betaal die publiek vir openbare goedere en sosiale instellings. Die teorie onderskryf die beginsel van die potensiaal om te kan betaal as maatstaf, en hierdie potensiaal vorm dan ook die essensie van die opofferingsteorie.

Ten einde te bepaal wat die individu se potensiaal is om te betaal moet twee dinge vasgestel word:

- a) 'n Belastingbasis wat die vermoë om laste te dra kan meet.
- b) Riglyne waarvolgens belasting die laste gelyk maak. Die individu wat die minste persoonlike opoffering doen om een rand vir belasting te gee is ook die individu wat die grootste vermoë het om die volgende rand aan belasting te betaal. Progressiewe inkomstebelasting word deur deskundiges in openbare finansiering beskou as die beste uitdrukking van die potensiaal-om-te-betaal-beginsel. Progressiewe inkomstebelasting los proporsioneel meer inkomste in die hande van die laerinkomste-groepe. Daar is dus 'n opsigtelike herverdeling van inkomste.

Die beginsel van betaling vir gelewerde dienste word deur Ashley (1989:71) onderskryf wanneer hy sê dat alle onderwys sekulêr moet wees. Enige ekstra onderwyskundige bydrae, hetsy kultureel of godsdienstig, ter benutting deur 'n spesifieke gemeenskap moet as buite-kurrikulêr beskou word en kan nie die staat se verantwoordelikheid wees nie. In sulke gevalle moet die gemeenskap vir die ekstra voorregte betaal.

Volgens Barnard (1982:99): *“Ouers kan byvoorbeeld volledig of gedeeltelik verantwoordelik gehou word vir die aankoop van leer- en leesboeke, skrifte en ander verbruikbare skoolmateriaal, die ontwikkeling en uitbouing van koshuisakkommodasie en skoolbusvervoerskemas, die instandhouding van geboue en sportterreine, asook vir die gedeeltelike finansiering van buite-kurrikulêre en pre-primêre onderwysprogramme.”* Pariteit in die onderwys kan slegs bereik word as alle bevolkingsgroepe bydra. Behoeftige gemeenskappe kan addisioneel gesubsidieer word; en wel volgens 'n glyskaal bereken.

Die fondse wat by skole verhaal word, is vir die Staat nie 'n groot besparing nie, want: *"... they are used to improve the facilities or bolster the coffers of the particular school and do not necessarily replace expenditure which would have been undertaken by the State in the normal course of funding education at a state school."* (Report of the committee to review the organisation, governance and funding of schools 1995:22). By baie skole word selfs beurse geskep vir leerders wat andersins nie die skool sou kon bywoon nie.

'n Positiewe gevolg van steeds groter finansiële bydraes van ouers vir die onderwys is dat hulle ook 'n groter belangstelling in die onderwyskundige proses sal toon. Terselfdertyd sal sulke ouers ook 'n groter inspraak in onderwys wil hê (Dostal en Vergnani 1984:33).

Van Schalkwyk (1986:269-270) voorsien egter die volgende probleme indien ouers verplig word om bydraes te maak:

- Die hele gemeenskap baat by goeie onderwys en nie net die bepaalde ouers nie.
- Dit is 'n negatiewe manier om ouers betrokke by die onderwys te kry.
- Invordering van skoolfonds kan lei tot negatiewe gevoelens teenoor die skool, wat die vennootskap kan skaad.
- Daar sal gereeld volledig verslag aan ouers gedoen moet word.

2.1.5 FINANSIERING DEUR DIE PRIVAATSEKTOR

Privaatekonomie impliseer dat die individu slegs koop wat hy nodig het, daarenteen impliseer openbare ekonomie dat sodra die politieke besluit ten opsigte van uitgawes geneem is, alle individue wat aan belasting onderworpe is daarvoor sal help betaal. 'n Voorbeeld hiervan is verpligte voorskoolse onderwys (Johns, Morphet en Alexander 1983:65).

Die privaatsektor het die meeste beheer oor 'n land se finansies. Indien die onderwys as beleggingsmoontlikheid vir die privaatsektor "aantreklik" gemaak kan word, kan dit tot al die rolspelers se voordeel strek.

Die Staat se finansiële bydrae het die afgelope aantal jaar aansienlik verminder. Van Schalkwyk (1986:266) beweer: *"Dit spreek dus vanself dat sodra die staat se bydrae in die lig van ekonomiese tekorte begin verminder, moet die res van die gemeenskap se aandeel vergroot ten einde bestaande standaarde te handhaaf."* Gevolglik val die soeklig outomaties op die privaatsektor om hierdie gaping te vul.

Indien dit waar is dat 'n goeie onderwysstelsel met hoë standaarde ook tot die privaatsektor se voordeel sal strek, ontstaan die vraag waarom die privaatsektor so min by die onderwys betrokke is. Ashley (1989:37) beantwoord hierdie vraag gedeeltelik wanneer hy beweer dat die Staat se beheer oor die onderwys te ingrypend is, en die privaatsektor dus huiwerig is om te veel betrokke te raak. Hy benadruk ook die feit dat die privaatsektor 'n belangrike rolspeler in die verskaffing van onderwys is.

Daar bestaan egter verborge gevare indien die privaatsektor by die onderwys betrokke sou raak. Benell en Swainson (1990:18) waarsku teen verskuilde agendas. Hulle beweer dat die privaatsektor se groter rol in die onderwys misleidend kan wees. Volgens die skrywers het die Thatcher-regering ná sy

onderwys hernuwing eerder verder gesentraliseer, met nog groter betrokkenheid by en meer beheer oor die onderwys. Hulle waarsku dat privatisering inderwaarheid as 'n ideologiese rookskerm vir meer staatsbeheer oor die onderwys kan dien.

Die hoofbronne van finansiering vir die onderwys in Suid-Afrika is die Staat, die provinsies, die ouers en die privaatsektor. Die Staat is deur die Grondwet verbind tot basiese onderwys vir alle leerders. Hoewel die Staat die grootste deel van die finansiële las dra wat aan onderwys verbonde is, het die provinsies, ingevolge 'n bepaling in die Grondwet, ook 'n finansiële verantwoordelikheid. As primêre opvoeders dra ouers deur die skoolfonds direk by tot hul kinders se onderwys, asook indirek deur hul inkomstebelastingheffing. Die finansiële bron wat die minste ontgin word, bly steeds die privaatsektor. Dit is dus nodig om dié sektor by onderwys te betrek sodat elke leerder toereikende basiese onderwys kan ontvang.

2.2 SKOOL

2.2.1 HISTORIESE ONTWIKKELING

Volgens alle aanduidings het die mees primitiewe samelewings 'n "rudimentaire" soort onderwys geken. Jagtaferele teen die wande van grotte toon "skilderskole" waar jeugdige onder leiding van ouers oefen.

Stone (1981:8-13) bespreek die ontwikkeling/ontploffing van skole soos volg:

- In ou Egipte, Sumerië, Akkad, Babilonië, Fenisië en Kreta het die skryfkuns, boekhou, wiskunde, astronomie, chemie, musiek, skilderkuns en digkuns as skoolonderwerpe na vore getree. Onderrig het hier in die tempelhowe geskied.

- In Sumerië is 'n klaskamer ontdek waarin 30 leerders kon sit, en hoewel die geskrewe taal as medium van onderrig reeds voor die Griekse beskawing bestaan het, word "paideia" (die opsetlike vorming van 'n mens se karakter volgens 'n bepaalde ideaal) eers by die Grieke aangetref. Plato en Aristophanes was ook van die eerste skrywers wat skole as sulks opgeteken het. Historici beweer dat die eerste skole ongeveer 600 v.C. ontstaan het. As gevolg van Athene se demokratisering het tutor-onderrig gegroei tot skole met 'n bepaalde aantal leerders per meester. Sover bekend is die Sofiste die eerste betaalde opvoeders.
- Alexander die Grote was die dryfveer agter die stigting van Griekse skole dwarsdeur die antieke wêreld. Private finansiering het veral geskied via welvarende Griekse families. "Schola" (Latyn) word eers 'n algemene omgangswoord gedurende die era van die Christelike Kerk (ongeveer 8 n.C.).
- Tussen 435 en 400 v.C. word die spore van skole gevind by die Jode (tydens die Babiloniese ballingskap), toe Jerusalem deur Esra herstel is. Hoër onderwys is aan rabbyne en skrifgeleerdes gegee.
- Volksonderrig het nie onder die Romeine plaasgevind nie. 'n Nuwe begrip wat wel inslag begin vind het, was staatsondersteuning van die onderwys. Tot op dié tydstip is die skool slegs as 'n plek van instruksie beskou. Die onderwysfunksie was nog afwesig.
- Die eintlike impetus vir die groei van skole was die nywerheidsomwenteling waartydens 'n elementêre onderwyspeil vir jongmense 'n vereiste geword het. Die nywerheidsomwenteling het nog verder meegewerk deurdat dit die

nodige middele verskaf het om 'n beter gehalte onderwys daar te stel. Vir die eerste keer word skoolonderrig nou die voorreg en, uiteindelik, die reg van elke kind.

- Frankryk en Pruise het die nasionale skolestelsel laat uitbloeï tot nasionale onderwysstelsels. Vir ander lande het dié stelsels mettertyd as navolgenswaardige modelle gedien vir openbare instellings soos skole en ander onderwysinrigtings, hulpdienste en skakelliggame.
- Deur die eeue heen was die ontwikkeling van die kind tot 'n volwaardige lid van die gemeenskap belangrik. Doelbewuste pogings is aangewend om die proses te verbeter totdat onderrig, en later formele onderwys, 'n integrale deel van die samestelling van elke land geword het.

2.2.2 OMSKRYWING VAN SKOLE

Om die skool as sulks te probeer omskryf is problematies. Volgens die menings van verskeie onderwyskundiges blyk die omvang of die begripveld daarvan meer kompleks te wees as bloot die sintaktiese betekenis van die woord. Allen (1997:3) beweer: *"... recent social scientific research has made to our understanding of social structure and social change is to demonstrate that schools are extremely complex social institutions."*

Die doelstellings van die skool het drie hegte fasette. Klem word gelê op kennisverwerwing, die eise van die naskoolse lewe en die voordeel wat die leerder se onderwys, nadat dit voltooi is, vir die gemeenskap inhou. Hierdie vereenvoudige patroon word egter gekompliseer deurdat die skool ook beskou word as die vervlegting van 'n hele aantal onderwysvennootskappe met verskillende samele-

wingsverbande wat op spesifieke wyses saamwerk (Van Wyk 1987:28). Putnam en Burke (1992:12) beweer dat sosiale geregtigheid of regverdigheid ook by bogenoemde aansluit.

Kennisverwerwing is vir die meeste onderwyskundiges een van die primêre redes vir die voortbestaan van skole. Gunther (1979:173) beweer: *“Die taak van die skool - en dit geld vir elke soort skool - is om onderwys te verskaf, om deur deeglike en goeie onderwys wat grotendeels formeel, sistematies en georganiseerd is, volwassene-wordenes te help om sekere basiese kennis te verwerf, sekere fundamentele vaardighede soos bv. lees, skrywe en reken aan te leer en hulle vermoë tot selfstandige, korrekte en kritiese denke te ontwikkel.”*

Van der Westhuizen (1996:25) sluit hom hierby aan wanneer hy beweer dat die taak van die skool is om toe te sien dat onderrig en leer plaasvind.

Van Schalkwyk (1986:143) sê: *“In die skool gaan dit per slot van sake om die sistematiese oordrag van gesistematiseerde kennis van die werklikheid wat ’n analitiese werksaamheid is.”*

Stone (1981:14,17,27,29,30) haal die volgende onderwyskundiges aan om skole aan ’n bepaalde plek van onderrig te koppel.

- A. Eder: *“... ’n relatief selfstandige vergestaltung van onderrig aan ’n veelheid van individue.”*
- Van der Stoep: *“Wanneer daar geen onderrig in die skool gegee word nie, verval die benaming skool.”* en, *“Die onderrig wat gegee word, is derhalwe ’n kardinale beslissende faktor by die karakterisering van die instituut ‘skool’.”*

- Popma: *"... moet die skool as 'n onderriginstituut of -struktuur beskryf word wat deur opvoeding verder gekwalifiseer word."* en, *"... blyk dat die skool primêr 'didaskaleion' (onderrigplek) is. Dit is sy primêre struktuurbeginnel."*

Tog sê Popma ook dat die skool se bestemming baie omvattend is, en dat daar geen kwalifiserende funksie is nie.

Van Wyk (1987:34) stel dit kort en bondig; *"Die skool is 'n onderrig- en leerplek met opvoedende onderwys as doel."*

Op filosofiese vlak glo Van der Westhuizen (1996:105) dat skole as 'n organisasie met 'n eiesoortige kenmerk beskou kan word. Die kenmerk is die resultaat van die lede se beleving van waardes binne die organisasie.

Die eise wat die lewe aan leerlinge ná voltooiing van 'n skoolloopbaan stel, blyk uit Gunther (1979:174): *"Die skool is 'n produk van die beskawing en is in die lewe geroep om die voorbereiding van die kind in die huis vir die eise wat die wêreld van die volwassenes in toenemende mate gestel het, aan te vul en te voltooi."*

Van Schalkwyk (1986:30) is vaer: *"... die primêre doel van die skool is opvoedende onderrig tot verantwoordelike mandaatvervulling."* Hy sê verder dat die skool 'n plig het om leerders op te voed om eendag in hul volwasse lewe standvastig te wees.

Allen (1997: 71) sê dat skole en die gemeenskapslewe geïntegreer moet wees, eerder as dat die skool 'n plek sal wees wat eenkant funksioneer. Skole kan dus nie belangrike aspekte van die leerders en ouers se sosiale omstandighede misken nie.

Die Suid-Afrikaanse Skolewet No. 84(1996:3) lui dat die volgende onder meer bereik moet word: *"... onregte in onderwysvoorsiening van verlede reg te stel, ... regte van alle leerders, ouers en opvoeders sal handhaaf, en hul aanvaarding vir organisasie, beheer en finansiering van skole in vennootskap met die staat sal bevorder ..."*

Stone (1981:8,17) beweer: *"Terwyl opvoeding selfs op die laagste beskawingspeil aangetref word, is die skool daarenteen die produk van hoër beskawing."* Namate skole ontwikkel het, het dit voltydse, gedifferensieerde instellings geword wat volgens die maatskaplike vereistes gediversifiseer het. *"So word die skool mettertyd 'n noodsaaklike instelling vir beide individu en samelewing."*

Gemeenskappe trek beslis voordeel uit goeie onderwys. Van Schalkwyk (1986:141-142) beweer: *"Om in die onderwysbehoefte van 'n gemeenskap te voorsien, is dit noodsaaklik om strukture te skep en opvoedende onderwys, dit is die funksionele aktiwiteit waarom dit wesenlik in die onderwys gaan, te onderneem of uit te voer."*

Vanweë die verskillende onderwysbehoefte van die onderskeie gemeenskappe, ontstaan verskillende soorte skole wat gebaseer is op geslag (seuns en meisies); kultuur, kultuurideale en moedertaal (Afrikaans, Engels, Xhosa); besondere aanleg (tegnies, ambag); beperkinge (blindes, dowes, leergestremdhede) en lewensbeskouings (kerkskole). Om die differensiasie van kulture te illustreer haal Merecy 'n amptelike Britse onderwyspublikasie aan wat die strewe van skole soos volg beskryf: *"To give a good start to life."*

Stone (1981:29) lê onder meer klem op die skool se werkswyse: *"Dit is dus nie soseer in wat met die kind wesenlik gebeur dat die onderskeid tussen skool en museum of teater lê nie, maar in die werkswyse van die skool, museum en teater wat in elke geval volgens eie aard is."*

Bogenoemde skrywer sê: *“Alle skole verskil van mekaar en alle skole kom met mekaar ooreen.”* en, *“Alle skole, om ’n skool te wees, beantwoord aan die essensiële struktuurwoord van ’n skool. Anders gesê: Elke skool is ’n skool omdat dit die struktuurbeginsels vir ’n skool vergestalt.”*

Elke land het ’n ook verantwoordelikheid teenoor sy landsburgers ten opsigte van onderwys. Van die belangrike funksies wat vervul word deur die Departement van Onderwys is:

- Skep skole, hulpdienste en onderwyskundige dienste.
- Stel eksamens op, hou toesig en beheer dit.
- Lei opvoeders op, neem hulle in diens en vergoed hulle.
- Inisieer en onderneem onderwysnavorsing (Van Schalkwyk 1986:236).

Die tipes komponente wat in skole voorkom, is bepalend betreffende die skool se aard en karakter. Nie alle skole het dieselfde komponente nie, en baie van hulle is vergestrengeel.

“Al hierdie hoedanighede van die skool gee daaraan ’n unieke karakter en wese op grond waarvan dit bestempel kan word as ’n samelewingstruktuur met ’n soewereiniteit van sy eie” (Van Schalkwyk 1986:144).

In die besonder sluit die moderne skool se komponente, onder meer, die volgende in:

- Die skool is 'n onderrig- en leerplek.
- Die skool behels leerders.
- Die skool behels opvoeders.
- Die skool behels leerstof.
- Die skool is doelgerig.
- Die skool word bestuur.
- Die skool word ondersteun (Van Schalkyk 1986:145-14).

Die skool is 'n instelling wat bestuur word en dus oor die volgende beskik:

- (a) Onderwysbeleid: Dit lê ten grondslag van elke enkele aktiwiteit en handeling, alle besluite en beplanning, alle inhoude, metodes en tegnieke en alle reëlins wat deur bestuurshandelinge geskep, bepaal en verwesenlik word.
- (b) Organisasiestruktuur: Die plek en taak van elke gesagsdraer word vasgestel.
- (c) Ampsdraers: Diegene wat bestuurs- en funksionele take verrig.

- (d) Finansies: Begrotings word opgestel vir aankope.
- (e) Werkprosedures: Waarvolgens alle aktiwiteit uitgevoer word.
- (f) Beheermeganismes: Waarvolgens kontrole, en dus evaluasie, plaasvind (Van Schalkwyk 1986:144,149,150).

Die funksie van skole het voortdurend gewissel na mate verskillende prioriteite gedien is. Dié deel wat, ondanks wisselings, konstant gebly het, word volgens Stone (1981:7,14) die algemene struktuur van die skool genoem. In die proefskrif sal raakpunte/funksies/strukture of koppelvlakke wat belangrik is vir skole se voortbestaan gedurig oorweeg word, asook hoe die finansiering van hierdie funksies beheer word.

2.3 KOMPONENTE VAN SKOLE

2.3.1 INLEIDING

Onderwyskundiges kan skole verskillend struktureer. Dis net belangrik dat die strukturering wat by 'n skool ter sprake is op 'n logiese wyse verreken word. In die strukturering wat volg, word enkele komponente bespreek met die doel om skole se aard en karakter te belig. Ondersteuningsdienste word bespreek met voorligting, gesondheidsdienste, geboue en grond as prominente komponente.

2.3.2 ONDERSTEUNINGSDIENSTE

Ondersteuningsdienste is van groot hulp vir die effektiewe en doeltreffende funksionering van onderwysstelsels. Dit werk onder meer mee om die beplanning, uitvoering en kontrole van goeie onderwys te verwesenlik. Daar is 'n direkte

verband tussen die grootte en omvang van ondersteuningsdienste en die ontwikkeling van die onderwysstelsel. Hoe groter die omvang van ondersteuningsdienste, hoe meer diversifikasie kan in die onderwys toegepas word. Berkhout en Bondesio (1992:88) sê in dié verband: *“Indien die onderwyskundige struktuur op doeltreffende en realistiese wyse voorsiening wil maak vir die uiteenlopende vermoëns, belangstellings en beroepsdoelwitte van leerders, asook vir die toenemende differensiëring van mannekragbehoefte op al die verskillende vlakke, moet die onderwyskundige struktuur ooreenkomstig ondersteun word deur 'n toepaslike verskeidenheid van bevredigende funksionerende ondersteunende dienste.”* Indien die ondersteuningsdienste nie effektief is nie, sal beperkinge op die take en aktiwiteite van onderrig en leer geplaas word.

Van Schalkwyk (1986:163-174), asook Berkhout en Bondesio (1992:58), verdeel ondersteuningsdienste in twee algemene kategorieë, naamlik:

Ondersteuningsdienste aan leerders:

- Opvoedkundige ondersteuningsdienste/hulpdienste
- Onderwysmediadienste
- Skoolreisdienste
- Musiek
- Mediese en tandheelkundige dienste
- Leerdervervoer

- Leerderhuisvesting
- Jeugweerbaarheid

Ondersteuningsdienste aan opvoeders:

- Kurrikulumdienste
- Eksamendiens
- Vakkundige adviesdiens
- Opvoedershulpdiens
- Opvoedersmedia-diens
- Opvoedersopleiding
- Opvoedersnavorsing
- Kommunikasiediens

2.3.3 PROMINENTE ONDERWYSKOMPONENTE

Behr (1988:53) stel voor dat beperkte onderwyskundige bronne soos opvoeders met gesogte onderwyskwalifikasies, laboratoriums, mediasentrums en sportfasiliteite gedeel moet word. Ook stel hy dit dat indien 'n gemeenskap bepaalde fasiliteite verlang wat nie beskikbaar is nie, dit self uit eie bronne verskaf moet word. Vervolgens gaan enkele komponente oorweeg word.

(a) Voorligting

Vanaf regeringskant is daar besliste rigtingwysers betreffende die voortbestaan van voorligting. Regeringskennisgewing R2 029 van 12 November 1971 het bepaal dat voorligting wat insluit persoonlike sake, onderwyskundige keuses en loopbaankeuses in koördinasie met die skool en die ouers gegee sal word. Insluitende hierby is sielkundige, terapeutiese en remediërende dienste (Behr 1988:111).

Voorligting word deur die Ministerie as 'n integrale deel van die kurrikulum beskou. Dit is egter nodig om eers, reeds met die konseptualisering, vas te stel wat die voordele daaraan verbonde is binne 'n geïntegreerde ondersteuningsdiens (Staatskoerant 1995:29).

Voorligting is, vanweë die heersende geldnood, een van die ondersteuningsdienste wat straks geprivatiseer kan word. Dit is immers 'n diens wat hom, met beheermaatreëls van die Staat, redelik maklik daartoe leen, en wel in die vorm van die aanstelling van professionele persone. Die Staat is egter huiwerig om tot dié stap oor te gaan; te veel onsekerheid heers oor presies hoe voorligting uiteindelik by die hele onderwysstelsel gaan inpas.

(b) Gesondheidsdienste

Gesondheidsdienste word deur die hoofkomitee van die HSRC (Human Science Research Council) beskou as iets wat binne die onderwysstelsel moet funksioneer. Die komitee sê onder meer: *“Education is aimed mainly at the teaching function, which allows very little time or opportunity for teachers to pay attention to the functioning of the child’s personality and social needs.”* (Behr 1988:47).

Gesondheidsdienste moet dus ook binne die onderwysstelsel fungeer. Alleenlik indien na leerders in totaliteit omgesien word, kan optimale onderwys geskied.

(c) Geboue en grond

Volgens die Suid-Afrikaanse Skolewetsontwerp (W58B-96:15-16) is die beheerliggaam van 'n skool verantwoordelik vir, onder meer, die volgende: *"...administer and control the school's property, and buildings and grounds occupied by the school, including school hostels, if applicable."* Die beheerliggaam mag ook die skoolfasiliteite aan die gemeenskap en sosiale instellings verhuur ten bate van skoolfondsinsamelings.

Dan mag die beheerliggaam van skole verder skriftelik aansoek by die hoof van die departement doen om die volgende funksies te verrig: *"To maintain and improve the school's property, and buildings and grounds occupied by the school, including school hostels, if applicable."*

Berkhout en Bondesio (1992:58) sê: *"Die onderrig-leersituasie vind telkens in 'n bepaalde ruimte plaas."* Hulle brei die term "skoolgebou" uit deur te sê dat onderwys gewoonlik in 'n gebou plaasvind, maar dat dit ook buite die perke van 'n gebou kan geskied. Die struktuur word volgens sy aard en omvang bepaal, afhangende van, onder meer, die beskikbaarheid van fasiliteite en die koste daaraan verbonde.

2. 4 KLASSIFIKASIE VAN ONDERWYSSTRUKTURE

Vervolgens gaan gepoog word om onderwysstrukture te klassifiseer. Hierdie klassifikasie is gedoen vanuit die finansieringsoogpunt met die doel om dié funksies te onderskei wat geprivatiseer kan word:

Die klassifikasie rus op drie bene, naamlik:

- Strukture wat noodsaaklik is vir 'n skool.
- Strukture wat 'n skool sal help om goed te funksioneer.
- Strukture wat 'n luukse is.

In die volgende hoofstukke sal hoofsaaklik gekonsentreer word op verdere finansiering van die noodsaaklike strukture en, tot 'n mindere mate, die finansiering van die strukture wat onderwys vergemaklik.

TABEL 2

	NOODSAAKLIK	SEKONDêR	LUUKSE
A. OPVOEDERS			
Indiensopleiding		X	
Keuring van opvoeders		X	
Navorsingsaktiwiteite		X	
Personeelontwikkeling		X	
Salarisse	X		

B. FISIESE FASILITEITE 1. <u>KAPITAALGOEDERE</u> Koshuise Onderhoud van geboue Skoonmaak Terrein Veiligheid van skole 2. <u>VERRUIKBARE GOEDERE</u> Skryfbehoeftes Snoepie Handboeke	X X X X X X X	X X X	
C. <u>LEERDERS</u> Eksamens Liggaamlike opvoeding Raad van leerders Biblioteek Bybelonderrig Rekenaargeletterdheid Derdetaal-onderrig	X	X X X	X X X

Busdiens		X	
Uitheimse tale			X
Begaafdeleerder-onderdig			X
Bestuursopleiding (motor)			X
Buitelugopvoeding			X
Blaasorkes			X
Skoolorkes			X
Radio-ateljee			X
Televisie-ateljee			X
Kuns			X
Musiek			X
Sang			X
Skoolkoerant			X
D. <u>BESTUUR EN</u>			
<u>ADMINISTRASIE</u>			
Rekeninge	X		
Rooster	X		
Duplisering	X		
Opsigters		X	
Dienspersoneel	X		
Tikwerk	X		

<u>E. ONDERSTEUNENDE DIENSTE</u> 1. AAN LEERDERS Mediese ondersoeke Maatskaplike dienste Afstandsonderrig Beroepsvoorligting(standaard) Voedingskema Voorligting Remediëring Beroepsvoorligtingwerkswinkel Museum 2. AAN OPVOEDERS Kurrikulumdienste Onderwysmediadiens Inspeksies/Kontrole/Adviseurs		X X X X X	X X X X
F. GEMEENSKAP Volwasse opleiding Gemeenskapsopvoeding Fondsinsameling		X	X X

G. SPORTLIGGAME			
1. <u>Sport : massadeelname</u>			
Atletiek		X	
Hokkie		X	
Krieket		X	
Swem			X
Netbal		X	
Rugby		X	
Tennis		X	
Sokker		X	
2. <u>Sport : individueel</u>			
Landloop		X	
Muurbal			X
Brander-ry		X	
Gholf			X
Gimnastiek			X
Lewensredding			X
Skyfskiet			X

H. KULTUURORGANISASIES			
Koor			X
Landsdiens			X
ACSV			X
Fotografie			X
Debat			X
Drama			X
Eisteddfod			X
Noodhulp		X	
Skaak			X
Staptogte			X

Vanuit bogenoemde klassifikasie van die onderskeie strukture tree daar 'n paar interessante en belangrike verskynsels na vore. Daar is altesaam 79 strukture geïdentifiseer. Dit blyk dat slegs 12 van hulle as noodsaaklik geklassifiseer kan word, altesaam 30 kan as sekondêr geklassifiseer word, terwyl 37 as 'n luukse beskou word.

Die noodsaaklike strukture kom voor onder bestuur en administrasie (5), fisiese fasiliteit (4), opvoeders (1), leerders (1) en ondersteunende dienste (1). Hieruit blyk dit dat noodsaaklike strukture (75%) in plek moet wees voordat die leerders die skool betree en daar sprake van onderwys kan wees. Die ander drie strukture is:

- Salarisse - 'n Integrale deel van enige werk.
- Kurrikulumdienste - Rigtingwysers vir enige opvoeder.
- Eksamens - 'n Vorm van bepaling en meting van
standaarde.

Die sekondêre strukture wat geïdentifiseer is, val hoofsaaklik in die volgende kategorieë uiteen: sportliggame (9), ondersteunende dienste (7), opvoeders (4), leerders (4) en fisiese fasiliteite (3). Dit is dus duidelik dat sport en die ontwikkeling van die kind in totaliteit belangrik, maar nie onontbeerlik vir die skool se voortbestaan is nie. Net so kan ondersteunende dienste 'n belangrike bydrae lewer waarby beide leerders en opvoeders baie sal baat. Met goeie ondersteuningsdienste kan die onderwys aansienlik vergemaklik word en meer gediversifiseer raak. Dit bly egter sekondêr tot die skool se bestaan.

Die luukshede kom hoofsaaklik voor by die leerdergroep (15), kultuur (9) en sport (6). Dit mag dalk vreemd voorkom dat sport ook in dié betrokke kategorie val, maar dit is die individuele sportsoorte wat hoofsaaklik hieronder figureer. Dit is egter nie ongevoeligheid jeens kultuur wat hier die deurslag gee nie, maar slegs 'n onderskrywing van die realiteite van 'n nuwe onderwysbestel. Die doelstellings van skole moet opnuut bevestig en goed onderhou word sodat onderwys in Suid-Afrika in 'n gesonde verhouding met ander instellings en die internasionale onderwysstelsel kan verkeer.

2.5 SAMEVATTING

Die onderwys in Suid-Afrika word hoofsaaklik deur die Staat gefinansier. Die Staat het finansiering van onderwys tot so 'n mate gedentraliseer dat die onderskeie provinsies 'n bydrae tot die onderwys moet lewer. As primêre opvoeders dra ouers ook tot die finansiering van onderwys by deur belastingheffing. Geld vir die skoolfonds word verder direk van ouers verhaal sodat sekere skole hul fasiliteite kan verbeter.

Die mees onontginde bron is die privaatsektor. Indien ooreenkomste met hierdie sektor oor sinvolle finansiële bydraes bereik kan word, sal die Staat, skole én die sakektor daarby baat. Deur die toepassing van sakebeginsels kan privatisering binne 'n bepaalde onderwysstelsel tot sy reg kom.

Indien skole gedefinieer word as vennootskappe tussen samelewingsinstelling, is dit duidelik dat verskillende rolspelers by die onderwys betrek moet word. Deur wetgewing verbind die Staat hom ook tot vennootskapsonderwys.

Skole bestaan uit verskeie komponente. Van die belangrikstes is die ondersteuningsdienste wat verdeel kan word in twee algemene kategorieë, naamlik: ondersteuningsdienste aan leerders en ondersteuningdienste aan opvoeders. Van die ander prominente onderwyskomponente is voorligting, gesondheidsdienste, asook die geboue en terrein.

Terugskouend is dit moontlik om onderwysstrukture in drie groepe te klassifiseer, naamlik: noodsaaklik, dié wat sal bydra tot die goeie funksionering van skole en, ten slotte, die luukses.

Hoofstuk 3

3. PRIVATISERING: INTERNASIONALE TENDENSE

3.1 INLEIDING

Vanweë die groot onderskeid tussen die onderwysstelsels van verskillende lande is dit bykans onmoontlik om direkte vergelykings te tref. Daar is egter wel bepaalde kenmerke in sommige onderwysstelsels wat aan navorsers genoeg ruimte gee om beperkte afleidings te maak.

Die doel van hierdie hoofstuk is om algemene afleidings te maak en raakpunte te vind in die onderwysstrukture wat reeds in hoofstuk twee geïdentifiseer is. Daar gaan in die besonder aandag gegee word aan dié vorme van privatisering wat reeds geïmplementeer is. Die stelsels wat ontleed gaan word, kom in die Verenigde State van Amerika, Australië, Engeland en Wallis voor.

3.2 PRIVATISERING

3.2.1 INLEIDING

Die gemeenskap in die algemeen word al hoe meer deur ekonomiese probleme geteister. Daarenteen blyk politici en onderwyskundiges se antwoorde minder effektief te wees as wat aanvanklik gehoop is. Meer radikale inisiatiewe moes dus ondersoek word, soos byvoorbeeld privatisering (Murphy 1996:152). Ascher, Fruchter en Berne (1996:16) sluit hulle hierby aan met hul stelling: “... *accountability must be shifted from a public effort to a private act.*” Die kompleksiteit van privatisering word deur Walford beklemtoon (1990:61-62): “...

is a complex and subtle process which takes very different forms in each case. He sees it not as a fixed formula but as a general approach which can generate and focus policy ideas."

Privatisering is tans 'n hoogs kontroversiële onderwerp wat baie bespreking by ekonome, politici en bestuurders ontlok, hoofsaaklik met betrekking tot die voorsiening van openbare dienste. *"The very word privatization unfortunately summons forth images from a deep reservoir and causes misunderstanding, premature polarization, and shrill arguments that are beside the point more often than not."* (Volgens Sauns in Murphy 1996:4-5).

Die ideologie van privatisering blyk op een veronderstelling gefundeer te wees: *"... the belief that the public sector is wasteful, inefficient, and unproductive, while the private sector is efficient, effective and responsive to the rapid changes that are needed in the modern world."* Volgens Walford (1990:66) hou die langtermyntoekoms van die onderwys direk verband met privatisering. Knight (1993:7) sê: *"Politically there is a marked trend in many Western countries towards decentralisation and privatisation."*

3.2.2 PRIVATISERING: OMSKRYWING

In hoofstuk 1 word verwys na definisies vir die proses van privatisering in die algemeen. Vervolgens gee Murphy in hierdie verband (1996:10,15) goeie omskrywings van verskeie skrywers:

- *"In fact, all we are really talking about with privatization is making the private sector available, in some form, for achieving public objectives."* (Volgens Butler.)
- *"Privatization may be identified as part of a broader process of devolution of responsibility for social provision."* (Volgens Ismael.)

- *"Privatization is the shifting of a function, either in whole or in part, from the public sector to the private sector."* (Volgens Butler.)
- *"Privatization is the decision of a jurisdiction to curtail producing a service in-house in favour of production by an outside organization, usually a private one."* (Volgens Hilke.)
- *"Privatization refers to a shift from publicly to privately produced goods and services."* (Volgens Starr.)

Privatisering kan beskou word as die proses waarvolgens die sakesektor se beginsels ingespan word om 'n openbare diens, soos die onderwys, beter te laat funksioneer.

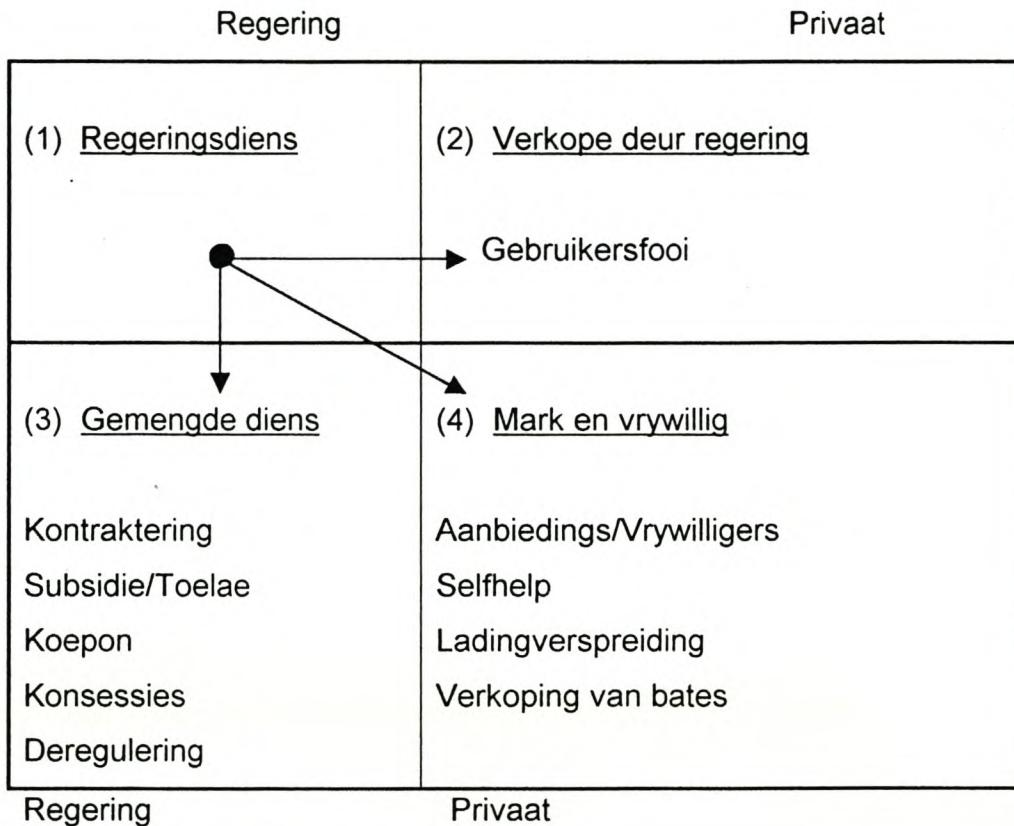
3.2.3 DIE DOEL VAN PRIVATISERING

Openbare skole is die afgelope twee dekades kwaai deur die gemeenskap in die algemeen aangeval. Van die redes vir hierdie aanvalle in die pers was die sterk anti-regerings- en anti-vakbondgevoel wat toenemend begin ontstaan het.

Die gemeenskap in die geheel het hoofsaaklik gevoel dat vakbonde in skole sekere werkers beskerm wat te min doen om hul salarisse te verdien. Beskou vanuit die hoek van die privaatsektor, is die gevoel dat die skool beter beheer en bestuur kan word. Privatisering word gereeld geopper as 'n moontlike metode om skole beter te laat funksioneer (Ascher, Fruchter en Berne 1996:4). Murphy (1996:18) sê: *"Some authors perceive privatization as a vehicle to help restore government to its fundamental purpose to steer, not to man the oars."* Murphy (1996:16) sê daar is hoofsaaklik twee elemente by privatisering betrokke, naamlik: 'n beweging weg van die afhanklikheid van dienste en goedere wat deur die regering gelewer word. Tweedens is daar 'n beweging in die rigting van die privaatsektor en kragte in die mark.

3.2.4. TIPOLOGIE VAN PRIVATISERING

Die volgende diagram stel die verskillende elemente van privatisering voor soos geïllustreer in Murphy (1996:21-33).

KWADRANT 1

Bostaande diagram is 'n voorstelling van verskillende vorme van privatisering. Die doel daarvan is om die aktiwiteite in kwadrant 1, wat die regeringsdiens voorstel, met meer markgeoriënteerde toekennings en verdelingstrategieë te vervang. In kwadrant 1 finansier die regering ook die verskaffing van die diens wat deur hom gelewer word.

In dié diagram stel bewegings van bo na onder en van links na regs 'n groter mate van privatisering voor. Die tien strategieë wat in die diagram aangedui word, gaan aanstons bespreek word.

KWADRANT 2

Gebruikersfooi: Die doel van fooiheffing is suiwer net om fondse te genereer. Openbare diens word dus privaat gefinansier. Voorbeelde van dié tipe privatisering is skaars in die onderwys en, volgens sommige skrywers, onderbenut. Buite-kurrikulêre aktiwiteite kan byvoorbeeld wel deur dié vorm van privatisering onderhou word.

KWADRANT 3

Kontraktering: Dit is die mees algemene strategie vir privatisering en is ook die een waarna gewoonlik verwys word as privatisering ter sprake kom. Bailey sê: *"... is an operational notion of privatization in which a traditional responsibility of government is maintained but conducted by a private firm and yet the état power of government is responsible for both the policy and the financial success of the 'private' sector."* Privatisering in hierdie kwadrant word deur Donahue beskou as: *"... retaining collective financing but delegating delivery to the private sector."* In die Verenigde State van Amerika kom kontraktering in die onderwys hoofsaaklik in die ondersteuningsdienste voor. Ook by kernfunksies, soos die aanstelling van onderwysers, het kontraktering onlangs na vore begin tree.

Subsidie/Toelae: Clarkson sê in verband met hierdie strategie: *"... government provides financial or in-kind contributions to private organizations or individuals to encourage them to provide a service."* Belastingprogramme wat maatskappye aanmoedig om materiaal en toerusting aan skole te verskaf is 'n voorbeeld hiervan.

Koepons: Bepaalde verskaffers verkry die reg om vasgestelde produkte of dienste van die ope mark te koop. Koepons word beskou as: “... *initiate a much more rigorous form of competition than competitive bidding or contracting.*” In Amerika word koepons in enkele state gebruik; dit word daar naamlik vir voedsel, K-12-onderwys en behuising aangewend. Nog 'n onlangse koeponprogram is een waarvolgens ouers met 'n lae inkomste hul kinders na die skole van hul keuse in Milwaukee kan stuur.

Konsessies: Dié strategie word beskou as: “... *method whereby government grants a private entity (or entities) authority to provide a particular service within a specific geographical area.*” Ingevolge konsessies word die diensverskaffer direk deur die gebruiker betaal. Die primêre rol van die diensverskaffer word deur die regering geregleer. Hierdie metode word egter nie baie gebruik nie. Eksklusiewe kontrakte vir die uitrusting van hoërskool-graduandi is 'n voorbeeld van konsessies in Amerikaanse skole.

Deregulering: Hierdie strategie is 'n metode om die privaatsektor aan te moedig om in die hoedanigheid van diensverskaffer meer by die onderwys betrokke te raak. In Pennsilvanië word 'n poging nou aangewend om sekere distrikte die reg te gee om onderwys- en bestuursdienste van die privaatsektor te koop. Dit is 'n goeie voorbeeld van deregulering.

KWADRANT 4

Hierdie kwadrant stel die “hoogste” vorm van privatisering voor.

Aanbiedings/Vrywilligers: “... *generally refers to the recruitment of individuals to work for government without remuneration, thereby reducing the degree of tax-supported involvement by government in the provision of public services.*” Dié soort privatisering het 'n legio toepassings, byvoorbeeld: vrywillige hulp by sportafrigting, kulturele bedrywighede en toesighouding.

Selfhelp: Hierdie strategie word die minste van almal benut. Namate openbare fondse verminder, sal gemeenskappe dit egter al hoe meer moet begin inspan. Ouers wat self hul kinders vervoer of tuis onderrig, is voorbeelde hiervan.

Ladingverspreiding: *“Load shedding eliminates government financing and production of a particular service and lets the private sector take over the function, if a private market develops.”* Dit is die oudste vorm van privatisering, en die mees kontroversiële. Goeie voorbeelde hiervan is die uitskakeling van vervoerdienste en buite-kurrikulêre aktiwiteite by openbare skole.

Verkoping van bates: Daar word beweer dat dié vorm van privatisering die volgende behels: *“... the liquidation of assets for their cash value.”* Staatsbesit word dus aan privaatinstanties oorgedra, wat soms denasionalisering genoem word. In die onderwys sal die verkoop van 'n ongebruikte skoolfasiliteit aan 'n maatskappy of vrywillige agentskap voorbeelde van dié betrokke strategie wees.

3.2.5 SLOTOPMERKINGS

Argumente vir of teen privatisering blyk ideologies van aard te wees. Konserwatiewe politici in die algemeen, en die sakegemeenskap in die besonder, staan positief teenoor privatisering, terwyl liberale politici in die algemeen, en arbeiders in die besonder sterk daarteen gekant is. *As a result, although both sides address relevant issues, they often do so in a highly lopsided manner and possibly incorrect.”* (Volgens Murphy 1996:6).

Privatisering as wêreldtendens is in baie lande nou gekoppel aan openbare skole. Ten einde die omvang van privatisering in totaliteit te omskryf, word dit dus nodig om onafhanklike skole van naderby te beskou.

3.3 ONAFHANKLIKE SKOLE

In die literatuur word verskillende benamings aan skole toegedig. Daar word byvoorbeeld na onafhanklike, privaat-, openbare, nie-staat- en staatskole verwys. Vir die doeleindes van hierdie proefskrif gaan daar konsekwent, waar van toepassing, na onafhanklike skole en openbare skole verwys word.

Volgens die opvoedkundige statistiek van OECD lande (1990:77) wissel die getal onafhanklike skole in lande waarvan die data bekom is. Kanada het 6% onafhanklike skole; Duitsland, die Verenigde Koninkryke en die VSA 10% elk; Frankryk 24% en Australië 31%.

Onafhanklike skole verskil baie van mekaar wat betref die diens en gehalte onderwys wat hulle lewer. Sommige skole het uitstekende akademiese fasiliteite. Die verwagting is dan ook dat al die leerders daar ná skool tersiêre opleiding sal ontvang. Van die onafhanklike skole beklemtoon geloof of 'n spesifieke wêreldbeskouing. In party is die standaard van onderwys in werklikheid laag. In die meeste lande was onafhanklike skole aanvanklik onder die beheer van kerke, en in sommige gevalle was dit ook die enigste tipe onderwys totdat die staat in 'n later stadium daarby betrokke geraak het (Walford 1989:5).

3.3.1 BEFONDSING VAN ONAFHANKLIKE SKOLE

In die meeste lande is die voortbestaan van onafhanklike skole kontroversieel vanweë die toekenning van staatshulp aan hulle. (Nog ander redes vir negatiwiteit teenoor hierdie skole word later bespreek.) In Australië is dit die federale regering wat onafhanklike skole befonds. Hierdie toewysing van staatsfondse ontlok heftige debattering, aldus Husen en Postlethwaite (1994:420). Walford (1989:105) meld ook dat die toewysing van staatsgeld aan onafhanklike skole 'n "bittere" politieke vraagstuk is wat die Australiese gemeenskap verdeel.

Onafhanklike skole in die VSA betaal nie belasting nie, aangesien hulle op nie-winsgewende grondslag bedryf word. Die finansiële bydrae wat hulle ontvang van buite-organisasies, soos byvoorbeeld welsynsorganisasies en individue, beteken dat beide partye baat, aangesien min belasting daarop betaal word.

Vir onafhanklike skole is staatsbefondsing 'n tweesnydende swaard. Volgens Walford (1989:64,78) gee die geld wat ontvang word hulle die vermoë om meer leerders te aanvaar en hul programme uit te brei; terselfdertyd verloor hulle egter van hul outonomieit (Walford 1989:64,78).

3.3.2 KRITIEK TEEN ONAFHANKLIKE SKOLE

Dit blyk dat die meeste kritiek teen onafhanklike skole die aanmoediging van elitisme met die gepaardgaande klasseverskille is, wat net beklemtoon en selfs nog duideliker afgebaken word. Zungu in Ashley (1989:540) beskou die onafhanklike skole in Suid-Afrika as *"elite-producing factories"*. Daar word ook beweer dat dit tot rasse- en klasseongelykhede bydra.

Walford (1989:74) voer die volgende omtrent onafhanklike Engelse skole aan: *"... these schools serve the sociological function of differentiating the upper classes from the rest of the population."* Daar word ook gesê: *"... private schools are the most important agency for transmitting the traditions of the upper social classes, and regulating the admission of new wealth and talent."*

Goslad (Walford 1989:16) beskou onafhanklike skole as: *"...the greatest single cause of stratification and class consciousness in Britian and the strongest remaining bastion of class privilege."*

Die Engelse regering word voorts deur Walford (1989:2) beskuldig: "*In devising and financing the scheme, the government was thus advertising that it thought private sector schools were superior to, and more desirable than, many of those schools for which it was itself responsible.*"

Whittaker (Walford 1989:187) het 'n verslag saamgestel oor onafhanklike skole in Engeland waarin hy skryf: "*I fail to see why community should be compelled to support financially exclusive schools which are restricted largely to those families who are already privileged.*"

Die onafhanklike skole in Australië word bejeen as instrumenteel in die skep en behoud van klasseverskille. Verder word beweer dat die proses bevorder en gedryf word deur die gegoede deel van die gemeenskap (Walford 1989:121-122).

3.3.3 VOORSTANDERS VAN ONAFHANKLIKE SKOLE

Walford (1989:71-72) glo dat onafhanklike skole beter resultate as openbare skole lewer. Hy motiveer dit, onder meer, soos volg:

- Groter betrokkenheid van ouers by akademiese aktiwiteite;
- baie klem word geplaas op akademiese resultate;
- beter dissipline in skole; en
- die statussamestelling van die leerders.

Een van die grootste voordele van onafhanklike skole is die feit dat dit groter diversiteit aan 'n land se onderwysstelsel verleen. Samehangend hiermee bied onafhanklike skole meer ruimte om nuwe idees en metodes beproef. Die SPROCAS kommissie in Ashley (1989:39) beskou onafhanklike skole dan ook

soos volg: *"... models of good educational practice... in which educational experiment is encouraged in syllabuses, subject matter and techniques of teaching... Because of their relative independence, however, the private schools are likely to be free to experiment."* Walford (1989:153) sluit hom hierby aan wanneer hy sê dat afhanklike skole die beste plek vir onderwyseksperimente is. Ook bepaal onafhanklike skole die pas vir transformasie in die onderwys waaruit openbare skole voordeel kan trek.

In Australië het onafhanklike skole, weens die swak toestande in openbare skole, al hoe meer aanhang verwerf. Ashenden in Walford (1989:127) sê dat van die negatiewe kenmerke van openbare skole die volgende is: die leerders presteer swak; dissipline is swak; akademiese standaarde, asook morele en godsdienstige waardes is swak.

Ook in Frankryk word openbare skole beskou as 'n plek van politiekery, stakings, afwesige opvoeders, dwelmmisbruik, seksuele wanpraktyke en gebrekkige toesig oor leerders. Volgens Walford (1989:137) is toestande in die onafhanklike skole in werklikheid veel gunstiger.

3.3.4 ONAFHANKLIKE SKOLE IN ENGELAND EN WALLIS

In 1979 het die Konserwatiewe Party aan die bewind gekom. Hul doelwit was om op openbare uitgawes te besnoei. Onafhanklike skole is dus aangemoedig, en ouers wat hierdie skole nie kon bekostig nie, is dan ook deur die staat gesteun. Terselfdertyd was die Arbeidersparty teen onafhanklike skole gekant (Walford 1989:2).

Privaatskole in Engeland het besluit om eerder as onafhanklike skole bekend te staan. Die beweegrede vir dié besluit was om te voorkom dat hierdie skole reeds aan hul benaming as bastions vir die bevoorregtes geëien kon word.

Vanweë die invloed van filantropie, kerke en maatskappye op die stigting van onafhanklike skole is dié soort skole egter oneweredig versprei. Daar is dus 'n konsentrasie van onafhanklike skole in sommige handelstede soos London, Bristol, Liverpool en Manchester. Kosskole het ook weer eens in die dig bevolkte suidooste van Engeland ontstaan (Walford 1989:8-11).

Volgens Goody in Dekker en Van Schalkwyk (1996:197) kom daar drie vorme van onafhanklike skole in Engeland en Wallis voor:

- Musiek- en balletskole: Begaafde leerders word deur middel van beurse en die vrystelling van skoolgeld in staat gestel om dié skole by te woon.
- Onafhanklike skole: In 1984 was daar 2 400 sulke skole.
- Assisted Place Scheme: In 1984 was daar 227 sulke skole. Die Skolewet van 1980 stel begaafde leerders van minder geboiede ouers in staat om hierdie skole te kan bywoon. Morris en Griggs (1988:190) sê omtrent die skema: *"Able children from our poorest homes will once again have the opportunity of attending academically excellent schools."*

3.3.5 ONAFHANKLIKE SKOLE IN AUSTRALIË

Die meeste onafhanklike skole in Australië het 'n religieuse verbintenis, en tagtig persent is dan ook onder beheer van die Room-Katolieke Kerk. Tydens die termyn van Malcolm Fraser as minister van onderwys en wetenskap het hy 'n federale skema ingestel vir hulp, per capita bereken, aan onafhanklike skole. Hierdie skole sou twintig persent van die toelae aan openbare skole ontvang (Walford 1989:105, 110).

Soos in die VSA is onderwys konstitusioneel die verantwoordelikheid van die individuele state. In albei lande het die federale regerings wel deeglik by die onderwys betrokke geraak. In Australië het die hoër hof beslis dat kerkskole ook federale finansiële hulp mag ontvang. Alle onafhanklike skole word egter gefinansier deur 'n kombinasie van redelik ruimskootse federale en staatshulp, asook ouerlike en privaatbydraes (Boyd en Smart 1987:XIV).

3.3.6 ONAFHANKLIKE SKOLE IN DIE VSA

Die meeste onafhanklike skole in die VSA is aan die Oos- en Weskuste geleë. Die staat met die meeste onafhanklike skole is Connecticut (Walford 1989:61).

Baie Amerikaners is skepties oor die vermoë van burokratiese openbare skole om gehalteonderwys te verskaf. Gevolglik kom die kwaliteit van onderwys onder verdenking, soos blyk uit die volgende opmerking van Boyd en Kerchner (1988:3) oor openbare skole: *"Bigger is not better anymore - better is better."*

In die VSA wissel die publiek se houding teenoor onafhanklike skole tussen een van nuuskierigheid, ongemak en vrae oor die koste. Daar is egter respek vir die onafhanklike instellings; daarteenoor minagting vir openbare instellings. 'n Geringe moontlikheid bestaan dus dat onafhanklike skole die skyf vir negatiewe regulasies of wette sal word (Walford 1989:80).

3.3.7 SLOTOPMERKINGS OOR ONAFHANKLIKE SKOLE

Dit is duidelik dat die debat oor onafhanklike skole heftig is. Daar is teenstanders sowel as voorstanders van die saak. Verder blyk dit dat dit 'n kwessie is wat onteenseglik twee kante het, naamlik moontlike elitisme en vryheid van keuse.

In 'n oop, demokratiese bestel behoort elke individu die vryheid van keuse te hê. Hierdie vryheid moet natuurlik nooit teen die betrokke land se grondwet indruis nie. In Suid-Afrika is die sentiment tans (1999) dat ongelykhede sover moontlik uitgeskakel moet word. Hieruit blyk dit dat sosiale klasseverskille geensins die strewe van die meeste onafhanklike skole is nie, maar slegs die gevolg van omstandighede. Volgens Walford (1989:102) bestaan daar geen bewyse dat openbare skole groter begrip vir en meer verdraagsaamheid teenoor verskillende kultuurgroepe en sosiale klasse bevorder nie. Klasseverdeling kom ook wel deeglik in openbare skole voor.

Indien die regering van die dag nie meer sy finansiële verantwoordelikheid teenoor die onderwys kan nakom nie, is onafhanklike onderwys natuurlik altyd 'n wyse om die staatslas te verlig. Gevolglik het onafhanklike skole 'n besliste plek in elke onderwysstelsel, mits dit nie buitensporig eksklusief word nie. Daar moet plek gemaak word (soos deur die Assisted Place Scheme in Engeland) vir leerders wat daarby sal baat; hetsy vanweë begaafdheid, leierskaptalent of selfs potensiaal in sport.

Sonder onafhanklike skole bestaan daar die gevaar dat 'n bepaalde land se onderwysstelsel te staatsgedrewe kan word. As gevolg van die ekstra dimensie van diversiteit wat keuses betref, kan 'n land homself die geleentheid ontnem om innoverende denke te laat ontplooi. Boyd en Smart (1987:176) sluit hulle hierby aan: *"Clearly, it is the excessive bureaucratization and impersonality of many public schools that makes private schools attractive to many parents."*

'n Beskrywing van die funksionering van onafhanklike skole kom voor in Ashley (1989:13): *"Independent (i.e. non-state) educational institutions, often centres of excellence and innovation, should be recognised, subject to state scrutiny in broad terms, to ensure basic compatibility with the spirit of society and the maintenance of acceptable educational standard."*

3.4 PRIVATISERING IN OPENBARE SKOLE

Dit is onmoontlik vir enige land om net onafhanklike skole te hê. Openbare skole vorm dus op verre na die grootste segment van alle onderwysstelsels. Indien sekere funksies in die skole egter geprivatiseer kan word, kan dit waardevol wees en finansiële voordele, tydbesparing en meer effektiwiteit inhou. In hoofstuk twee is die strukture geïdentifiseer wat waarskynlik in Suid-Afrika geprivatiseer kan word. Tydens die bestudering van ander lande se onderwysstelsels het die privatisering van bepaalde funksies na vore getree. Vervolgens gaan die stelsels in etlike van die lande onder die soeklig kom.

3.4.1 OPENBARE SKOLE IN DIE VERENIGDE STATE VAN AMERIKA

(a) INLEIDING

Alreeds in 1647 is beslis dat elke gemeenskap 'n skool vir sy leerders moes stig. Die Federale Grondwet maak nie melding van onderwys nie en, ingevolge die tiende amendement van die Grondwet, is onderwys die verantwoordelikheid van die verskillende state (Dekker en Van Schalkwyk 1996:543).

In die sewentigerjare het die Amerikaners besef dat hul openbare skole leerders oplewer wat nie teen die toekoms opgewasse is nie, en openbare steun vir hierdie skole het aldus begin afneem. Die drie grootste probleme in hierdie skole was swak dissipline, dwelmmisbruik en lae standaarde. Baie verslae het gewaarsku: *"...failing public school system was placing the nation at risk."* (Walford 1989:57-58). Ascher, Fruchter en Berne (1996:16) sê: *"American public schools have become government institutions, not community enterprises dedicated to the raising of children."*

Die kosmopolitiese samelewing in Amerika veroorsaak dat 'n velerlei van etniese, rasse- en taalminderheidsgroepe in Amerikaanse stede verteenwoordig word. Hierdie groepe het min politieke invloed, en in baie gevalle gaan hulle onder fisieke en leeragterstande gebuk. Volgens Boyd en Kerschner (1988:3) het die getalle van dié minderheidsgroepe in openbare skole so toegeneem dat die meerderheidsgroepe in daardie stadium al minder bereid begin voel het om hul kinders na hierdie skole te stuur, en hulle sodoende te help finansier.

Die toename in onderwysuitgawes het 'n swaar las op plaaslike gemeenskappe geplaas. Die natuurlike gevolg was dat die onderwys in welvarende distrike verbeter en dié in behoeftiger distrikte nog verder verswak het. Laasgenoemde het toe meer geld van regeringskant ontvang om dié ongelykheid in die onderwys te probeer uitwis. Die individuele state kon ook nie dieselfde onderwysgeleenthede skep as die federale regering nie en dus word, wanneer dit in nasionale belang geag word, hulp aan sulke state verskaf. Federale hulp sal dus van staat tot staat wissel. Inkomstebelasting bly die grootste bron van inkomste, hoewel slegs 3% aan onderwys bestee word (Dekker en Van Schalkwyk 1996:589).

Die enkele kenmerk wat die Amerikaanse stelsel onderskei, is die graad van desentralisasie daarin. Wiggins merk omtrent onderwys in die VSA op: “... as much a way of life as drinking wine in France or kneeling for prayer in Iraq.” Guthrie en Bodenhausen beweer dat die onderwys met paradokse deurspek is. So byvoorbeeld word van die onderwys verwag om sosiale samehorigheid én kulturele verskeidenheid te akkomodeer; en om akademiese prestasie én praktiese ambagstoepaslikheid te bevorder. Van skole word ook verlang om vry te wees van politiek, maar simpatiek te staan teenoor openbare praktyke; sensitief jeens nasionale behoeftes te wees, maar in voeling met die begeertes van die plaaslike burgers te bly. In Amerika word die onderwys inderdaad deur leke beheer en deur vakkundiges beman (Dekker en Van Schalkwyk 1996:537).

(b) SKOOLGEBASEERDE BESTUUR (SCHOOL-BASED MANAGEMENT - SBM)

In die literatuurstudie van skoolgebaseerde bestuur kom begrippe soos “site-based management”; “shared decision making”; “school-site management” asook “school-based budgeting” in sekere aanhalings voor. Daar word besef dat hierdie begrippe moontlik verskillend geïnterpreteer kan word, en om onduidelikheid uit te skakel gaan die term “school-based management” konsekwent gebruik word wanneer na dié besondere wyse van desentralisasie verwys word.

Die basiese idee agter SBM bestaan lankal binne die denkraamwerk van onderwyskundiges. Volgens Tewel (1995:76) is SBM ’n sleutelbegrip in die herstrukturering van die onderwys. In die artikel, “SBM: Promise and Process” (1996:1), word gesê: *“Whether under the banner of community participation, decentralization or teacher empowerment, school-based management has been on the educational reform agenda for decades.”*

SBM, in die vorm van die desentralisasie van besluitnemingsmagte na skole, was een van die mees populêre strategieë wat uit die skoolhervormings van die tagtigerjare gespruit het. Baie skooldistrikte in Texas het hierdie besondere strategie geïmplementeer (Oswald 1995:1). Die kerngedagte agter SBM is om deelnemende besluitneming op skoolvlak te laat plaasvind (David 1996:6).

Volgens Doty (1994:118) is SBM terselfdertyd ’n poging om skole meer ontvanklik te maak vir en in voeling te bring met hul gemeenskap, en om die onderwysprosesse gladder te laat verloop. Skole worstel immers met komplekse en unieke probleme. Van opvoeders word gesê: *“The idea is that teachers come to be treated as professional partners instead of hired servants, they will be more satisfied with their jobs and be more productive.”* Dit hou dus wedersyde voordele in.

(i) **Omskrywing van SBM**

SBM kan op die volgende wyses omskryf word: *"School-based management (SBM) decentralizes control from the central district office to individual schools as a way to give school constituents - principals, teachers, parents, community members, and in some schools, students - more control over what happens in schools."* (In die artikel, How Schools make SBM work 1996:1).

"To others, site-based management is a political reform initiated to broaden the decision making base, either within the school, the larger community, or both." en, *"Site-based management may also be an administrative reform to make management more efficient by decentralizing and deregulating it."* (David 1996:6).

Noble, Deemer en Davis (1996:1) het SBM ná hul navorsing in Delaware soos volg beskryf: *"... refers to an inclusive or representative decision making process in which all members of the group participate as equals. Shared decision making can occur at the district, building and team levels."* SBM gaan dus van die veronderstelling uit dat die persone wat die diens moet lewer, naamlik die personeel van 'n betrokke skool, in die beste posisie verkeer om hul spesifieke probleme te identifiseer én op te los. Gevolglik moet die skole self die nodige beheer kry, asook die verantwoordelikheid aanvaar om beter dienste te lewer.

(ii) **Besluitnemingsmagte**

Volgens Oswald (1995:1) kan SBM op verskeie wyses geïmplementeer word byvoorbeeld: *"... authority can transfer from the state government to school boards, from school boards to superintendents, from superintendents to principals, from principals to other members of the school community such as teachers and parents, or some combination of two or more of these."*

Leithwood en Menzies (1998:327) beweer dat SBM een van drie vorme kan aanneem, naamlik administratiefbeheerde SBM, professioneelbeheerde SBM en gemeenskapbeheerde SBM. 'n Vierde en minder opsigtelike vorm ontstaan ook wanneer die mag gelykop tussen die professionele skoolpersoneel en die ouers verdeel word.

Die praktiese implementering van enige van hierdie vier vorme wyk egter ver van die ideale af, en die teenstrydighede hel telkens oor na administratiefbeheerde SBM. Dit word egter verklaar deur die invloed van spesifieke prinsipale in hul skole en die onwilligheid van sommige rolspelers om mag met ander te deel.

Administratiefbeheerde SBM

Die effektiewe leier van 'n skool kan die visie bepaal, as raadgewende leier optree, hervormings koördineer en ondersteuning vir die skool in die gemeenskap in die algemeen werf. Hierdie model word deur die onafhanklike elite-skole gebruik wat meestal uitstekende resultate lewer (In die artikel SBM Management: Strategies for success 1996:2).

Volgens Noble, Deemer en Davis (1996:3) moet die prinsipaal 'n sterk, rigtinggewende leier, 'n goeie bestuurder en vaardige fasiliteerder met 'n optimistiese visie vir sy skool en omgewing wees.

Indien die SBM-metode van administratiewe beheer ingestel word, ontvang die plaaslike skool die nodige gesag wanneer dit kom by sleutelbesluite soos die begroting, personeel en kurrikulum. Voorstanders van hierdie metode reken dat bronne in die skool goed benut kan word en meer daarvan in die leerders se beste belang aangewend kan word. Die prinsipaal het dan ook die geleentheid om informeel met onderwysers, ouers, studente en gemeenskaps-verteenwoordigers te konsulteer.

Hierdie vorm van SBM het in 1990 in Texas van krag geword. Distriks- en kampuskomitees is ingestel. Prinsipale het die primêre beheer oor die kampuspersoneel gekry en gereeld met die komitees beraadslaag. In 1991 verskyn 'n staatsregulasie wat die volgende bepaal ten opsigte van kampuskomitees: "... *undertake responsibility for improving student outcomes through goal setting, curriculum, budgeting, staffing patterns, and school organization.*" Met hierdie inisiatiewe beweeg Texas nou verder in die rigting van 'n professioneelbeheerde SBM. Die tradisionele invloed van die prinsipaal is egter nog sterk teenwoordig (Leithwood en Menzies 1998:327-328).

Professioneelbeheerde SBM

Die idee om SBM te gebruik ten einde meer gesag aan opvoeders te verleen word geredelik toegepas. Distrikte wat dit wel implementeer, desentraliseer gesag na skole en hef opvoeders se invloed op na hoër vlakke in die organisasie (in die artikel SBM: Strategies for Success 1996:2).

Waar professioneelbeheerde SBM ingestel word, is die doelwit om die kennis van opvoeders beter te benut wanneer dit kom by sleutelbesluite soos die begroting, kurrikulum en personeel. Die basis vir dié tipe SBM is dat die opvoeders in noue voeling met die leerders is en dus die mees relevante kennis het om besluite te kan neem, en dat hulle in daardie geval ook hul volle samewerking sal gee om sulke besluite deur te voer. Dit behoort ook te lei tot groter effektiwiteit en meer doelgerigtheid in die hele onderwysproses.

Hierdie vorm van SBM is in 1989 in, onder meer, Columbus ingestel. Die redes daarvoor was die afname in federale steuning, rassesspanning, 'n hoë skoolverlatingsyfer, werksontevredenheid by opvoeders en die feit dat die middelklas die wyk uit die omgewing begin neem het. Skole kry toe beheer oor hul begroting met meer invloed in professionele ontwikkeling, leerderdisipline en fisiese geriewe.

In Miami weer, is professioneelbeheerde SBM ingestel vanweë die lae vlakke van konflik tussen skole en die gemeenskap, goeie verhoudings tussen skole en distrikte en uitstekende onderlinge verhoudings binne die arbeidbestuur.

Daarenteen is dié vorm van SBM in Los Angeles juis weer aangemoedig weens die hoë konflikvlak tussen skoolpersoneellede onderling, swak arbeidsverhoudinge, asook die negatiewe gesindheid van die vakbond teenoor transformasie. Die herstrukturering het begin deur aan prinsipale gesag te gee wat hulle met die personeel deel. Daarna is sake soos die begroting, aanstellings en kurrikulum geleidelik na skoolvlak afgewentel.

Gemeenskapsbeheerde SBM

Hierdie soort SBM skep by die skool meer verantwoordelike sin teenoor ouers en die gemeenskap. Dit is dan ook die sentrale doelstelling van dié vorm van SBM. Daar word van die basiese veronderstelling uitgegaan dat die kurrikulum van die skool die waardes en voorkeure van die ouers en plaaslike gemeenskap moet reflekteer.

Volgens die Skoolhervormingswet van 1988 in Chicago is skole onderworpe aan gemeenskaps- of demokratiese beheer. Hierdie herstrukturering word beskou as: *"...: the devolution of authority from a large, centralized school district and its bureaucracy to a local, democratically elected, governance unit at the school level."* Die herstrukturering was die gevolg van die wydverspreide woede en kommer van ouers, die gemeenskap, sakeleiers en politici oor die lae vlak van sukses wat leerders in die skole van Chicago behaal het. Plaaslike skoolrade of Local School Councils (LSC) is ingestel met die mag om prinsipale aan te stel, te evalueer en af te dank. Prinsipale wat verslag aan die LSC doen, word ingevolge 'n vierjaarkontrak aangestel. Afgesien van hul bestuursrol, moet hulle ook 'n skoolplan opstel waarvolgens onderwys sal verbeter en die aanstelling van nuwe opvoeders behartig kan word (Leithwood en Menzies 1998:328-332).

Gebalanseerdebeheerde SBM

"Teachers' empowerment and accountability are major ingredients of SBM. Teachers influence decisions by participating in planning, developing, monitoring, and improving instructional programs within the school. Involvement of parents is essential to successful implementation of SBM. Ultimately, the argument for parent involvement rests on two benefits to children: better attitudes towards school and higher grades." (Oswald 1995:3).

David (1996:7) sluit haar by bogenoemde aan: *"Schools are unlikely to improve unless community members - and particularly parents - participate meaningfully."* en, *"Schools are unlikely to improve unless teachers - the main implementers - shape the direction of change."*

Die doelstellings van dié vorm van SBM is dus om gemeenskaps- en professionele beheer te inkorporeer. Daar word aanvaar dat beide groepe in werklikheid onontbeerlike kennis en insig het om sleutelbesluite oor die kurrikulum, begroting en personeel te neem. In Salt Lake City waar hierdie soort SBM toegepas is, word die mag in skole gedeel deur middel van die gelyke verspreiding van stemme (Leithwood en Menzies 1998:332).

(iii) Voordele van SBM

Volgens die voorstanders van SBM hou dit die volgende voordele in:

- Besluite wat groepe neem, is altyd beter as die besluite van individue.
- Kommunikasie tussen belangegroepe soos die skoolraad, superintendente, prinsipale, opvoeders, ouers, gemeenskapslede en leerders verbeter (Oswald 1995:1).

- Die opvoeders se moreel verbeter en hulle word makliker gemotiveer.
- Dit bring verbeterings mee ten opsigte van klasgee.
- Dit verbeter die ontwikkeling van al die eienskappe wat met effektiewe skole geassosieer word.
- Leerders se akademiese prestasies verbeter ook (Malen, Ogawa en Kranz 1989:1).
- *"The management role changes from directive and control-oriented to a role that involves creating an empowering environment in which teachers can easily try out new approaches."* (Wohlstetter en Mohrman 1993:8).
- *"... principals in the school we studied were active in cultivating resources from outside sources."* (What are the budgeting Practices in Effective Site-Based Managed Schools? 1996:2).
- Bronne kan beter benut word om die skool se doelwitte te steun.
- Dit lei tot realistiese begrotings indien ouers en opvoeders bewus word van die skool se finansiële status, geldtekorte en die koste verbonde aan die verskillende programme.
- Dit weer verbeter die opvoeders se moreel en skep nuwe leiers op alle vlakke (Myers en Stonehill 1993:1).
- Opvoeders en prinsipale is geneig om meer sensitief vir die behoeftes van die skool en leerders te wees.
- Prioriteitslyste word opgestel ten opsigte van onderrig en die begroting (Peterson 1991:1).

- Geldsurplusse kan in sommige skole behou word. In Chicago het skole hierdie geld byvoorbeeld gebruik om jaarliks twee ekstra ondersteunende personele aan te stel (Peterson 1991:3).

(iv) **Nadele van SBM**

SBM-programme het teenkantiq van onderwysvakbonde ontvang. Hul argument is, volgens Doty (1994:119-120), tweeledig:

- Dit is goed en wel om opvoeders bestuurders te maak, maar in werklikheid wil sommige opvoeders nie bestuurders, soos tradisioneel gedefinieer, wees nie. (Opvoeders hou nie altyd daarvan om tyd te verkwis met die uitvoer van administratiewe take nie.)
- Onderwysvakbonde is lugtig vir SBM, want hierdie programme kan gesamentlike onderhandelingsprosesse ondermyn. SBM kan, volgens die vakbonde, dalk die bedingingskomitees se funksie aantast en dit vervang met arbeidsbestuurverhoudinge wat die opvoeders in werklikheid onbeskermd laat.

Besware is ook deur ander belangegroepe geopper:

- *"SBB may compound existing problems if it is not effectively planned and implemented."*
- SBM kan ly onder begrotings wat prinsipale beheer, aangesien laasgenoemde onvoorbereid op die ekstra take kan wees; hulle kan hul mislukkings straks wegsteek of net besluit om hul gesag nie met die gemeenskap en opvoeders te deel nie (Peterson 1991:1).

- Ongelykhede ten opsigte van befondsing kan selfs 'n groot probleem skep. 'n Goeie voorbeeld is New York waar die rykste distrik 19 238 dollar per leerder bestee, en die armste distrik 3 127 dollar per leerder.

Toekennings word ingevolge ordonnansies bepaal om te verseker dat skole nie minder as die minimum per capita ontvang nie. Daar is inderdaad ook hofsake aanhangig gemaak oor die kwessie van befondsing aan skole. Die graad van welslae hiermee het gewissel, maar state soos Texas, New Jersey, Kentucky en Montana is beveel om hul planne vir befondsing te hersien (Renchler 1992:1-2).

(c) VERANTWOORDELIKHEDE VAN SKOLE

Indien openbare skole in die Verenigde State van Amerika bestudeer word, kan sekere algemene gevolgtrekkings gemaak word in verband met die verantwoordelikhede van onderwysowerhede.

Skole mag opvoeders na goeddunke aanstel. Dieselfde geld ten op sigte van die inskrywing van leerders, maar daar mag nie teen ras gediskrimineer word nie. Wat die kurrikulum betref, is daar redelike diversiteit. Sommige state het geen bepalinge nie, terwyl ander 'n gelykwaardige kurrikulum in alle openbare skole onder hul beheer versoek (Walford 1989:76).

Die beheerliggame behartig die volgende sake: insameling van fondse, verkryging van persele, oprigting van geboue en skoolvervoer. Naas die bedrag wat aan skoolgeboue bestee word, is die grootste kapitale uitleg in die VSA hul skoolvervoerskemas. Meer as 50% van die vervoerkoste word jaarliks uit plaaslike bronne verkry en die res van die state af. Ongeveer 20 miljoen leerders maak van busvervoer na skole gebruik [ongeveer 40% van al die leerders (Dekker en Van Schalkwyk 1996:558)].

Wat handboeke betref, laat die meeste state toe dat skoolrade die seleksie en aankoop behartig. Sommige state kies en versprei die handboeke egter self na openbare skole. Die skoordistrikte se uitgawes sluit in: die salarisse van administratiewe personeellede, klerke en ondersteuningspersoneel; gesondheidsdienste aan leerders; kafeterias en voedseldienste; atletiek en klubs (Gutek 1983:110, 138).

(d) SLOTPMERKINGS

SBM word deur onderwyskundiges beskou as hervormings wat eintlik deur die politici bepaal word deur middel van die oordrag van mag betreffende die begroting, personeel en kurrikula na individuele skole (Wohlstetter en Mohrman 1993:3).

Uit die literatuur blyk dit dat daar vier verskillende vorme van SBM in die skole voorkom, en hulle word onderskei deur wie dit is wat in werklikheid die beheer oor die besluitnemingsprosesse uitoefen.

Leithwood en Menzies (1998:337) het 83 vorige studies van SBM ondersoek. Altesaam 76 van hulle het nie minder nie as 72 uiteenlopende vorms van resultate getoon. Van hulle was 45 positief, en 27 neutraal of negatief. Uit dié troebel beeld kan dus nie veel afleidings gemaak word nie. *"Studies conducted in the private sector have indicated that decentralized management works best in organizational settings where the work is complex, is most effectively done collegially or in teams, and involves a great deal of uncertainty."*

"Therefore, while the high involvement framework is not appropriate for all types of organizations, it is applicable to schools due to the intellectual complexity and uncertainty of teaching and the fact that teaching is best done collegially." (The High Involvement Framework: Strategies for School-Based Budgeting 1996:1.) 'n Hoë intensiteit van betrokkenheid van opvoederskant by onderwys verskaf dus 'n gulde geleentheid vir SBM om te floreer.

"In the context of school-based budgeting, the high involvement framework implies that schools need 'real' power over the budget to make allocation and expenditure decisions; fiscal and performance data for making informed budget decisions; professional development and training for the budget process so that people at the school site will have technical knowledge to do the job; and control over the compensation system to reward performance."

Dieselfde skrywer (in 'n artikel genaamd: The High Involvement Framework: Strategies for School-based Budgeting 1996:1-2) glo ook: *"Under school-based budgeting, schools have the authority to purchase services and supplies from either the district or an outside vendor when the school decides they are needed."*

Vir die prinsipaal beteken SBM: *"Increasingly principals will find themselves exerting leadership in collective forums, such as councils, where their influence is exercised as a group member rather than hierarchically."* (Wohlstetter en Mohrman 1993:8). Tanner en Stone (1998:1-3,13-14) het, ná die instelling van SBM, die volgende bevind wat die rol van prinsipale betref:

- veranderings kom ten opsigte van bestuur/administrasie en leierskap;
- die klem verskuif van die primêre besluitnemer af na een wat ander bemaatig;
- hulle moet mense ondersteun en voorspraak vir hul werk maak;
- *"... shift from top-down manager to a supporter and facilitator who maintains his or her leadership responsibilities..."*;
- *"... In a sense the buck has passed from the central office to the school office."* en;

- *“... work to gain the trust of their constituents, communicate their vision lucidly, and thus involve everyone in the process of change”.*

Die prinsipaal se rol verander dus wesenlik na dié van bestuurder van SBM. Sy belangrikste taak is nou om ander te bemagtig en ondersteuning aan opvoeders te verleen.

Vir die federale regering is dit belangrik dat nasionale behoeftes nie verwaarloos word nie. Die federale beleid mag dus nie deur skole geïgnoreer word nie. Op indirekte wyse verseker toelaes van die federale regering dat plaaslike en staatsowerhede onderwys doeltreffend administreer, beheer en organiseer (Dekker en Van Schalkwyk 1996:555).

Gutek (1983:107) verwys ook na indirekte beheer oor die onderwysstelsel: *“It is important to note that the state government has delegated significant responsibilities to school boards (boards of education) in local school districts.”*

David (1996:8) wys daarop dat SBM nie dramatiese veranderinge teweeg sal bring nie. Essensieel word 'n benadering van volharding van al die onderskeie onderwysvennote, asook harde werk geverg. Betroubare resultate sal eers getoon kan word nadat die stelsel reeds 'n afsienbare tyd in werking was.

Noble, Deemer en Davis (1996:3) sê: *“Some argue that, regardless of SBM's final goal, an essential condition is that its mission should be directly linked to student outcomes. This formulation should be spelled out before the process of school based management begins. This explication provides a valuable insight into how the schooling process can be improved to better educate children.”*

3.4.2 OPENBARE SKOLE IN AUSTRALIË

(a) INLEIDING

Die Australiese onderwysstelsel toon parallelle met die stelsels in Engeland en Wallis. Van die middel-tagtigerjare word weg van dié in Engeland in die rigting van die Amerikaanse stelsel beweeg. Elkeen van die ses state in Australië het sy eie onderwysadministrasie. Die reëling is dat die federale regering die onderwys gedeeltelik finansier, terwyl besluite ook op staatsvlak geneem word.

Die grootste deel van die fondse word deur die federale regering geëin, en sommige sektore is dan meer direk onder federale beheer, soos byvoorbeeld hoër onderwys. Die regering steun onafhanklike kerkskole ook, wat die Australiese model net nog meer kompleks maak. Vir sommige plattelandse en Rooms-Katolieke skole is die federale bydrae hul enigste bron van inkomste. Onderriggeld word nie gehef nie, hoewel ouers vir handboeke, persoonlike benodigdhede en klere betaal (Cowen en McLean 1984:38).

Volgens Husen en Postlethwaite (1994:419) ontvang die onafhanklike skole privaatfondse, grotendeels in die vorm van onderriggeld. In 1988/89 is 5,2% van die BBP aan die onderwys bestee. Die staat, verteenwoordig deur die federale regering, verskaf meer as 90% van die fondse.

(b) SKOOLGEBASEERDE BESTUUR (SCHOOL-BASED MANAGEMENT-SBM)

Die primêre doel van hervorming in die Australiese onderwys was die demokratisering van administrasie en die ontwikkeling van SBM sodat opvoeders en ouers bemagtig word wat besluitneming en deelname betref. Die hoofdoel is om die kwaliteit van onderwys algaande te verbeter.

Gedurende die tagtiger- en negentigerjare het die tendens ontstaan om besluitnemingsmagte in die onderwys, deur middel van delegering, desentralisasie en devolusie, na skooladministrateurs af te wentel. Al die maatreëls het een algemene doelwit, naamlik om besluitnemingmag aan skole te gee sodat die onderwysstandaarde kan verbeter (Chapman, Froumin en Aspin 1995:18, 30).

Die werkwyse van SBM is aan die privaatsektor ontleen. Chapman, Froumin en Aspin (1995:132) sê ook: *"Business, especially in the USA, had already moved to encourage greater levels of worker participation by devolving responsibility to small cost or profit centres in a search for higher productivity and higher quality of output."* In verband met die onderwys maak bogenoemde skrywers die stelling: *"The reasons for devolution have been far more related to issues of productivity, efficiency, 'value for money' and power than they have been to democracy."*

Voor 1995 moes fondse wat van die sentrale regering ontvang is vir spesifieke aktiwiteite aangewend word. Skole kon fondse nie van een projek na 'n ander skuif nie. Die enigste geld wat na goeie gebruik kon word, was die fondse wat ouers betaal het of wat deur fondsinsamelings geïen is. *"Funds for staffing, including funds for replacement teachers, were never at the disposal of the school."* Die regering het dus effektief sentrale beheer oor die besteding van die geld uitgeoefen.

Van 1995 af ontvang skole 'n eenmalige begroting wat alle lopende en algemene onderhoudskoste insluit. Slegs groot opknappings- en kapitaalkoste is uitgesluit en staan nog direk onder sentrale beheer (Chapman, Froumin en Aspin 1995:135).

Die delegering van gesag het besliste voordele, aldus Chapman, Froumin en Aspin (1995:143-144):

- Belangrike besluite waarvan die uitkoms hulle direk raak, word by skole geneem;
- deelname en samewerking tydens besluitneming word aangemoedig en bevorder;
- die klemverskuiwing na selfbestuur van finansies lei tot 'n groter waardering vir die professionele vaardighede en professionaliteit van opvoeders;
- die prinsipaalse rol vergroot en dra meer gewig;
- swak resultate kom baie meer onder die soeklig;
- hulpbronne kan beter ontgin word en elke skool se eie prioriteite sinvol hanteer word;
- belangrike doelwitte word toegespits nagejaag;
- die regering is nie betrokke by besluite wat skole neem nie.

Beheerliggame van skole geniet dus nou die vryheid van besluitnemings. Chapman, Froumin en Aspin (1995:123) sê in verband met dié vryheid: *"It is necessary for self-managing schools within a state system of education to realize that they are not independent schools, but that they do have freedom to act within boundaries established through the political process."*

(c) VERANTWOORDELIKHEDE VAN DIE SKOLE

Histories was die staat se onderwysstelsel altyd hoogs gesentraliseer. Die departement van onderwys het skole deur 'n vasgestelde kurrikulum, gesentraliseerde personeelreëlings, eenvormige geboue, toerustingskedules en benodigdhede vanaf 'n sentrale verskaffer gekontroleer. In die staat Victoria is sentralisasie reeds in 1878 deur die koninklike kommissaris, Pearson, ingestel.

Van 1974 af kom daar egter devolusie van gesag. Veranderinge begin op streeksvlak intree, en deelnemende komitees, bestaande uit prinsipale, onderwysers en ouers, word verkies. Hierdie komitees kan oor die onderhoud van geboue, indiensopleiding en programme vir agtergeblewe skole besluit.

In 1980 is 'n witskrif opgestel met die doel om verhoogde gemeenskapsbetrokkenheid by onderwysaangeleenthede en -besluitneming, asook groter samewerking en demokratisering aan te moedig. Die doelwit was: *"... to decentralize the administration of education wherever appropriate, to allow local communities as far as is possible to share the responsibility and accountability for local educational policy and for decision-making in local schools."*

Sedert die middel-tagtigerjare het die onderwysstelsel baie verander as gevolg van druk op verskillende gebiede: sosiaal, polities, ekonomies en op uitvoerende vlak. Dit het verder gelei tot desentralisasie van administrasie, die afwenteling van verantwoordelikheid vir besluitneming, lewering van dienste en programme aan streke en skole.

Robert Fordham, minister van onderwys, sê in 1985: *"There must be genuine devolution of responsibility by Government, and the active participation in our education system by parents, teachers and the wider community. Educational decision making at all levels should be public and participative."* (Chapman, Froumin en Aspin 1995:6, 115-119).

In Australië word geen spesifieke belasting vir onderwys gehef nie, en 20% van die onderwysfondse kom van die federale regering.

(d) SLOTOPMERKINGS

Om SBM te implementeer kan, volgens Chapman, Froumin en Aspin (1995:161), problematies wees: *"The exclusivity of power and control exercised by bureaucrats has deprived parents for more than 100 years of meaningful participation in school decision-making. As a consequence, many Australian parents are culturally inexperienced in educational decision-making."*

Die konflik tussen diegene wat sentralisasie voorstaan en ander wat wil desentraliseer, word weer eens deur Chapmin, Froumin en Aspin beklemtoon (1995:162): *"Centralists generally assume equity means equal resource allocation, whereas decentralists tend to believe equity means unequal resource allocation based on need."*

Ouerbetrokkenheid in die beheer en bestuur van skole het egter geleidelik toegeneem, sodat die gemeenskap algaande meer mag bekom het. Daarenteen het die opvoeders en vakbonde hul mag tot 'n groot mate verloor. Boyd en Smart (1987:19) is bloot pragmatiese hieromtrent: *"The end result, in both the US and Australia, is that the key determinant of federal policy in education is economic not ideological..."*

Vir die regeerders van enige land is dit van kardinale belang om die land goed te bestuur. Die metode van bestuur moet egter altyd in harmonie wees met die behoeftes van die kieserskorps.

3.4.3 OPENBARE SKOLE IN ENGELAND EN WALLIS

(a) INLEIDING

Volgens Mann (1979:3,239) beskik die Verenigde Koninkryke oor een van die grootste onderwysstelsels in die wêreld (die grootste persentasie hiervan word deur die skole in Engeland en Wallis uitgemaak). Daar word verder beweer: *"Education is a colossal enterprise. At any time it monopolizes the talent and energy of a quarter of the British people."* Onderwys is ook die enigste openbare diens waarmee bykans elke familie jare lank op 'n daaglikse basis kontak het.

Die Minister van Onderwys word bygestaan deur die kleinste regeringsdepartement, naamlik die departement van onderwys en wetenskap. Die departement publiseer die minister se besluite, asook verslae en navorsing; beheer bouprogramme en versprei subsidies aan verskillende skole (Mann 1979:27).

Vroeg in die negentiende eeu het die regering vir die eerste keer 'n stelsel van subsidies ingestel, en plaaslike skole het dan ook ongeveer 50% van hul finansies uit dié bron ontvang. Hierdie stelsel was egter op die ou end baie duur.

Volgens Mann (1979:92-93) was die toekenning van regeringbefondsing soos volg:

- 1864: Subsidies is betaal aan elke leerder wat daarvoor gekwalifiseer het, en wel 'n bedrag bepaal volgens die skoolresultate van die leerder. Inderwaarheid het die regering dus nie regtig beheer oor hierdie uitgawes gehad nie.

- 1870: Die subsidiestelsel word steeds toegepas, gevolglik bevind skoolrade hulle in 'n posisie waarin hulle ekstra inkomste kan bekom.
- 1898: Die stelsel van subsidie volgens resultate word gestaak.
- 1919: 'n Eenvoudiger subsidiestelsel, bereken volgens die getal leerders, word toegepas. Noukeurige toesighouding word van elke beheerliggaam vereis ten einde hoë subsidies te verhoed.
- 1958: Bloksubsidies word aan plaaslike besture toegeken. Die idee was om groter vryheid aan plaaslike owerhede te gee.
- 1966: 'n Stelsel van belastingsteun met subsidies word ingestel. Die stelsel was egter gekompliseerd en moeilik vir die publiek om te verstaan.
- 1970: Omdat die regering meer invloed wou uitoefen met die doel om openbare uitgawes te beperk, verskuif die klem dus nou van finansiële ondersteuning na beheer oor uitgawes.

Uit bogenoemde blyk dit dat daar oor 'n periode van 100 jaar sterk klemverskuiwings in staatsubsidering was. Mann (1979:92-93) sê onder meer: *"Every move to make the system more sensitive has made it more complicated, and harder to explain or understand."* Baie van die klemverskuiwings het ook saamgehang met die wisseling van regerings. Dit is egter 'n redelik algemene verskynsel dat elke nuwe regering aanvanklik groter beheer en sentralisasie toepas, en later in sy termyn weer meer begin desentraliseer.

Volgens Dekker en Van Schalkwyk (1996:211) het die sentrale regering van die middel-tagtigerjare af bepaalde riglyne verskaf aan streeks- onderrigowerhede of LEA's (Local Education Authority) wat betref die manier waarop geld bestee

behoort te word. Ondanks sentralisasie word finansiële beheer van streeksvlak (LEA's) na die plaaslike vlak (individuele inrigtings) afgewentel. Van hierdie aanbevelings sluit in:

- Begrotings word gedelegeer na alle skole met meer as 200 leerders.
- Salarisse, boeke en toerusting, lopende uitgawes, huur en belasting word ook gedelegeer.
- Die deel wat die LEA's se verantwoordelikheid bly, is kapitaal-uitgawes, skuld, subsidie en skoolvervoer.

Die bloksubsidies van die sentrale regering vorm ook die bron waaruit die geld vir kapitaalbesteding aan ameublement, toerusting, apparaat en konstruksies kom. Die LEA's se onderwysuitgawes word deur plaaslike belasting en addisionele inkomste aangevul. Weens die gebrek aan fondse nader al hoe meer LEA's individuele ouers ten einde finansiële hulp te bekom (Dekker en Van Schalkwyk 1996:211).

Walford (1990:66) kom tot 'n gevolgtrekking: *"The education service is a major area of government expenditure where the privatization process has already began and is likely to accelerate rapidly."*

(b) PLAASLIKE FINANSIËLE BESTUUR (LOCAL FINANCIAL MANAGEMENT - LFM)

In teenstelling met die Verenigde State van Amerika en Australië, noem onderwyskundiges hierdie afwenteling van finansiële gesag, plaaslike finansiële bestuur. Volgens die Skolewet van Engeland en Wallis (1988) word finansiële magte na skole gedelegeer.

Walford (1990:99) lewer kommentaar op die Skolewet van 1988: *"The Educational Reform Act makes local financial management (LFM) compulsory for all secondary schools and primary schools of over 200 pupils."* As gevolg van hierdie wet word bykans elke aspek van die skoollewe voortaan deur wetgewing bestuur. Die beheerliggaam hanteer byvoorbeeld die begroting en hoef die distriksraad nie meer daaroor te raadpleeg nie.

Die sentrale regering het meer oorkoepelende gesag deurdat die staatsekretaris ekstra magte bykry, soos byvoorbeeld die verlening van toestemming vir die oprigting van nuwe skole, terwyl die streeksraad die algemene begroting bepaal en die finansiële en professionele werkverrigting van skole beheer (Blanchard, Lovell en Ville 1989:5).

(i) Die doelstellings van LFM

In die algemeen kom twee doelstellings na vore, naamlik:

- *"To enable the governors and head of each school to make the most effective use of the resources available to them."*
- *"To give each head flexibility within an agreed budget to manage the school."* (Downes 1988:5).

(ii) Voordele van LFM

Uit die literatuur tree die volgende voordele verbonde aan LFM na vore.

- *"The key aim of local management is to make more effective use of the resources available for education."*

- *"It is about giving power to the people most directly concerned with decisions - ... - so that schools are more responsive to the needs of their clients: Pupils, parents, employers and the local community."*
- *"... local management is essentially concerned with quality of education."* (Blanchard, Lovell en Ville 1989:05).
- Skole kan self bepaal wat hul prioriteite gaan wees.
- Die onmiddellike voordeel is die groter beheer vir skole, wat burokratiese besluite en rompslomp inderdaad kan verhinder.
- Die hele personeel is by personeelbegrotings betrokke (Blanchard, Lovell en Ville 1989:111).
- Skole kry 'n gevoel van outonomieit, en sodoende word trots in hul inrigting aangekweek.
- Entrepreneurskap word aangemoedig.
- Leerders versorg hul omgewing beter en reageer akademies ook beter (Downes 1988;6,7,109).

(iii) **Kritiek teen LFM**

Die kritiek teen LFM gaan meestal oor die modus operandi, eerder as die basiese beginsels van LFM. In 1987 het die Arbeidersparty die instelling op verskeie punte gekritiseer:

- Finansiële delegering sal nie die fundamentele probleme van ontoereikende finansiële bronne vir skole oplos nie.

- LFM sal meer kos as die huidige sisteem, en skole sal in elk geval bykomstige finansiële hulp nodig ten einde die begrotings te kan bestuur.
- Hulle voorsien probleme om 'n regverdigde metode te bepaal waarvolgens fondse aan skole toegewys word.
- Die voorstel dat "governors" die mag sal hê om die personeel en prinsipale aan te stel en af te dank, veroorsaak dat die status van die LEA's alle reële betekenis verloor.

Kritiek van ouergroepe sluit die volgende in:

- Die meganisme van LFM maak dit moontlik dat die gevolge van ontoereikende bronne, en dus blaam, op bestuursliggame en individuele skole afgesaal word.
- Prinsipale word administrateurs en het nie meer kontak met leerders nie.
- Die voorstelle in verband met LFM maak dit nie duidelik in watter opsig standaarde wel sal verbeter nie (Blanchard, Lovell en Ville 1989:106-107).

(iv) Implementering van LFM

Volgens Downes (1988:3,4) is daar in April 1982 vir die eerste keer 'n program geloods om LFM te toets. Oorspronklik is met net agt skole begin. Die eerste jaar was die program nie baie suksesvol nie, en een skool het ná drie maande ook onttrek. Ná die uitstryk van sekere probleme het die projek gladder begin verloop, en in 1987 het dit tot 46 sekondêre skole uitgebrei.

Tydens die instelling van LFM het daar devolusie van magte en beheer oor 'n breë front plaasgevind. Vier komponente van die skole wat LFM geïmplementeer het, gaan in die algemeen oorweeg word, naamlik: onderwyspersoneel, geboue, verbruikbare items en leerders.

Onderwyspersoneel

Die reiskoste van opvoeders word op verskillende wyses deur die onderskeie LEA's hanteer. Sommige van dié liggame betaal redelike reistoelaes aan onderwysers (Knight 1983:59). Volgens Downes (1988:17) kan LFM daartoe bydra dat byvoorbeeld kafeterias by skole doeltreffender bedryf kan word, sodat opvoeders etes daar tussen 16:00 en 18:30 kan geniet indien 'n byeenkoms by die skool gehou word. Hierdie etes sal, volgens die skrywer, goedkoper wees as om reistoelaes te betaal. Streng gesproke word skole verplig om etes aan opvoeders te verskaf aldus 'n ooreenkoms wat reeds in 1968 tussen die DES en vakbonde bereik is: *"... teachers who undertake the oversight of pupils during the mid-day break should be entitled to have a free school dinner."* (Knight 1983:63).

Indiensopleiding word ook geprivatiseer in dié opsig dat LEA's 'n bedrag ontvang en dit dan, in samewerking met universiteite, kolleges of private konsultante, intern hanteer. Afgetrede prinsipale, tersiêre onderwyskundiges, sielkundiges en ander belanghebbendes kan byvoorbeeld met skoolgebaseerde opleiding op 'n geprivatiseerde winsbasis help (Walford 1990:79). Volgens Knight (1993:46) raak die prinsipaal se rol by die devolusie van mag belangriker. Hy word veel eerder as 'n bestuurder beskou, en ook die sleutelfiguur in die skool. Blanchard, Lovell en Ville (1989:92) sluit hulle hierby aan: *"... the changed role for headteachers will undoubtedly ensure that schools are much more aware of the financial cost of education."* Prinsipale sal, as bestuurders, ook meer betrokke by die eise van die personeel, ouers en leerders raak. Gevolglik sal prinsipale self besluite moet neem. George Thomas, die prinsipaal van 'n hoër skool, het nadat sy skool vir 'n tydperk by

LFM betrokke was, gesê: *"There has been an increase in my administrative work load, in the calculation of budget changes, and in the monthly monitoring procedure. I would suggest, however, that this is a small price to pay for the increased efficiency and improved resources gained by the school."* (Downes 1988:93).

Geboue

Tweedens word die kwessie van geboue en die onderhoud daarvan ondersoek. Die LEA's dra finansieel by tot die oprigting en instandhouding van skole (Dekker en Van Schalkwyk 1996:186 en Knight 1983:60). LFM-skole het 'n opsie om óf die aangewese werksmag óf ander persone te betrek, indien dit meer ekonomies sou wees. Sommige van die skole maak selfs gebruik van leerders wat die werk teen effense laer vergoeding verrig.

By party hoër skole word tenders uitgegee vir die skoonmaak van vensters en vullisverwydering. Beide word deur privaatkontrakteurs gedoen, wat groot besparings teweeg bring. Nog items waarop gespaar kan word, is brandstof en water. Indien die hele skool die beleid van besparing volg, en almal saam met die beginsels van LFM werk, sou dit op die ou end aansienlike besparings meebring (Downes 1988:14-15,86).

Verbruikbare items

Derdens kom verbruikbare items onder die soeklig. Knight (1993:67) sê dat die begrotings vir boeke en apparaat tradisioneel na interne persone gedelegeer word. Met die uitbreiding van die LFM is bedryfskoste verbonde aan meubels, indiensopleiding, tydelike personeel en die skoonmaak van die skoolterrein ook gedelegeer.

Leerders

Ten slotte word die invloed van LFM direk op die leerders geweeg. Op die oomblik is eksamengeld die verantwoordelikheid van die skool. Baie onderwyskundiges glo egter dat dit in werklikheid nie die skole se verantwoordelikheid behoort te wees nie, aangesien die bedrag heelwat beloop. [Tot twee keer meer as wat in 'n spesifieke jaargroep aan boeke en apparaat bestee word (Downes 1988:17)]. Skoolvervoer word nog deur die sentrale regering gefinansier. (Die logistieke omvang daarvan maak dit onmoontlik vir individuele skole, of selfs LEA's, om dit te kan hanteer). Stapafstande is vasgestel twee myl vir leerders onder agt jaar, en drie myl vir ouer kinders. Vir langer afstande word vervoer na die naaste skool verskaf (Knight 1983:64).

c) SLOTOPMERKING

Volgens Mann (1979:239-240) het die onderwysstelsel in Engeland genoeg bewyse dat die vermoë van leerders om voordeel uit die onderwys te trek geïnhibeer word deur armoede, wanvoeding en swak gesondheid. Bewuswording van hierdie probleme het gelei tot die ontwikkeling van 'n stelsel wat die klem op maatskaplike sake laat val, sodat kleding, maaltye en gesondheidsdienste binne die onderwys hanteer kan word. Die gevolg is 'n besonder komplekse onderwysstelsel met funksies wat veel meer as net onderrig behels. Die ingewikkeldheid van die stelsel laat sommige mense twyfel of daar wel enige vorm van bestuur bestaan. Stuart Maclure sê: *"... it is an open question whether English education is controlled at all..."* Ter aansluiting hierby verklaar Knight (1993:17): *"... schools are service organisations and perform a social as well as an economic function."*

Uiteindelik gee die prinsipaal se bekwaamheid die deurslag in die vraag of LMF sal slaag of misluk. Blanchard, Lovell en Ville (1989:58) sê in dié verband: *"The extent to which involvement in the actual processes of LFM permeates through the school vary enormously, depending on the extent to which the headteacher*

embraces the initiative and his or her management style." Coopers en Lybrand se verslag, aangehaal in Knight (1993:22), lui onder meer ook: *"The underlying philosophy of financial delegation to schools stems from the application of the principles of good management."*

Volgens Dekker en Van Schalkwyk (1996:208) is die stelsel redelik gedesentraliseer in dié opsig dat daar baie gesamentlik knoopstrukture is, byvoorbeeld verenigings van ouers en opvoeders; van ouers, opvoeders en die sakesektor; en die sakesektor en hoër onderwysinrigtings. Dié tipe vennootskapsonderwys word verder belig wanneer bogenoemde skrywers die Wet van 1944 op Onderwysstelsels aanhaal: *"... a central service locally administered."*

Skole verkry tot 20% van hul inkomste uit donasies, wat die bydraes van ouers vir handboeke en sporttoerusting insluit. Maar volgens Knight (1983:66) is dit, ingevolge 'n skolewet van 1944, heeltemal onwettig. Dit lui naamlik : *"No fees shall be charged in respect of admission to any school maintained by an LEA or any County College or in respect of the education provided in any such school or college."*

Downes se uitspraak oor LFM's (1988:57-58) is: *"... efficient management in our schools is absolutely essential for the well-being of the education authority as a whole, and the quality of education of its pupils. I believe that LFM is the tool with which to achieve this."*

Ná die Skolewet van 1988 sê die regering die volgende: *"It wished to see a decline in LEA power, a greater diversity of schools, including more private ones, more private funding, and greater choice of schools for parents."* (Walford 1990:93).

Die openbare skolestelsel in Engeland en Wallis is uiters gekompliseerd in dié opsig dat onderwyskundiges dit nie as óf gesentraliseer óf gedesentraliseer beskou nie.

Skole ontvang subsidies van die regering en terselfdertyd moet die LEA'S die begrotings deur middel van liggame beheer. Klaarblyklik word elke segment van die skoolbestuur deur wetgewing en regulasie geraak.

Skole verkry die reg om te privatiseer ten opsigte van die etes wat opvoeders geniet, indiensopleiding, die onderhoud van geboue en aankoop van bruikbare items. Dit wil dus voorkom asof privatisering deur LFM tog wel bydra tot die opheffing van die behoeftiger leerders.

3.5 SAMEVATTING

Dit is duidelik dat privatisering vir onderwyskundiges 'n belangrike begrip is. In hul soeke na oplossings vir die swak prestasies van leerders in eksamens, skole se finansiële nood en die gesamentlik druk van ouers, die gemeenskap en politici as kliënte, het die soeklig toenemend op die sakesektor begin val. Die bestuursbeginsels van die privaatsektor, waaronder privatisering resorteer, is ontleed.

Algehele privatisering kom in verskillende onderwysstelsels voor in die vorm van onafhanklike skole. Die grootste kritiek teen onafhanklike skole is dat slegs sekere leerders dit kan bekostig om sulke skole by te woon. In 'n poging om van die etiket van eksklusiwiteit los te kom het die onafhanklike skole in Engeland en Wallis die sogenaamde Assisted Place Scheme ingestel om minder vermoënde leerders 'n geleentheid te bied om 'n plek in dié skole te bekom .

Hoewel onafhanklike skole vlugtig bestudeer is, handel hierdie proefskrif nie oor algehele privatisering nie, maar slegs oor die privatisering van bepaalde onderwysfunksies. Literatuurstudie oor die bedelings in Engeland en Wallis, Australië en die VSA het dit duidelik laat blyk dat vorme van privatisering in al hierdie lande se openbare skole bestaan. In Engeland en Wallis heet dit LFM en in Australië en die VSA SBM.

In Australië is daar steeds streng beheer oor byvoorbeeld die kurrikulum, personeelreëlins en toerusting. Daarenteen word SBM tog wel bedryf in die state wat devolusie van gesag voorskryf, sodat beheer tot 'n mate al hoe meer aan skole oorgelaat word.

Dit is duidelik dat Engeland 'n maatskaplike inslag het in soverre leerders die volgende gratis ontvang: boeke, vervoer, mediese en tandheelkundige dienste, melk en maaltye in party gevalle, en soms self klere. Daar word ook hoofsaaklik gekonsentreer op die skep van 'n markeconomie vir skole om sodoende die vrymarkstelsel te promoveer sodat verbruikers keuses het en op effektiewe diens kan aandring.

In die VSA word SBM gedryf deur die idee van bemagtiging sodat ouers, opvoeders en die gemeenskap die skole kan bestuur. Finansiële delegering word as deel van die algemene herstrukturering van die onderwys beskou.

Dit is opvallend dat 'n bedrag in al drie lande aan skole toegestaan word waarmee die meeste van hul uitgawes gedek moet word, uitgesonderd dié fasette wat sentraal beheer word. Indien 'n skool dus wel so 'n toelae ontvang, verg dit van die prinsipaal doeltreffende beheer en bestuur. Sy tradisionele rol wissel gevolglik tussen dié van opvoeder en een van bestuurder, met die klem op die bestuur van die skool.

Die passiwiteit van ouers word deur LFM en SBM aangespreek, aangesien insette van hul kant verlang word ten einde die stelsel glad te laat verloop. In Australië is daar egter 'n wesenlike probleem in dié opsig dat ouers baie dekades lank nie by besluitnemingsprosesse van die onderwys betrokke was nie. Hierdie gebrek aan ervaring sal beslis aangespreek moet word in die skole waar dit 'n probleem word.

Die opvoeders lewer 'n beter diens aan die gemeenskap, asook beter onderwys aan leerders. Die voordele verbonde aan hierdie vorme van desentralisasie oorskadu dus die nadele. Op die ou end kan slegs deeglike beplanning, en geesdriftige deelname aan die proses, LFM en SBM laat werk.

In al drie lande wat bestudeer is, het hierdie vorme van deregulering die doelwit om mag na plaaslike vlak te devolueer, sodat individuele skole self hul begrotings kan beheer en bestuur. Voortspruitend hieruit kom privatisering dan uiteindelik tot sy reg.

Vanweë die omvangrykheid en subtiële variasies in desentralisasie is dit nie altyd moontlik om direkte verbande tussen hierdie lande te vind nie. Dit blyk egter duidelik dat die begroting, die opstel van die kurrikulum en die groter mag wat prinsipale verkry van die belangrikste klemverskuiwings is wat die afgelope dekades in al drie lande plaasgevind het. Nie alle skole het ewe ver met LFM of SBM gevorder nie, maar dit is juis een van die pilare waarop privatisering rus: dat elke gemeenskap dit kan aanwend sover dit vir sy besondere behoeftes nodig geag word.

HOOFSTUK 4

4. INSAMELING VAN DATA

4.1 INLEIDING

Elke navorser moet vroeg in sy navorsing sekere keuses maak ten opsigte van die insameling van data. Van die vrae wat hy aan homself moet stel, sluit in of sy navorsing wetenskaplik verantwoordbaar sal wees, of hy bevoeg is om die inligting op 'n bepaalde wyse te bekom en of sy metodologie die beste is vir die besondere soort navorsing.

Die navorsing sal futiel wees indien dit wetenskaplik nie aanvaarbaar is nie. Ferreira (1988:157) bevestig dat dit as die oorwegende vereiste vir data-insameling beskou word: *"... to obtain information that complies with the scientific requirements of validity and reliability."*

Navorsers moet hul eie swakhede ken en erken sodat die navorsingsopset meer vaartbelyn en gladder kan verloop. Lötter (1995:44) beklemtoon dit: *"Dis nie so seer die aard van die metode wat bepaal hoe die probleem gedefinieer word nie, maar veel eerder die ervaring en kennis van die navorsers, sowel as die hoeveelheid navorsing wat al oor die onderwerp gedoen is."*

Die insameling van data op sigself is 'n nuttelose tydverdryf. Ferreira (1988:9) sê: *"Data collection instruments therefore obtain significance only when placed in a particular context or meaning system."* Hoe die data geïnterpreteer en vertolk gaan word, sal die uiteindelijke waarde van die navorsing dus bepaal.

Van den Burgh (1988:62) vat alles in 'n neutredop saam: *"The world has to be interpreted, has to be made sense of and has to be given meaning."*

4.2 WETENSKAPLIKE NAVORSING

Ongeag watter metodologie ook al gebruik word, bly dit belangrik dat die navorsing aan wetenskaplike beginsels sal voldoen. Verskeie skrywers het die begrip wetenskap al probeer omskryf. Van hulle lui:

- Wetenskap kan een van twee sake wees naamlik:
 - (a) Dit kan 'n korpus van kennis wees met eienskappe soos geldigheid, interne samehang, verklaringswaarde en bruikbaarheid; of
 - (b) dit (wetenskapbeoefening) verwys na sekere aktiwiteite soos wetenskaplike ondersoek, die identifisering van probleme, data-insameling, eksperimente, analise, interpretasie en toetsing (Garbers 1996:16).

Lötter (1995:33-34) sê: “... *iets is wetenskaplik as die resultate en werkwyse voorlopig teenoor kenners van 'n wetenskaplik dissipline verdedig kan word.*”

- Die vraag na die grade van beheer en deelname bepaal nie die wetenskaplike gehalte van 'n navorsingsprojek nie. Dit word veel eerder bepaal deur die vraag of die finale ontwerp van 'n navorsingsprojek voldoende is om 'n navorsingsprobleem se volle diepte en breedte te peil. Om Karl Popper se punt weer te beklemtoon: “... *dit is nie waar idees vandaan kom wat saak maak nie, maar of hulle wetenskap geregverdig kan word om skeptiese lesers te oortuig.*” (Lötter 1995:45).

Garbers (1996:17) definieer wetenskap as 'n produk van wetenskaplike navorsing soos volg. “...*korpus van kennisuitsprake (feitelike stellings, modelle,*

teorieë, formules, wette ens.) wat deur die wetenskaplike gemeenskap (bv. die gemeenskap van sosioloë of fisici) op 'n gegewe tydstip as geldig en betroubaar aanvaar word."

Lötter (1995:33-34) onderskei vier kenmerke waaraan 'n aktiwiteit moet voldoen voordat dit as wetenskaplik bestempel kan word:

- Universele geldigheid: Ná herhaling moet die resultate dieselfde wees. Kritiese toetsing van die resultate moet dus weerstaan kan word.
- Verantwoording moet gedoen kan word vir resultate en metodes: Die bewyse gaan nie oor die gesag van die persoon nie en moet oop vir wysigings en weerleggings wees.
- Sistematies: Pogings moet aangewend word om verbande te lê tussen verskynsels, gebeure of prosesse.
- Gedissiplineerde navorsing is 'n vereiste: Die probleemveld moet afgebaken en die probleem uitgelig word. 'n Weg moet gevind word waarlangs 'n oplossing gekry kan word.

Lötter (1995:43) vra ook, wat is wetenskaplik? Dan beantwoord hyself die vraag deur te sê: *"...as (i) dit gebruik maak van die metodes en werkwyses wat binne 'n bepaalde dissipline aanvaar word, en as (ii) dit iewers voldoende inpas by die inhoud en stand van kennis binne 'n dissipline, soos beoordeel deur beoefenaars van die dissipline."*

Lötter (1995:50) beskryf wat nodig is voordat enige navorsingsprojek aanvaarbaar kan wees: *"Met inagneming van hierdie diversiteit moet elke navorsingsprojek individueel, volgens eie meriete, die skeptiese wetenskaplike gemeenskap van 'n sekere dissipline oortuig dat prosedures, metodes, tegnieke*

en reeds aanvaarde resultate reg verstaan en aangewend is. So 'n beoordeling is wetenskaplik, eerder as dat die blote gebruik van 'n bepaalde metode of tegniek die resultate outomaties wetenskaplik maak, of nie."

"... die bestaan van 'n wetenskaplike tradisie maak wetenskapsbeoefening moontlik juis deurdat dit die wetenskap voorsien van sy gereedskap." (Garbers 1996:16). Van die gereedskap waarna verwys word, omvat teorieë, modelle, data en metodes.

Kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing besit soveel gedeelde kenmerke dat beide vir die status van "wetenskaplik" kan kwalifiseer (Lötter 1995:33).

4.3 KWALITATIEWE EN KWANTITATIEWE NAVORSING

4.3.1 INLEIDING

Daar is volgens Brause en Mayer (1991:136) twee hoofwyses om data te analiseer. Eerstens sal navorsingsdata geïnterpreteer word binne die raamwerk waarin die studie uitgevoer is. Tweedens sal die bevindings van die navorsing verbind word met inligting in gepubliseerde studies en teorieë, veralgemenings en teoretiserings oor die verskynsel wat bestudeer is. Die twee hoofprosedures vir die analise van die data staan bekend as kwalitatief en kwantitatief.

Aansluitend by die voorafgaande stelling sê Lötter (1995:53) ook: *"As algemene beginsel kan 'n mens sê dat menswetenskaplike navorsers hul metodes, werkwyses en tegnieke moet kies om reg te laat geskied aan die probleme wat bestudeer word. Die navorsingsprobleem bepaal die data-insamelingsmetode."*

Lötter (1995:41) beweer dat die onderskeid tussen kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing verband hou met die metode wat gebruik word om data in te samel of die tegnieke waarvolgens gegewens geanaliseer word. Slegs een aspek van die navorsing word dus uitgelig.

Lötter (1995:29) stel dit duidelik, en met reg, dat kwantitatiewe en kwalitatiewe klassifikasie nie die enigste vorms of noodwendig die beste vorm van klassifikasie vir die menswetenskappe is nie. Desondanks is dit die twee metodes wat geweeg gaan word voordat een wat by hierdie navorsing pas, gekies word.

4.3.2 KWANTITATIEWE NAVORSING

(a) INLEIDING

Kwantitatief is 'n geformaliseerde en eksplisiete, gekontroleerde metode. Slegs toetsbare hipoteses en begrippe met duidelike betekenis word gestruktureer en gestandaardiseer in 'n poging om objektief te wees. Al die voorafgaande moet streng volgens die natuurwetenskaplike metodes en werkwyses geskied (Lötter 1995:301).

Garbers (1996:290-291) belig kwantitatiewe navorsing verder wanneer hy beweer dat teorie-toetsing, die vasstel van feite, statistiese beskrywings, die aantoon van verbande tussen veranderlikes en voorspellings as kwantitatiewe navorsing getipeer word. Die navorsing word gebaseer op die opvatting dat, indien jy akkuraat kan diagnoseer wát verkeerd is, jy al die euwels en tekortkoming kan beheer, effektief bestry en voorkom.

Daar word verder geredeneer dat die regte metode tot die waarheid sal lei. Die navorser verkies om op die agtergrond te bly en nie betrokke te raak by die gebeure of voorwerpe wat ondersoek word nie. Daar is dus 'n afstand tussen die navorser en die navorsingssubjek. Die navorser behou 'n objektiverende ingesteldheid en wil juis as buitestander groter objektiwiteit verkry.

Kwantitatiewe navorsing sluit gewoonlik 'n stel duidelike, vooraf geformuleerde hipoteses en tegnieke in. Die navorser weet ook vooraf, in die lig van die teorie, na watter data hy soek en hoe die data sal lyk. Dié soort navorser moet deeglik

onderleg wees in begrippe soos die formulering van hipoteses, konseptualisering en operasionalisering, statistiese analitiese tegnieke en algemene vereistes met betrekking tot die geldigheid en betroubaarheid van die betrokke metodes en tegnieke.

Ferreira (1988:137) omskryf kwantitatiewe navorsing kortliks: *"... positivistic in nature and attempts to reconstruct reality according to natural science principles from a universal meaning system. The research objective is aimed at description and explanation with a view to formulating universal laws."*

(b) METODOLOGIE

Erkende metodes en tegnieke soos eksperimente, opnames en gestruktureerde waarnemings en onderhoude word gebruik. Groot klem word op metodologie geplaas (Garbers 1996:290).

Brause en Mayer (1991:136-137) beskou kwantitatiewe analise as die omskakeling van inligting in syfervorm. Eenhede word getel sonder om die waarde van die inhoud in ag te neem. Die navorser wat hipoteses toets, is baie keer wesenlik kwantitatief, maar nie noodwendig eksklusief kwantitatief nie.

(c) SAMEVATTING

Ten slotte sê Hosford (1984:110) die volgende oor die positiewe kant van kwantitatiewe navorsing: *"Numbers give substance and specificity to description; they support or fail to support our judgements and our hunches; they enable us to evaluate reported information. Indeed, a school leader would be lost without his/her quantitative litany: How soon? How many? How often? Out of how many chances? At what cost?"*

Om alles in konteks te plaas beweer dieselfde skrywer: *"Quantitative approaches stem from our logical and analytical ways of knowing. What they do not give us is the context, the setting, the framework of meaning that surrounds each problem and that would enable us to assimilate the findings and thereby enlighten our work."*

"If we deal only with quantitative data, like Oscar Wilde's cynic, we know 'the price of everything, and the value of nothing'." (Hosford 1984:111).

4.3.3. KWALITATIEWE NAVORSING

(a) INLEIDING

Die ontstaan van kwalitatiewe navorsing kan nagespoor word tot by die begin van die eeu. Tussen 1920 en 1940 was dit 'n baie gewilde metode by navorsers. Daarna het dit al hoe meer in onbruik geraak vanweë die toenemende gewildheid van kwantitatiewe navorsing. Sedert die sestig- en vernaamlik die sewentigerjare het kwalitatiewe navorsing weer eens gewild geword. Van die belangrikste redes hiervoor was nuwe tendense in die sosiologie, onder meer:

- (a) *"... the increasing interest in theoretical approaches which stress the social construction of reality ..."*
- (b) *"... the ever increasing dissatisfaction with positivistic oriented approaches and their deterministic and mechanistic views of human behavior ..."*

As gevolg van 'n bloeiende teksboekmark is die kwalitatiewe metode net al hoe meer dikwels ingespan. Die soort navorsing word ook beskou as: *"... less apologetic, no longer publicly representing their practices as but crude precursors to the more tightly designed, rigorous, number-crunching studies*

undertaken to verify and promote particular theoretical positions. Qualitative researchers are now altogether assertive about the distinctive strengths of their own methods and are clearly unwilling to grant any special status to the claims others may make as to objective, intuition free, nonethetic, or even systematic attributes of quantitative techniques". (Schurink en Schurink 1988:79-80).

Garbers (1996:287) beskou kwalitatiewe navorsing as 'n metode wat van feite af na die teorie redeneer. Navorsingsprojekte word nie begin met eksplisiete, konsepsionele raamwerke nie. Gevolglik lei algemene hipoteses en vermoedens die navorser. Die navorsing is minder gestruktureerd, en nadat die data gegenereer is, moet die navorser patrone en verbande daarin blootlê.

Hosford (1984:85-86) sê die volgende oor kwalitatiewe navorsing: "*The concept and its accompanying methodologies are so varied and complex that simple definitions aren't adequate.*"

Volgens Hosford (19984: 86) kom die naaste aan 'n goeie definisie: "*...qualitative research is direct observation of human activity and interaction ...*"

Kwalitatiewe navorsing moet op 'n natuurlike wyse geskied. Ferreira (1988:109 -110) beweer dan ook: "*The qualitative paradigm is based on induction, holism and subjectivism. A qualitative research strategy is inductive in that the researcher attempts to understand a situation without imposing preexisting expectations on the setting. Qualitative research designs begin with specific observations and build towards general patterns.*"

Schurink en Schurink (1988:78) som die kwalitatiewe navorsingsmetode op: "*... we use the phrase qualitative research here, to refer to several research strategies which allow the social scientist to learn about the social world at first hand.*"

Meloy (1994:68) beskryf die betrokkenheid van die kwalitatiewe navorser: *"Because qualitative research requires personal rather than detached engagement in the context, it requires multiple, simultaneous actions and reactions from the human being who is the research instruments."* Vanweë die betrokkeheid van die kwalitatiewe navorser is hierdie metode van data-insameling tydensintensief en kompleks (Conger 1998:1).

(b) METODOLOGIE

Soos reeds geblyk het, is dit duidelik dat kwalitatiewe navorsing 'n "sambreel"-term vir 'n hele aantal begrippe is. Van hierdie begrippe sluit in:

- Veldnavorsing: Vind plaas binne die natuurlike omgewing en dit sluit die sosiale faktor in (Mouton 1998:1; Vulliamy, Lewin en Stephens 1990:11; asook Hosford 1984:86). Veldwerk word ook deur Schurink en Schurink (1988:83) omskryf: *"The interactional, situational, and everchanging character of fieldwork roles and relationships militates against the development of exact procedures."*
- Etnografiese navorsing: Beskrywende aard van navorsing met klem op kultuur en aspekte daarvan (Mouton 1998:1; Garbers 1996:292; en Hosford 1984:87).
- Interpretasiemetode: Die begrip en interpretasie van die betekenis en doelstellings wat alledaaglikse menslike aktiwiteite onderlê (Mouton 1988:1; Garbers 1996:292; Vulliamy, Lewin en Stephens 1990:11; en Hosford 1984:87).
- Gevallestudies: Om gevalle wat bestudeer word in diepte te verstaan (Mouton 1998:1; Vulliamy, Lewin en Stephens 1990:7).

- Holisties: Die navorser poog om die interverhouding van gevolge en oorsake te bepaal (Vulliamy, Lewin en Stephens 1990:7; asook Hosford 1984:86).

Garbers (1996:292) omskryf die bogenoemde vyf begrippe as: “...*teoretiese uitgangspunte...*” en beweer dat kwalitatiewe metodologie aksies insluit soos direkte waarneming, oorsig van verskillende dokumente en artefakte, deelnemende waarneming en ongestruktureerde, oopeinde-onderhoudvoering. Die navorser volg 'n ontwikkelende, plooibare ontwerp.

Hosford (1984:92-93) waarsku teen die beperkinge van kwalitatiewe navorsing. Volgens hom is die grootste beperkinge die volgende:

- Alle kwalitatiewe navorsers moet besef dat dit moontlik is om vooroordele te beperk, maar dat dit onmoontlik is om hulle uit te skakel.
- Tydens observasie is handelinge, aksies, ensovoorts in 'n oogwink verby; en geen herhalings van die presiese gebeure kan plaasvind nie.
- Onderhoudvoerders en waarnemers kan nie alles opteken wat hulle ondervind nie, ongeag van hoe bekwaam hulle is. Die navorser kan 'n deel van die werklikheid omskryf, maar nooit alles nie.
- Die meeste kwalitatiewe navorsing is studies van enkele gevalle of beperkte omgewings. Kwalitatiewe navorsers het die probleem om hul mikrostudies met die makrokultuur te verbind.
- Die kwalitatiewe navorser maak byvoorbeeld arbitrêre keuses, byvoorbeeld oor skole wat hy wil besoek.
- Dit is baie moeilik om veldwerk in skole te doen, want die gedrag van diegene wat wel geobserveer word, mag dalk van die gewone afwyk.

(c) SAMEVATTING

"Qualitative researchers have to think about and decide for themselves many things that their colleagues who utilize an experimental design can take for granted." (Meloy 1994:4).

Vulliamy, Lewin en Stephens (1990:47) het die volgende te sê oor die keuse van navorsingsmetode: *"...the researcher has to make choices, predominantly on the basis of research questions, to select approaches and methods most likely to provide insight and explanation into matters of concern."*

Van der Burgh (1988:63) sê omtrent die verskillende navorsingsmetodes: *"... to get close to the data, thereby developing the analytical, conceptual and categorical components of explanation from the data itself - rather than from the preconceived, rigidly structured and highly quantified techniques that pigeonhole empirical social world into the operational definitions that the researcher has constructed."*

"In short, the qualitative method advocates an approach to examining the empirical world which requires the researcher to interpret the real world from the perspective of the subjects of his investigation." (Ferreira 1988:110).

4.3.4 SLOTOPMERKINGS

Wat uit die bestudeerde literatuur blyk, is dat beide kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing 'n beduidende rol by die insameling en verwerking van data speel. Dit spreek ook duidelik dat sommige navorsers meer op die een metode as die ander steun.

Elke navorser moet 'n keuse doen of hy hoofsaaklik een strategie sal gebruik of beide metodes gaan volg. Indien 'n navorser die voor- en nadele van beide metodes besef, kan hy sy metode aanpas om die beste gebruik van altwee te maak.

Kwantitatiewe navorsing kan straks voorkom asof dit slegs harde, kliniese feite weergee. Indien in gedagte gehou word dat dit eintlik die navorsingsprobleem is wat die regte metode van data-insameling bepaal, verval die omgemak met kwantitatiewe navorsing.

Dit is duidelik dat nie die kwalitatiewe of die kwantitatiewe navorsingsmetodes binne beperkende grense afgebaken kan word nie. By albei metodes is daar te veel ooreenkomste wat slegs tot "n grys gebied" lei wanneer die twee metodes naas mekaar bestudeer word.

In hierdie proefskrif gaan daar hoofsaaklik op die kwalitatiewe navorsingsmetode geleun word. Die rede hiervoor is dat data primêr deur middel van semi-gestruktureerde onderhoude bekom word. Bloot die feit dat daar 'n mate van gestruktureerdheid by die onderhoude voorkom, dui reeds daarop dat daar ook sprake van die kwantitatiewe navorsingsmetode is. In die geheel beskou, sal die kwalitatiewe navorsingsmetode egter 'n meer prominente rol speel.

4.4 ONDERHOUDE

4.4.1 INLEIDING

Dit was nodig vir die navorser om 'n keuse te doen wat betref die navorsingsmetode wat hy volg. Na aanleiding van bogemelde literatuurstudie is besluit dat die kwalitatiewe navorsingsmetode gebruik sal word, hoofsaaklik met onderhoude en vraelyste as spesifieke instrumente.

Die belangrikheid van onderhoude as 'n wyse van data-insameling word deur verskeie skrywers geïllustreer :

- *"An interview is not an ordinary conversation, it is a process of determining fact."* (Cambell 1983:57).
- *"As an exploratory tool, depth interviewing is a way to locate important information for further study. It can also become an end in itself - that is, a way to get detailed descriptions or even explanations of certain types of social behaviour."* (Schurink en Schurink 1998:87).
- *"According to authors such as Benny and Hughes (1956) and Ackroyd and Hughes (1981) interviewing is the most important data collection instrument in the social sciences, and is in itself more than a mere tool."* (Ferreira 1988:136).
- *"Research questions are not framed by operationalizing variables; rather they are formulated to investigate in all their complexity, in context."* (Schurink en Schurink 1988:78).
- Die respondent verskaf: *"... accurate and complete information immediately."* (Gordon 1980:61-62).

Dit is duidelik dat onderhoude as metode om data in te samel baie effektief is. Die onderhoudvoerder bekom die data relatief vinnig. Die wyse waarop verskillende respondente die vrae beantwoord, kan ook op 'n indirekte wyse inligting aan die onderhoudvoerder weergee. Heftige reaksies, stiltes voor antwoorde verskaf word en selfs liggaamstaal kan addisionele inligting weergee.

4.4.2 VORME VAN ONDERHOUDE

Ferreira (1988:139-141) onderskei duidelik tussen drie tipes ongestruktureerde onderhoude, naamlik:

(a) INFORMELE OF INDIEPTE-ONDERHOUD

In hierdie soort onderhoud beperk die onderhoudvoerder sy bydrae tot die minimum. Vrae moet spontaan by die onderhoudvoerder opkom. Deur sy vrae lei hy die respondent egter op 'n taktvolle wyse om by die onderwerp te hou.

Voordeel: "... *reality be reconstructed from the world of the subject.*"

Nadeel: Die navorser moet self die onderhoud voer, en dit op sigself kan al baie tyd in beslag neem.

(b) ONGESTRUKTUREERDE ONDERHOUD WAT 'N SKEDULE GEBRUIK

Sekere temas of subtemas wat as belangrik beskou word, word vooraf deur die navorser gekies. Die temas dien as 'n manier van kontrole sodat alle moontlike gebiede gedek kan word.

Voordeel: Die data word sistematies ingesamel en geen belangrike inligting word uitgelaat nie

Nadeel: Die onderhoudvoerder moet opgelei en effektief wees om die onderhoud te laat slaag.

(c) OOPEINDE-ONDERHOUD

Die metode is nie werklik kwalitatief nie, want alleenlik die antwoorde is ongestruktureerd. “... *an open-ended interview generally consists of a set of previously formulated open questions on an interview guide, carefully arranged, that are put to all the subjects in a fairly similar sequence.*”

Voordeel: Data word sistematies verkry en die data kan vergelyk word. Die onderhoudvoerder hoef nie baie vaardig te wees nie.

Nadeel: Die inligting oor die respondent se wêreld kan beperkend wees.

4.4.3 ONDERHOUDSTRUKTUUR

Mintern (1973:3-6) reken dat onderhoude uit drie fases bestaan, naamlik die skep van 'n bepaalde klimaat vir die onderhoud, die onderhoud self en 'n opsomming van die inhoud van die onderhoud. In hierdie proefskrif word ook van drie fases gebruik gemaak. Die volgende stappe gaan in die studie gevolg word:

- Fase 1: Die opstel van die onderhoud.
- Fase 2: Die onderhoud self.
- Fase 3: Die verwerking van die onderhoud

(a) OPSTEL VAN DIE ONDERHOUD

In hoofstuk twee is reeds uit literatuurstudie bepaal watter strukture noodsaaklik is vir 'n skool se voorbestaan, watter strukture sekondêr en watter strukture luukshede vir skole is. Hierdie riglyne is dan ook gebruik om die vraelys te konstrueer. Die doel van die vraelys was om vas te stel of prinsipale privatisering in sommige strukture voorstaan, en watter strukture hulle beskou as in werklikheid onmoontlik om te privatiseer.

Tydens die opstel van die onderhoud het die navorser weer eens onder die indruk gekom van hoe ondefinieerbaar die skeidslyn tussen die kwalitatiewe en die kwantitatiewe navorsingsmetodes is. Gevolglik word die vraelys semi-gestruktureerd genoem. Daar moes volgens vasgestelde vrae gewerk word, aangesien parallelle getrek en raakpunte in die verskillende prinsipale se antwoorde gevind moet word. Tydens die onderhoude het dit telkens gebeur dat die navorser bykomende vrae moes vra om sekere feite te belig, of addisionele inligting te bekom. Die onderhoude het dus die besliste ondertoon van kwalitatiewe navorsing getoon.

Nadat die vrae vir die onderhoude opgestel is, is dit aan Suid-Afrikaanse praktisyns vir kommentaar gegee. (Die een 'n prinsipaal en die ander een 'n voormalige prinsipaal; albei nie deel van die navorsingsgroep nie.)

Nadat hul kommentaar ontvang is, is aanpassings aan die onderhoud en die struktuur van die vraelys gedoen, sodat die tema en doel van die navorsing meer praktykgerig kon wees.

Die volgende stap was die keuse van prinsipale vir die studie. Daar is besluit om onderhoude met agt prinsipale in die Kaapse Metropool te voer. Die tipes skole wat deur die prinsipale verteenwoordig word, is die volgende.

- Twee prinsipale van skole in stedelike gebiede waar sosio-ekonomiese omstandighede gunstig is.
- Twee prinsipale van skole in stedelike gebiede waar die sosio-ekonomiese omstandighede gemiddeld is.
- Twee prinsipale van skole in stedelike gebiede waar die sosio-ekonomiese omstandighede betreklik swak is.

- Twee prinsipale van skole wat geleë is in sogenaamde agtergeblewe, stedelike gemeenskappe.

Daar is dus altesame ses prinsipale van die voormalige, sogenaamde Model C-skole gekies, asook twee prinsipale van skole wat onder die voormalige Raad van Verteenwoordigers geval het. Twee vrae duik onmiddellik op, naamlik:

- (i) Hoekom is daar onderhoude gevoer met soveel prinsipale van die voormalige Model C-skole?
- (ii) Hoekom is daar geen onderhoude gevoer met prinsipale van skole wat onder die voormalige Departement van Onderwys en Opleiding en die Raad van Afgevaardigdes geressorteer het nie?

Eerstens moet beklemtoon word dat die studie primêr oor die privatisering van onderwysfunksies handel. Die prinsipale van die voormalige Model C-skole het 'n geruime tyd reeds (sedert Mei 1992) te doen met begrotings en maniere om ekstra inkomste te bekom. Gevolglik het hulle ervaring van finansiële sake wat oor 'n redelike tydperk strek, en sal hulle die voordele en nadele van privatisering kan insien en voorsien. (Bevestiging van bogenoemde stelling is aan die navorser gegee toe een van die ses prinsipale meld dat hy sy kollega in een van die agtergeblewe gemeenskappe moes help om 'n begroting vir die nuwe bedeling op te stel.) Daar moet ook genoem word dat dit vir die navorser 'n toeganklike bron van datavoorsiening was. (Elkeen in hierdie groep het gereedlik 'n geleentheid vir die onderhoud gereël.)

Die gegewens bekom van die Kleurlingprinsipale (kleurnotasie word slegs as historiese terme in die proefskrif gebruik) word enersyds vergelyk, en andersyds beskou as belangrike klankborde waarteen die onderhoude van die ander ses prinsipale beoordeel kan word. Volgens die navorser is die Kleurling- en wit

onderwys, wat kultuur en gemeenskapingesteldheid betref, die naaste aan mekaar. Baie interessante inligting is ook tydens die twee onderhoude bekom wat die vorige ses onderhoude vanuit 'n nuwe hoek belig.

Om sinvolle gegewens op inhoudsvlak te bekom is goeie rapport tussen die onderhoudsvoerder en subjek noodsaaklik. Die navorser het gereken dat hy dalk probleme mag ondervind ten opsigte van toeganklikheid by prinsipale van die voormalige Departement van Onderwys en Opleiding. Prinsipale van die voormalige Raad van Afgevaardigdes is besonder seldsaam in die Wes-Kaap, en dus nie in die studie ingesluit nie.

(b) ONDERHOUDE

Nadat die respondente gekies is, was die probleem om hul samewerking te verkry. Ferreira (1998:142) waarsku ook dat respondente onder geen verpligting staan om toestemming vir navorsing te verleen nie.

Al agt die respondente het onmiddellik ingestem tot 'n onderhoud toe afsprake met hulle gereël is. By die Kleurlingskole was die twee prinsipale wat ingestem het egter nie die eerste keuses nie. Verskeie van hul kollegas het allerlei besware geopper voordat 'n onderhoud toegestaan sou word. (Gelukkig het die navorser alternatiewe gehad.) Een van die voorwaardes was 'n brief van die Departement van Onderwys wat verlov gee vir besoeke van buitepersone aan skole.

Die navorser het ná die eerste versoek om so 'n brief, aansoek gedoen by sy kringbestuurder wat baie flink reageer het en 'n faks met inligting oor verdere aksies gestuur het. Die persoon wat toe gekontak is, was met siekverlof. (In dié tydperk, 1 - 12 Junie 1998, was daar ook baie arbeidsonrus en stakings in die onderwys.) Weens beperkte tyd was die navorser genoodsaak om ander Kleurlingprinsipale te vind.

Vir die respondente was dit baie belangrik om te weet dat die inligting wat hulle gee as konfidensieel behandel sou word. Ook hul identiteite moes beskerm word (Ferreira 1988:148). Om die respondente die nodige gemoedsrus te gee het die navorser die inleiding van sy onderhoud vooraf aan hulle gefaks. Van die belangrike inligting op die betrokke stuk was:

- Alle inligting sal as uiters vertroulik bejeen word.
- Daar sal geen verwysing wees na enige skool, persone of gebiede nie.
- Ná die verwerking van die onderhoud sal 'n afskrif aan die respondent gegee word om te kontroleer of hy feitelik korrek aangehaal is. Die kopie moet dan geteken word, wat die navorser die reg gee om die spesifieke data in sy proefskrif te inkorporeer.

Al agt die onderhoude is op band opgeneem. Ferreira (1998:143) maan dat respondente altyd vooraf gewaarsku en toestemming verkry moet word om 'n bandopname te maak. Dit is dus gedoen. Al die respondente was tydens die onderhoud dan ook heeltemal op hul gemak.

Die onderhoud is verbatim getranskribeer, en in die "rou" vorm aan die prinsipale gegee om te kontroleer of hulle feitelik korrek aangehaal is. Sommige prinsipale het enkele gegewens verander, asook byvoegings gedoen. Daarna het al agt die prinsipale skriftelike toestemming verleen dat die gegewens in die proefskrif gebruik mag word. (Oorspronklike dokumente en die bande self sal vir drie jaar ná die voltooiing van die proefskrif deur die navorser bewaar word.)

(c) VERWERKING VAN DIE ONDERHOUDE

Vir die res van die navorsing gaan na die onderskeie onderhoude soos volg verwys word:

- Skole wat in gebiede voorkom waar die sosio-ekonomiese omstandighede gunstig is: A1 en A2.
- Skole in gebiede waar die sosio-ekonomiese omstandighede gemiddeld is: B1 en B2.
- Skole wat in gebiede voorkom waar die sosio-ekonomiese omstandighede redelik swak is: C1 en C2.
- Skole in die sogenaamde agtergeblewe gemeenskappe: D1 en D2.

Die ses Model C-skole is verdeel volgens die indrukke wat die woonbuurte in die skool se omgewing geskep het. Om die indeling te toets is, onder meer, vir die prinsipale gevra wat hulle reken die gemiddelde jaarlikse inkomste van hul ouerkorps is. Die prinsipale se antwoorde was soos volg:

- Skool A1: Minstens R80 000 tot R90 000 per jaar. Beslis nie minder nie. Slegs 35 leerders word finansieel met die betaal van die skoolfonds gehelp.
- Skool A2: 'n Baie diverse gemeenskap, die bedrag is tussen R70 000 en R80 000 per jaar geskat.
- Skool B1: Sommige ouers kan glad nie skoolfonds betaal nie. Die gemiddelde inkomste is tussen R60 000 en R70 000 per jaar geskat.

Skool B2: Die prinsipaal wou hom nie tot 'n bepaalde bedrag verbind nie. Hy het bloot gesê, gemiddeld.

Skool C1: Sowat R40 000 per jaar.

Skool C2: Sowat R50 000 per jaar.

Skool D1: Tussen R30 000 en R40 000 per jaar.

Skool D2: Sowat R50 000 per jaar.

Ná verifikasie van die prinsipale is besluit om die skole twee-twee, volgens sosio-ekonomiese vlakke, te klassifiseer.

Elke onderhoud is in vier algemene kategorieë verdeel, naamlik:

- (i) Sport
- (ii) Kultuur
- (iii) Strukture
- (iv) Finansies

Die toepaslike vrae gaan nou individueel bespreek word. Slegs waar respondente se antwoorde noemenswaardig is, sal dit vermeld word. Die volledige onderhoude word aan die einde van die tesis weergegee.

(i) Sport

Vraag 1: Het alle sportsoorte hul eie afrigters?

Al die respondente het bevestigend geantwoord, buiten respondent D1. Dit was interessant om op te merk dat dit die geval was by dié skool, nie vanweë 'n te-

kort aan opvoeders nie, maar eerder die gevolg van hul onwilligheid om sport af te rig. (Die ratio van opvoeders teenoor leerders vergelyk byvoorbeeld baie gunstig met dié van die voormalige Model C-skole: Tabel 7.)

Vraag 2: Watter sportsoorte maak van buite-afrigters gebruik?

Skool A1 betaal 32 afrigters wat nie aan die skool verbonde is nie, asook twee professionele afrigters vir onderskeidelik krieket en die eerste rugbyspan. Die skool maak glad nie van ouers gebruik nie, aangesien die prinsipaal hulle as onvoorspelbaar beskryf. Die skool plaas 'n hoë premie op sportprestasies, dus is hulle ongeneë om dit te waag met ouers wat dalk nie 'n hele seisoen lank beskikbaar sal wees nie. Die skool besoldig die buite-afrigters per uur vir wedstryde en oefeninge, maar in sommige gevalle, soos by die afrigters van eerste spanne, word 'n bedrag per seisoen vasgestel.

Skool A2 maak gebruik van buite-afrigters in die geval van atletiek, hokkie, rugby en krieket. (Hulle gebruik ook 'n voormalige WP-rugbyspeler en Springbok-vrouehokkiespeler.) Die prinsipaal gee sy personeel die keuse van afrigting, al dan nie. Die personeel word ook besoldig, maar die vereistes is dieselfde as vir buite-afrigters, naamlik kwaliteitafrigting en gunstige resultate word sover moontlik verwag. Die afrigters en skool kom ooreen oor 'n bepaalde bedrag vir die afrigting van sportspanne.

By skool B1 word reeds na hierdie bedrag as 'n honorarium verwys, en dis ook geensins meer 'n noemenswaardige bedrag nie. (Die prinsipaal verwys later na die honorarium as slegs 'n blyk van erkenning vir wat vir die skool gedoen word.) By dié skool is daar buite-afrigters by bykans alle sportsoorte betrokke, vernameelik rugby, hokkie en netbal.

By skool B2 word buite-afrigters slegs by hokkie en netbal betrek.

Skool C1 gebruik buite-afrigters vir rugby en netbal. In albei gevalle is dit ouers wat die skool vrywillig help.

Skool C2 betaal slegs vir 'n professionele buite-afrigter vir die eerste netbalspan. Die prinsipaal beweer dat sy goed betaal word en beslis dividende afwerp, in die opsig dat sy 'n baie positiewe gees by die span skep.

Die prinsipale van skole D1 en D2 sê dat hulle niemand het wat met die afrigting van sport help nie. In hierdie gemeenskappe is daar 'n groot aantal ouers wat werkloos is en miskien wel kan help. Ongelukkig blyk dit dat die ouers baie onbetrokke en moontlik so op oorlewing ingestel is, dat hulle nouliks met die skool gemoeid kan of wil wees. Die prinsipale beweer ook dat daar nie 'n kultuur van betrokkenheid in hul gemeenskappe heers nie.

Vraag 3: Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?

Atletiek word reeds volgens die beginsels van 'n sportklub by skool A1 bedryf. Die omliggende skole stuur al hul atlete na die sentrale stadion. Elke skool stuur dus 'n aantal afrigters wat elk 'n bepaalde groep atlete afrig. Die skool gebruik tans vier opvoeders as afrigters in plaas van die nege volgens die ou stelsel. Daar is ook 'n ooreenkoms met 'n tennisafrigter. Hy gebruik die skool se bane, en in ruil daarvoor rig hy die eerste tennisspan af.

By skool A2 word die muurbalspan, wat ook by 'n klub geaffilieer is, geheel en al deur 'n ouer onderrig en hanteer. Die span speel onder die skool se vaandel, maar verder het die skool niks daarmee te doen nie. Die feit dat die span onder die skool se vaandel speel, impliseer egter dat die skool se gedragsreëls en kodes gehandhaaf moet word. Gimnastiek word ook by klubs beoefen.

By skool B1 behoort leerders wat atletiek en sokker beoefen aan sportklubs.

Atlete van skool C1 word aangemoedig om by 'n spesifieke atletieklklub aan te sluit. Die skool gaan selfs sover om die atlete se inskrywingsgeld te betaal.

Prinsipaal C2 sê dat leerders wat aan klubs behoort slegs by sportsoorte betrokke is wat nie deur die skool aangebied word nie, byvoorbeeld skopboks, karate en swem.

Skole D1 en D2 beoefen sport nie gedurende naweke nie. Die uitsondering is rugby wat wel Saterdag gespeel word. Die leerders wat wil rugby speel, moet aan klubs behoort wat aan die skole-ligas deelneem. Prinsipaal D1 het ook beweer dat van sy leerders aan sokkerklubs behoort wat naweke aan wedstryde deelneem.

Vraag 5: Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Skool A1 koop hul sporttoerusting by 'n kommersiële verskaffer. Dan het die eerste rugby-, hokkie-, tennis- en krieketspanne ook borge, waarvan die rugby-borgskap 'n aansienlike bedrag beloop.

Die meeste leerders by skool A2 bekom hul eie toerusting, maar die skool koop wel enkele rugbyballe, krieketballe en kolwe. Hulle koop van verskillende leweransiers, afhangende waar hulle die beste pryse, kwaliteit en diens ontvang.

Ook by skool B1 word leerders aangemoedig om hul eie toerusting aan te skaf. Op die ou end is meer as 90% van die sporttoerusting egter die skool se eiendom.

Skool B2 het twee verskaffers waar sporttoerusting bekom kan word. Leerders moet self hul toerusting aanskaf, terwyl behoeftige leerders deur die skool gehelp word. Die eerste rugby-, hokkie- en netbalspanne het egter ook borge.

Slegs vir raketsportsoorte word vereis dat die leerders van skool C1 hul eie toerusting moet hê. Die res van die toerusting word deur die skool voorsien.

Skole C2, D1 en D2 verskaf alle sporttoerusting aan die leerders. By skole D1 en D2 moet die skool selfs die truie vir die onderskeie sportsoorte verskaf. Prinsipaal D1 sê dat die verskillende sportsoorte elke jaar afwisselend 'n beurt kry om byvoorbeeld nuwe truie aan te koop. Hoewel dit op siklusse van tussen vyf en ses jaar uitwerk, het die rugbyspan verlede jaar die eerste keer in sestien jaar, die ouderdom van die skool, nuwe rugbytruie gekry.

Vraag 6: Wat is die moontlikheid van privatisering in sportsoorte?

Skole C1 en D1 was negatief teenoor privatisering ingestel. Beide prinsipale het finansies as 'n probleem in hul gemeenskap genoem. Hulle beweer dat indien leerders vir sport moet betaal, hulle weens die algemene finansiële verknorsings, glad nie sal kan deelneem nie.

Nog negatiewe geluide teenoor privatisering in skolesport is deur prinsipale B1, B2 en C1 gemaak. Hul besware was egter meer gerig op die feit dat sport 'n integrale deel van die totale kind en sy omvattende opvoeding is. Hulle is ongeneë om kontak met die kind op sommige vlakke van sy opvoeding te verloor.

Toe die prinsipale verder oor toekomsverwagtinge gepor is, het dit geblyk dat prinsipale B1 en B2 wel deeglik besef dat semi-privatisering die opvoeder se las met betrekking tot sport aansienlik kan verlig. Prinsipaal B2 het egter bygevoeg dat dit jammer sou wees indien sport geprivatiseer sou word.

Prinsipaal C2 beskou privatisering as 'n oplossing vir een van sy groot probleme. Hy propageer regverdigheid ten opsigte van die werkladings in sy skool. Tans rus die afrigting van sport swaarder op die mans as die vroue. (Sy skool het aansienlik minder mans as vroue in die personeel.) Hy glo dat hy dié probleem deur privatisering sal kan oplos.

Dié prinsipaal erken egter dat die gevoel wat hy ervaar wanneer hy met die Departement van Onderwys onderhandel, oorwegend negatief is. Hy beweer dat hy dit baie demoraliserend vind. Hy glo dat die tendens daartoe kan lei dat skole soos syne mettertyd nie meer sport sal aanbied nie.

Ondanks die afsonderlike menings van die prinsipale, het die meeste saamgestem dat individuele sportsoorte makliker as spansportsoorte geprivatiseer sal kan word. Skool B2 noem atletiek en tennis in dié verband. Prinsipaal A1 erken dat daar by sy skool net vordering in atletiek, tennis en swem gemaak word wanneer buite-afrigters, oftewel spesialiste, betrokke raak. By skool A2 is muurbal en fietsry reeds geheel en al geprivatiseer in die opsig dat ouers dit reël, organiseer en beheer. Alles geskied egter nog onder die skool se vaandel, en die uitslae word tydens saalperiodes bekend gemaak. Ere-kleure word ook volgens dieselfde kriteria as vir die ander sportsoorte toegeken.

Spansportsoorte word deur prinsipale A1, B1 en B2 beskou as nie maklik privatiseerbaar nie. Prinsipaal A1 glo dat juis die spansportsoorte tot die gees van die skool bydra. Volgens hom is dit die hoofrede waarom hy nie volle privatisering van spansporte voorstaan nie.

By skool A2 word daar 'n ander graad van privatisering aangetref. 'n Rugbyklub is gestig. Nou word daar beplan dat 'n leerder in die senior fase byvoorbeeld X-bedrag vir sy ses akademiese vakke sal betaal. Vir elke ekstra aktiwiteit wat hy beoefen, sal van die leerder verwag word om bykomend te betaal. 'n Leerder

wat rugby speel en een wat blokfluit speel, sal byvoorbeeld verskillende bedrae betaal. (Tans betaal leerders skoolfonds, plus R50 per ekstra aktiwiteit wat beoefen word.) Elke aktiwiteit moet homself dus kan onderhou, afgesien van die onderhoud van die sportterreine waarvoor die skool se verantwoordelikheid sal wees. Die idee is ook dat die verskillende jeugklubs op presies dieselfde wyse sal funksioneer.

Elke sportsoort of jeugklub moet dus sy eie bestuur kompleet met 'n eie begroting hê, asook 'n mate van ouerbetrokkenheid. Die enigste inspraak van die skool lê daarin dat hulle bepaal hoeveel dit elke lid jaarliks gaan kos. Die klub sal egter nie los van die skool funksioneer nie, aangesien alles onder die skool se vaandel sal plaasvind. Die hoofrede is natuurlik om te sorg dat die skool se identiteit tot 'n mate behoue bly.

(ii) Gevolgtrekking oor sport

Die navorser het geen inspraak of menings tydens die onderhoude gegee nie. Schuler (1981:10-11) sê tog dat die onderhoud die volgende moet wees; *"...factual, non-personality related, problem solving and participative manner."* Dit het egter duidelik geblyk dat bogenoemde prinsipale die begrip privatisering nie ten volle verstaan nie. Privatisering is nie alleenlik die gee van meer geld vir onderwys of selfs duurder aktiwiteite nie. Die proses van privatisering sluit ook in: groter betrokkenheid by die skool se aktiwiteite van die kant van individue, ouers, die gemeenskap en die sakesektor.

Die prinsipale wat negatief ingestel was teenoor die privatisering van sportsoorte omdat hulle sport as 'n integrale deel van opvoeding beskou, mag die praktyk en ideologie miskien verduister. Volgens die navorser werk opvoeders harder in die klas as tien jaar gelede. Die klasse het groter geword (gemiddeld 35 leerders); gevolglik het die onderwys ook moeiliker en meer stresvol vir die opvoeders geword. Tweedens het die getal opvoeders per skool weens afdankings en vrywillige pakkette minder geword. Derdens het die

opvoeders se salaris nie tred met inflasiekoers gehou nie. Opvoeders het dus, in reële terme, by die privaatsektor “agter geraak”. Die gevolg hiervan is dat baie opvoeders ’n bykomende bron van inkomste moet genereer, wat dan ná skoolure behartig word. Die opvoeders sal dus beslis by privatisering baat.

Al die prinsipale met wie onderhoude gevoer is, was manlik. Die sportprestasies van die meeste van die skole word ook gemeet aan die gehalte en uitslae van hul eerste rugbyspan. Negatiwiteit was dus tot ’n groot mate te bespeur wanneer na die privatisering van spansportsoorte, en spesifiek rugby, verwys is. Ongelukkig blyk dit ook dat sommige prinsipale se magsbasis in hul gemeenskap direk aan die eerste rugbyspan se prestasies gekoppel is. Die een prinsipaal het teenoor die navorser erken dat sy skool se akademiese matriekuitslae slegs ses maande lank onthou word, maar dié van die goeie eerste rugbyspan vyf jaar lank.

In ’n poging om die verskillende skole se sentimente ten opsigte van privatisering in die geval van die onderskeie sportsoorte te illustreer word die volgende tabel voorgestel.

TABEL 3 A								
	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Buite-afrigter Rugby	X	X	X		X			
Buite-afrigter Hokkie	X	X	X	X				
Buite-afrigter Krieket	X	X	X					
Buite-afrigter Atletiek	X	X						
Buite-afrigter Tennis	X	X	X					
Buite-afrigter Netbal				X	X	X		

TABEL 3 B								
	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Professionele afriqter	Rugby Krieket					Netbal		
Betaling	Vol	Honorarium		Rugby Hokkie Netbal		Vrywillig		
Borge					Atletiek		Rugby Sokker	Rugby
Sportklubs	Tennis Muurbal Fietsry Gimnastiek	Atletiek Sokker		Atletiek Tennis	Nee	Krieket	Nee	Nee
Privatiserings- potensiaal	Alle sport	Individuele sport						

Indien gekyk word na bogenoemde tabel, is dit duidelik dat skole in beter sosio-ekonomiese omgewings wel meer buite-afrigters kan bekostig as skole in swakker sosio-ekonomiese omgewings. Tog is dit interessant dat by die afdeling oor die potensiaal vir die moontlike privatisering van strukture, daar ook 'n afname is na die skole in swakker sosio-ekonomiese gebiede. (Die vraag aan al die prinsipale was basies dieselfde.) Die antwoorde het gewissel van prinsipaal A2, wat beweer het dat enige sportsoort geprivatiseer kan word, tot prinsipale C1, D1 en D2 wat prontuit gesê het dat privatisering nie sal werk nie.

Die vraag ontstaan waarom daar soveel verskille is tussen die sienings van prinsipale oor die moontlikhede van privatisering. Waarskynlike antwoorde kan wees:

- Die skool is in 'n omgewing waarin daar swak sosio-ekonomiese toestande heers, en die prinsipaal dink dit sal dus nie werk nie.
- Die prinsipaal staar teen die ekonomiese realiteite vas.
- Prinsipale is bang vir veranderings.
- Prinsipale is onbevoeg om privatisering, en innoverende denke, te hanteer.
- Prinsipale is bang dat hulle deur privatisering hul magsbasis in die gemeenskap kan verloor.
- Die gedagte van privatisering is te ver van hul gedagtepatroon verwyderd.

Wat ook al die antwoord op bogenoemde vraag is, kan dit ongelukkig nie in hierdie proefskrif bespreek word nie. Aanbevelings sal wel later gedoen word.

(iii) Kultuur**Vraag 7: Hoeveel opvoeders is by kultuuraangeleenthede betrokke?**

By skool A1 (ongeveer 950 leerders) is sowat twaalf opvoeders by kultuuraangeleenthede betrokke.

By skool A2 (ongeveer 1 040 leerders) is ook sowat twaalf opvoeders by kulturele aktiwiteite betrokke.

By skool B1 (ongeveer 1035 leerders) is sowat nege opvoeders by kultuursake betrokke.

By skool B2 (ongeveer 930 leerders) is hierdie getal opvoeders sewe.

By skool C1 (ongeveer 913 leerders) is dit sewe opvoeders.

By skool C2 (ongeveer 1 050 leerders) is dit agt opvoeders.

By skool D1 (ongeveer 1 113 leerders) is dit net twee opvoeders.

By skool D2 (ongeveer 1 460 leerders) is dit vier opvoeders.

Vraag 8: Hoeveel nie-onderwyspersoneellede is betrokke?

Skool A1 het byvoorbeeld 'n toneelstuk opgevoer. Met die voorbereiding is besef dat daar 'n tekort aan kundigheid was. Iemand is toe "gekoop" om met die afrigting te help, omdat hierdie opvoering vir die skool 'n prestigesaak is. Vir die skoolkoor het hulle ook nie 'n begeleier gehad nie. 'n Vrou is toe betrek en word nou betaal om hierdie taak vir die skool te verrig. Op die skool se rooster kom

daar ook 'n klubperiode voor. Opvoeders kan 'n module uitwerk en dit aanbied (teen betaling), andersins word buitemense betaal om byvoorbeeld klas in noodhulp en sterrekunde te gee.

By skool A2 word 'n buite-afrigter slegs by die meisiekoor betrek. Baie klem word op koorsang geplaas, en die skool het ook 'n hele paar kore. Dit is dus een van die skool se prestige-aktiwiteite.

Slegs vir die kort periode wanneer revuegroepe afgerig word, asook by die debatsbyeenkoms, word van buitepersone by skool B1 gebruik gemaak.

Die prinsipaal van skool C1 sê hulle werk ook volgens hierdie beginsel indien afrigting slegs af en toe nodig is, byvoorbeeld vir opvoerings. Die buitemense werk dus net soms by die skool. Hy erken dat hy baie goeie hulp op dié gebied van die ouergemeenskap kry.

By skool C2 is 'n baie sterk dramagroep. Die gevolg is dat 'n professionele buitepersoon permanent vir die afrigting van hierdie groep gebruik word.

Skool B2, D1 en D2 betrek buitepersone egter glad nie by hul kultuur-bedrywighede nie.

Vraag 9: Watter aktiwiteite sou u nog graag by u skool wou aanbied?

Prinsipale A1, B1 en C2 het geantwoord dat hulle tevrede is met die verskeidenheid kultuuraktiwiteite wat hul skole aanbied.

Prinsipale B2 het gesê dat hy graag 'n fotografievereniging by sy skool sou wou sien, en Prinsipaal C1 het gedink hy het 'n leemte wat goeie koorafrigting betref.

Prinsipaal A2 het geesdriftig op bogenoemde vraag reageer. Volgens hom beplan hulle om 'n hele aantal lewensvaardighede by die skool in te skakel.

Die leerders wat so 'n kursus voltooi, sal dan 'n sertifikaat kry wat ook op sy rapport aangedui sal word. Van die kursusse wat beplan word, is dans, juwerliersontwerp, fotografie en "Toastmasters".

Die prinsipaal van skool D1 het gesê dat indien hulle ekstra geld sou hê, hulle dit aan sportgeriewe sou bestee. Ter aansluiting hierby het prinsipaal D2 erken dat kultuur nie 'n groot rol in sy skool speel nie, en dat dit moontlik ook nie 'n groot rol in sy personeellede se verwysingsraamwerk gespeel het nie. Die prinsipaal glo ook dat die opvoeders te betrokke by hul eie probleme is om werklik iets ekstra vir die kulturele aspek van die skool te doen. Uit die gemeenskap kom daar wel baie beloftes maar niks konkreet na vore nie.

Vraag 10: Wat is die moontlikhede vir die privatisering van kultuuraktiwiteite?

Prinsipaal A1 sê dit is 'n proses wat reeds in sy skool toegepas word. Hulle het 'n ensemblegroep wat uit veertien seuns bestaan en eintlik los van die skool funksioneer. 'n Dame word betaal om hulle af te rig. Ook reken die prinsipaal dat skoolkore maklik geprivatiseer sal kan word. By prinsipaal B1 bestaan daar geen twyfel nie dat aktiwiteite soos koor, debat en CSV slegs binne skoolverband aangebied kan word.

Indien die opvoeders net nie geheel en al seggenskap verloor nie, glo prinsipaal C1 dat semi-privatisering wel moontlik is. Dié prinsipaal beweer ook dat privatisering vir sy skool 'n gedwonge stap sal word as die direkte gevolg van die proses van rasionalisasie waardeur sy skool uiteindelik nog meer opvoeders sal verloor.

Prinsipale B2 en C2 is baie positief oor privatisering ingestel. Prinsipaal B2 glo dat iets soos drama maklik by die begrip sal inpas. Prinsipaal C2 sê ook die kans is groter en die taak makliker as in sport. By sy skool is hulle tans besig met 'n proses van algehele privatisering in die geval van ballet en moderne

danse. Sy skool se dramagroep is reeds heeltemal geprivatiseer. Daar is 'n opvoeder in die dramaportefeulje aangestel, maar die buitepersoon is eintlik die een wat alles beheer.

(iv) **Gevolgtrekkings oor kultuur**

Privatisering van kultuuraktiwiteite en die moontlikheid vir privatisering by die
Verskillende skole word in die volgende tabel saamgevat.

TABEL 4

	A1	A2	B3	B4	C1	C2	D1	D2
Aantal leerders	980	1 040	1 035	930	913	150	1 113	1 460
Aantal seuns	980	470	460	446	443	450	499	650
Aantal dogters	-	570	575	484	470	600	614	810
Afrikaanssprekendes	980	1 000	877	930	700	210	1 113	973
Engelssprekendes	-	40	158	-	213	840	-	487
Leerders wat aan 'n minderheidsgroep behoort	13	87	207	50	?	945	-	300
Aantal klaskamers (sonder laboratoriums)	40	58	40	35	32	41	40	48
Aantal laboratoriums	6	6	5	6	5	3	4	5
Aantal rekenaars	78	60	32	21	28	25	1	22
Aantal opvoeders	43	46	39	35	28	35	46	48
Opvoeder-leerderratio	1:23	1:23	1:27	1:27	1:33	1:30	1:24	1:30
Leerderratio sonder beheerliggaamposte	1:35	1:32	1:29	1:30	1:34	1:31	1:24	1:31
Hoeveelheid sportsoorte	19	9	10	8	6	6	9	8
Hoeveelheid kultuuraktiwiteite	21	9	9	4	4	5	4	3

Indien na die voorafgaande tabel gekyk word, kan die volgende tendense waargeneem word.

Eerstens blyk dit dat die getal opvoeders betrokke by kultuuraktiwiteite afneem: van die skole wat sosio-ekonomies beter daaraan toe is na die skole wat sosio-ekonomies swakker daaraan toe is. Indien die opvoeders-leerderratio van die verskillende skole uitgewerk word, is die resultaat soos volg:

A1 - 1:79

A2 - 1:86

B1 - 1:115

B2 - 1:132

C1 - 1:130

C2 - 1:131

D1 - 1:556

D2 - 1:365

Tweedens blyk dit dat slegs skole B2, D1 en D2 nie buitepersone by kultuuraktiwiteite betrek nie. By die res is dit die afrigting van aktiwiteite soos drama, revue en koor wat groter en meer kundigheid verg as waaroor die skole in werklikheid beskik. Buitepersone kom hoofsaaklik by hierdie aktiwiteite in die prentjie.

Derdens blyk dit dat die meeste prinsipale, uitgesonderd prinsipaal A2, reken dat wat hulle aan hul leerders op kulturele gebiede bied, redelik voldoende is.

Ten slotte dui vier prinsipale aan dat hulle óf reeds privatisering toepas óf dit in die toekoms beslis sal toepas. Slegs een van die ander prinsipale (B1) het aangedui dat hy dit nie as 'n uitweg vir sy skool beskou nie.

Indien bogenoemde vier tendense geanaliseer word, kom die volgende algemene gevolgtrekking na vore:

- Die afname in die getal opvoeders wat by kultuuraktiwiteite betrokke is, vanaf die redelik welvarende na minder welvarende gemeenskappe, kan toegeskryf word aan meer beheerliggaamposte by die skole in groep A. Daar is dus meer vry lesure, wat opvoeders in staat stel om 'n groter buitemuurse las te dra. By skole in die D-groep het die prinsipaal beweer dat hul opvoeder-leerderratio te groot is, en opvoeders te veel eie probleme het. Die veronderstelling is, volgens die navorser, nie korrek nie. Hul opvoeder-leerderratio's is onderskeidelik 1:24,2 (D1) en 1:30,4 (D2), teenoor byvoorbeeld 1:32,6 (C1) en 1:30,9 (C2). Pariteit is in die verskillende departemente bereik en opvoeders kry dieselfde salarisse. Die gevolgtrekkings wat gemaak moet word, is:

- (a) Opvoeders in die D-groep skole is onbewus van wat in ander skole aangaan; en/of
- (b) hul opvoeders doen aansienlik minder as dié in ander skole wat dieselfde buitemuurse las moet dra; en/ of
- (c) die prinsipale laat die buitemuurse liefs afskaal om te verhoed dat arbeidsonrus in hul skole uitbreek ingeval die opvoeders skielik ekstra werk moet doen.

- Skool B2 betrek nie buitepersone om met kulturele aktiwiteite te help nie. Daar kan verskeie redes hiervoor wees, byvoorbeeld:

- (a) Hulle het genoeg opvoeders met kundighede in al die onderskeie kultuuraktiwiteite; of

- (b) daar is niemand wat bereid is om die skool te help nie; of

(c) die skool kan dit nie bekostig om buite-persone vir hul dienste te betaal nie.

- Die feit dat prinsipaal B1 dink dat privatisering in kultuuraktiwiteite nie moontlik is nie, kan óf by die vorige paragraaf aansluit, óf by dié prinsipaal se oortuiging dat hierdie aktiwiteite minder belangrik as sport is.

(v) Strukture

'n Aantal vrae is aan die onderskeie prinsipale gevra oor die strukture wat in alle skole voorkom.

Vraag 11: Werk niedepartementele personeel hier by die skool?

Volgens die prinsipaal van skool A1 betaal hulle vyftien opvoeders, drie administratiewe personeellede en vier dienstepersoneellede uit eie sak. Die salarisse vir hierdie mense beloop R1,4 miljoen per jaar. Van die vyftien opvoeders is twaalf heeltyds en die res deelttyds.

In skool A2 is daar dertien beheerliggaamposte. Die prinsipaal beweer dat elke skool 'n bepaalde minimum getal opvoeders het waarsonder die skool nie bedryf kan word soos hy tans funksioneer nie. Hulle stel dus meer steunpersoneel aan, naamlik 'n laboratoriumassistent (iemand wat ook afrol- en sekretariële werk behartig), asook 'n dame wat die voorligting kan hanteer. Die skool het 'n onderrighulpleiding-sentrum gestig wat sy behartig (sy het ook haar eie kantoor by die skool). Die skool ontvang dan 'n persentasie van haar wins.

By skool B1 is daar ses opvoeders in diens van die beheerliggaam. Verder betaal die skool toesighouers by eksamens volgens die departementele fooi. By skool B2 is daar verskeie opvoeders en nie-opvoeders wat in diens van die beheerliggaam staan.

Skole C1 en C2 het elk net een beheerliggaampos vir opvoeders. Skool C1 moet ook vanaf die tweede semester in 1998 hul opsigter uit die skoolfonds besoldig, aangesien die pos botallig geword het.

Prinsipaal D1 sê hulle het nie die finansies om iemand uit hul skoolfonds te besoldig nie. By skool D2 is daar twee beheerliggaamposte.

Vraag 12: Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

By skool A1 is 'n buitemuurse bestuurder aangestel. Die aanstelling is gedoen met die doel om die administratiewe las van die opvoeders weg te neem. Sy taakomsyrywing is, onder meer, die versorging van geboue, terrein, onderhandelings omtrent borgskappe en die aankoop van skryfbehoeftes vir die personeel.

Volle privatisering het by hierdie skool plaasgevind ten opsigte van handboeke en skryfbehoeftes vir die leerders. 'n Buitepersoon gebruik 'n lokaal van die skool waar sy haar "winkel" bedryf. Sy is vier dae van die week heeltyds by die skool. As leerders met haar in verbinding tree (selfs oor naweke), sal sy inkom en aan hulle voorraad verskaf. Sy is soms selfs tot twee weke voor die skole open reeds by haar "winkel" vir verkope. Geen personeellid is by die stelsel betrokke nie. Die skool kry ongeveer 10% van dié persoon se wins. Volgens die prinsipaal is dit 'n stelsel wat uitstekend werk.

Skool A2 verhuur hul handboeke aan die leerders. Die voordeel van die stelsel is dat handboeke maklik en gereeld deur die skool vervang kan word. Die skryfbehoeftes word nie direk deur die skool hanteer nie. Een van die groot leweransiers bring dit skool toe en die leerders koop direk by hom. Vir dié voorreg kry die skool 'n persentasie van die wins.

Om die stelsel in sy skool meer vaartbelyn te maak wil die prinsipaal 'n winkel op sy skoolterrein open, en alles deur die winkel bedryf. Leerders sal dan ook T-hemde, penne en tweedehandse klere by die winkel kan koop. Vir die skool sal die een groot voordeel wees dat hulle baie ten opsigte van belasting gaan spaar.

Skole B1, B2, C1 en D2 het opvoeders wat die taak moet verrig. Weens die jaarlikse verlies aan handboeke het skool D2 'n addisionele projek waardeur hulle handboeke probeer terugkry. Daar word versoek dat enige handboek by bepaalde groot sentra in die gemeenskap en omliggende dele ingegee word. Die skool gaan die handboeke dan haal. Volgens die prinsipaal het hulle baie goeie reaksie van die publiek ontvang.

By skool C2 kry die leerders 'n stel skryfbehoeftes. Vir die daaropvolgende stel moet hulle betaal. Die skool koop net enkele handboeke wat eintlik aangehou word vir nuwe leerders wat gedurende die skooljaar die skool binnekom. Vir die res van die skool word 'n markdag gereël waartydens kinders met mekaar onderhandel, en boeke koop en verkoop. Indien leerders nie van die tweedehandse boeke kan bekom nie, gaan hulle dit by handelaars koop. Die skool se rol is dus slegs dié van koördineerder.

Die Departement van Onderwys het verlede jaar handboeke aan skool D1 verskaf. Vanjaar (Junie 1998) het hulle nog geen boeke ontvang nie, en vanweë die swak sosio-ekonomiese toestande van die gemeenskap moet die skool al die handboeke en skryfbehoeftes verskaf.

Vraag 13: Hoe word die skool se verversingswinkel geadministreer?

Die verversingswinkel by beide skole in groep A is heeltemal geprivatiseer. Skool A1 het 'n tweejaarkontrak met 'n dame gesluit. Sy betaal huur aan die skool, en die winkel funksioneer dan los van die skool. Ook by skool A2 betaal 'n ouer huur aan die skool, en haar verversingswinkel is selfs naweke vir sport-geleenthede oop.

Skool D2 laat die verversingswinkel aan 'n spesifieke groep ouers oor. Die ouers werk om geld vir die skool se tamboernooientjies in te samel. Die ouers beheer eintlik alles sonder dat die skool 'n inspraak het. Hulle besluit ook hoeveel van die wins hulle dan wel in die tamboernooientjiefonds wil stort.

Skole B1 tot D1 span albei die personeel in om die verversingswinkel gedurende die week te bedryf. Naweke is daar meestal ander persone by hierdie skole se verversingswinkel in beheer, byvoorbeeld:

- B1 : Sportpersoneellede en ouers.
- B2 : Ouers hanteer dit. Dan funksioneer dit heeltemal los van die skool.
- C1 : Ouers en die ondersteunersklub.
- C2 : Die verversingskomitee.

Vraag 14: Wie is almal by die matriekafskeid betrokke?

Skole A1, A2, B1 en C1 betrek ouers, asook personeellede om die matriekafskeid te reël. Die prinsipaal van skool A1 beweer dat die graad 11-ouers eintlik alles doen. Die Graad 11-hoof is wel oorkoepelend in beheer, maar sy taak is eintlik gering. Geen ander opvoeders is daarby betrokke nie. By dié skool is daar glad nie fondsinsamelingsprojekte nie.

By skool A2 is die stelsel dieselfde as by skool A1, maar hier is wel sprake van fondsinsamelings. Dit word egter geheel en al deur die ouers hanteer.

Skool C1 maak ook nie van fondsinsamelingsprojekte gebruik nie, weens die groot druk wat dit op die personeel sal plaas. Hier werk die onderwyspersoneel en ouers saam. By skool B1 vind fondsinsameling wel plaas en is daar samewerking tussen die ouers en die onderwyspersoneel.

Geen ouers is by skole B2 en C2 se matriekafskiede betrokke nie. Prinsipaal C2 kwalifiseer die feit dat hulle geen ouers betrek nie deur te meld dat sy skool leerders uit 83 verskillende voederskole kry. Sy ouers is dus geografies te wyd versprei om effektiewe hulp aan die personeel te verleen.

Skole in die D-groep laat leerders vir hul matriekafskied betaal. By skool D1 betaal die leerlinge eenmalig, en by skool D2 word daar 'n ekstra fooi by hul skoolfonds gehef. By laasgenoemde skool besluit 'n matriekonderwyser saam met matriekverteenwoordigers omtrent 'n saal en tema.

Vraag 15: Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

By skole in die A- en B-groepe hanteer nie-opvoedende personeel die dupliseerwerk. By skool A1 is dit 'n heeltidse sekretaresse wat dit hanteer. Die onderhoud van die masjiene en aankoop van papier word deur 'n buitemuurse bestuurder behartig. Skool A2 het 'n heeltidse tegniese amptenaar wat geheel en al in beheer van afrolwerk is.

Die skole in die C- en D-groepe laat die dupliseerwerk aan opvoeders oor. Opvoeders in skool C2 het egter beperkte toegang tot die masjiene. Daar is vyf onderwysers aangestel wat spesifiek hierdie werk doen. Dit kwalifiseer ook as deel van hul buitemuurse werklading.

Vraag 16: Wie tik eksamenvraestelle?

By skole A2, B2, D1 en D2 tik die personeel hoofsaaklik self hul vraestelle. Hiervoor word hulle nie besoldig nie.

Prinsipaal C1 laat sy sekretaresses die tikwerk behartig. By skole A1, B1 en C2 vind privatisering plaas wat die tikwerk betref. Skool C2, asook skool B1 kontrakteer die tikwerk aan 'n buitepersoon uit. By skool B1 word enkele vraestelle egter ook deur die sekretaresses getik. Skool A1 betaal 'n bepaalde bedrag per bladsy vir tikwerk. As die opvoeders die tikwerk self doen, kry hy die bedrag, andersins kry die persoon wat die tikwerk doen dit.

(vi) Gevolgtrekkings oor strukture

Indien die verskillende strukture ondersoek word, is dit duidelik dat dit een van die belangrikste en maklikste entiteite by alle skole is om te privatiseer. Ter verduideliking van wat reeds in die agt skole plaasvind, gaan dit in 'n tabel vergelyk word.

TABEL 5

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Aantal opvoeders betrokke	11	12	9	7	7	8	2	4
Buite-persone betrokke	Toneel Begeleier Klub Periodes	Koor	Debat Koor	-	Revue	Drama	-	-
Wat sou skool nog wou aanbied?	-	Dans Fotografie Juweliersontwerp "Toastmasters" Dans Koor Fotografie	-	Fotografie	Koor	-	-	-
Potensiële privatisering	Ensemble	-	Foto	Drama	-	Ballet Moderne danse	Moderne danse	-

Tabel 5 onderskryf wat die navorser in die voorafgaande paragraaf beweer het. Privatisering word tot 'n groot mate reeds in die onderskeie skole toegepas. Dit blyk hier duidelik dat die skole in gemeenskappe met beter sosio-ekonomiese toestande meer gebruik van buitepersone in die opvoedingsproses maak, en terselfdertyd ook meer beheerliggaamposte het as dié in gemeenskappe waar minder gunstige omstandighede heers.

Die hand- en skryfboeke by die skole in groep A is ten volle geprivatiseer, en deur skool C2 semi-geprivatiseer. Die diens waarvan skool A2 gebruik maak, is 'n diens wat aan alle skole gebied word. Die skool ontvang 'n persentasie van die wins, sonder dat bergingsruimte, tyd en mensekrag verkwis word.

Al die prinsipale het gesê dat 'n verversingswinkel ("tuck shop") by die skool 'n goudmyn is. Dit is dan ook een van die strukture waaruit die skool met betreklik min moeite of risiko baie geld kan maak indien privatisering toegepas word.

Die moontlikheid van inbrake by die verversingwinkel hou 'n risiko vir die skool in indien dit self bedryf sou word. Wanneer die skool self die verversingswinkel bestuur, word ook baie tyd van opvoeders in beslag geneem deur bestellings, die diensrooster en voorbereidings.

Die matriekafskeid is die een instelling wat hom nie regtig tot volle privatisering leen nie. Die rede hiervoor is dat verantwoordelikhede nie gedelegeer kan word nie (Diedericks 1993:3). Die verantwoordelikheid vir die veiligheid van leerders berus steeds by die skool, omdat alle matriekafskiede die skool per se impliseer. Semi-privatisering is egter beslis moontlik. Indien die ouers betrek word, soos in die geval van vier van die skole, en hulle hanteer die insameling van geld vir die matriekafskeid, sal dit 'n geweldige las wegneem van dié opvoeders wat met die matriekafskeid gemoeid is. By die skole in groep A, asook die skole in groep D op 'n ander wyse, slaag die konsep van semi-privatisering.

Duplisering is ook 'n funksie wat óf deur persone in beheerliggaamposte (semi-privatisering) óf opvoeders vervul moet word. By vier van die skole word nie-opvoeders vir die taak ingespan. Die ander prinsipale regverdig hulself deur te sê dat die dupliseringsapparaat te alle tye beskikbaar moet wees vir hul personeel ten einde kwaliteitonderrig te kan verskaf. Daar is sekerlik niks fout met hierdie stelling nie. Om egter nou ook die opvoeders te gebruik vir die gewone duplisering van kwartaalverslae, ensovoorts, lyk soos die verkwisting van 'n professionele persoon se tyd. Dié soort taak kan maklik deur 'n buitepersoon verrig word.

Die tik van vraestelle word deur drie skole geprivatiseer. Vier van die prinsipale verwag van hul personeel om self hul vraestelle te tik. Dit kan natuurlik ook kontraproduktief wees indien die opvoeders nie kan tik nie sodat tyd weer eens verkwis word. By die tik van vraestelle is daar nog altyd die probleem van lekkasies indien 'n buitepersoon dit behartig. Die probleem kan egter oorkom word deur die noukeurige seleksie van tiksters.

(vii) Finansies

Vraag 19: Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Net skool D1 het 'n sekretaresse nie as die eerste persoon in die linie van daaglikse geldhantering gemeld nie. By sommige skole behels die sekretaresse se werk veel meer as net die ontvang van geld. By skool A1 is daar 'n opvoeder in beheer van finansies; hy samel egter eintlik net die data vir die begroting in. Die finansiële sekretaresse stel die begroting dan op. Ook by skool C1 vervul die viseprinsipale alleenlik die funksie van oorkoepelende beheer. Die finansiële sekretaresse beheer effektief die daaglikse finansies. By skool C2 is die sekretaresse se werk in werklikheid beperk tot die tel van geld, en by skool D2 is sy ook een van die persone wat tekenreg op tjeks het.

Volgens prinsipaal A2 het hy eintlik drie persone wat sy finansies van dag tot dag beheer, naamlik een wat die begroting hanteer en dophou, iemand wat die geld daaglik ontvang en hanteer (finansiële sekretaresse) en iemand wat die tjeks uitskryf, state opstel en data in die rekenaar pons.

By skool B1 is daar twee finansiële klerke, asook die prinsipaal wat die daaglikse finansies administreer.

Die departementshoof hanteer die daaglikse finansies by skool C2, terwyl die sekretaresse die geld tel. Data word deur 'n buitepersoon in die rekenaar gevoer.

Die viseprinsipaal by skool D1 hanteer die daaglikse finansies, terwyl een van die ander opvoeders die inskrywings doen. 'n Ouer is deur die beheerliggaam aangestel om toesig te hou.

Skool D2 se departementshoof van rekeningkunde administreer en beheer basies alle daaglikse finansies. Sy voer ook die data in die rekenaar. Tjeks word deur 'n sekretaresse en een van die lede van die beheerliggaam geteken. Uitgawes van die skool word deur die viseprinsipaal beheer. Die begroting word ook deur 'n ander sekretaresse opgestel en beheer.

Vraag 20: Wat is u skool se grootste uitgawe?

By skole A1, A2 en B2 word salarisse beskou as van die skole se grootste uitgawes. Afgesien van die salarisse van opvoeders betaal skool A1 die salaris van 'n nutsman ("handyman"). Ook skool B2 betaal die salarisse van twee werkers, twee sekretaresse en 'n direkteur van sport.

Duplisering is 'n beduidende uitgawe by skole A1, C1 en D1. Die aankoop van boeke word by skole B1 en D1 as geweldige groot uitgawes bestempel.

Skole A1 en D2 meld rekenaars ook as 'n groot uitgawe. Die rekenaars is geweldig duur, en dan moet hulle boonop gereeld hernieu word om tred met die tegnologie te hou. Skool A1 vervang elke jaar 'n derde van hul rekenaars.

Busvervoer word beskou as 'n groot uitgawe by skole B1 en D2. By skool B1 vervoer die skool leerders op eie onkoste na sportgeleenthede, byvoorbeeld die jaarlikse KO-Ed-atletiekbyeenkoms (dit kos jaarliks ongeveer R9 000). Skool D2 se probleem is die beperkende sportgeriewe. Ten einde leerders aan sport te laat deelneem, moet hulle met taxi's vervoer word. Daar is geen ander metodes van vervoer vir hulle nie. Boonop beskou prinsipaal D2 sport ook as 'n buitensporige hoë uitgawe.

By skole A1 en C1 is die onderhoud van geboue 'n groot finansiële las. By eersgenoemde skool is die groot probleem dat die skoolgebou baie oud is en gereeld herstel moet word. Skool C2 se grootste uitgawe is hul munisipale verpligtinge.

Vraag 21: Watter inkomste het die skool buiten die skoolfonds?

Slegs skool A1 het 'n spesiale klub, wat Klub 1 000 genoem word. Indien iemand R1 000 aan die skool skenk, behoort hy aan die klub. Daar is spesiale voorregte, byvoorbeeld vier funksies per jaar, gratis parkering by sportgeleenthede en 50% afslag wanneer jy die fasiliteite van die skool huur. Die geld word geormerk vir die verbetering van sportfasiliteite en die klubhuis. Altesaam R400 000 is reeds die afgelope drie jaar ingesamel.

Skole A1 en B2 het ook albei gemeld dat hulle beleggings het, maar dat die inkomste wat daardeur gegenereer word, gering is.

Prinsipaal B2 is die enigste een wat spesiale fondsinsamelings noem as 'n manier om inkomste te genereer. By skool A2 het die prinsipaal dit beklemtoon dat indien die ouers druk op die skool plaas betreffende fondsinsameling, die

onus op hulle rus om dit te inisieer, te dryf en te beheer. Volgens die prinsipaal sal die ouers se ingesteldheid jeens die rol van die opvoeder heeltemal moet verander. Ná alles is opvoeders se primêre taak opvoeding.

Die grootste bron van inkomste, naas die skoolfonds, blyk dié te wees uit die verhuring van die terrein en fasiliteite. Prinsipaal A2 sê dat sy skool baie sentraal geleë is, dus is dit 'n gewilde plek vir verskillende instansies. Daar vind byvoorbeeld kunsuitstallings, boekverkope, UNISA-musiekeksamens en toelatingseksamens vir universiteite by hulle plaas. Skool B1 het onlangs 'n aktiwiteitsentrum laat bou. Daar is reeds 'n waglys vir die huur daarvan. Die prinsipaal hoop om daaruit geld te genereer. Ook skool C1 verhuur hul saal gereeld. Vanweë die feit dat hulle spreiligte by hul netbalbane het, word dit ook dikwels verhuur. Volgens die prinsipaal is die inkomste wat gegenereer word egter nie veel nie.

Prinsipaal C2 beweer dat hulle genoeg deur verhuring in, wat enige vorm van fondsinsameling onnodig sou maak. Hulle verhuur hul rugbyveld, saal en gimnasium. Selfs hul paviljoen is al vir 'n TV-advertensie verhuur. Een van die kerkgroepe huur twee keer per week van hul fasiliteite, wat 'n gereelde inkomste verseker. Die prinsipaal het ook gesê dat sy skool se sentrale ligging die grootste voordeel is wat verhuring betref. By skool D1 word van die klaskamers deur die plaaslike kerk gebruik. Die inkomste wat op hierdie manier gegenereer word, is nie baie nie, maar bly 'n konstante bron. Die enigste skool wat klaarblyklik geen ekstra inkomste genereer nie, is skool D2.

Vraag 23: Hoeveel beloop die skoolfonds?

Die skoolfondse van die onderskeie skole korreleer met die indeling volgens sosio-ekonomiese peil. Die skoolfonds van die skole beloop onderskeidelik:

A1 - R3 260 per kind per jaar. Boeke is uitgesluit, asook Kuns (R90 per jaar); Rekenaarstudie (R400 as sewende vak) en Entrepreneurskap (R340 per jaar as sewende vak).

A2 - R2 400 per jaar en R50 klubfooie per aktiwiteit.

B1 - R1 250 per jaar.

B2 - R1 100 per jaar.

C1 - R1 150 per jaar.

C2 - R900 per jaar.

D1 - R100 per kind. Vir meer as een kind is dit R150.

D2 - R120 per jaar, plus 'n addisionele R50 vir die twee opvoeders wat die beheerliggaam aangestel het.

Vraag 24: Hoeveel persent van die skoolfonds kry u in?

Op bogenoemde vraag is weer insiggewende inligting ontvang, naamlik:

A1 - ongeveer 98%

A2 - ongeveer 92%

B1 - ongeveer 85%

B2 - ongeveer 96%

C1 - ongeveer 80%

C2 - ongeveer 90%

D1 - ongeveer 85%

D2 - ongeveer 86%

By skool B1 word van die “slegte skuld” gedeeltelik na skuldinvorderaars verwys. Die meeste skole skryf die skuld egter af.

Dit is opmerklik dat skool C1 slegs 80% en skool B1 slegs 85% van hulle skoolfonds ontvang. Indien na die skoolfonds per jaar gekyk word (Vraag 23), wil dit tog lyk asof die twee skole se skoolfonds nie op een lyn met die ander skole in hul kategorie is nie. Hul persentasie-inkomste is laer as gevolg van die feit dat die bedrag vir hul skoolfonds te veel beloop. Die navorser is oortuig dat hul inkomste in albei gevalle sal toeneem as die bedrag effens verlaag word. Die posisie van skole in die D-groep is meer verstaanbaar wanneer in ag geneem word wat die sosio-ekonomiese omstandighede is, asook die feit dat hulle in 'n gemeenskap bly waar die kultuur van niebetaal nog sterk teenwoordig is.

Vraag 25: Hoeveel ouers het vanjaar om 'n staatsubsidie aansoek gedoen?

Toe die vraag aan die prinsipale in die D-groep gestel is, het dit geblyk dat dit 'n vreemde begrip vir hulle is. Dit het die feit weer eens beklemtoon dat die onderskeie Onderwysdepartemente in die voormalige bedeling verskillende werkwyses gehad het. Ook is die nuwe bedeling van beheerliggame en die generering van eie fondse geheel en al 'n nuutjie vir, en boonop moeilik versoenbaar met baie van die agtergeblewe gemeenskappe wat nie deur die finansiële fases, soos die voormalige model C-skole, beweeg het nie.

By die ander skole was die antwoorde soos volg:

A1 - ongeveer 0,5%

A2 - ongeveer 3,2%

B1 - ongeveer 14,4%

B2 - ongeveer 12,5%

C1 - ongeveer 14%

C2 - ongeveer 15%

Vraag 26: Hoeveel kos dit jaarliks om die geboue te onderhou?

By al die skole blyk dit dat die onderhoud van geboue 'n aansienlike bedrag beloop. Daar is egter baie eiesoortige probleme by die onderskeie skole. Vandalisme gee almal hoofbrekens, maar by uitstek die skole in die D-groep. Die ouderdom van die geboue speel ook 'n groot rol. Skool A1 se geboue is meer as 100 jaar oud, en vereis dus meer geld vir instandhouding as die nuwer geboue. Die jaarlikse uitgawe vir die onderhoud van geboue is naastenby soos volg:

A1 - ongeveer R450 000

A2 - ongeveer R200 000 ekstra vir die volgende 5 jaar by die gewone onderhoud

B1 - ongeveer R46 000

B2 - ongeveer R20 000

C1 - ongeveer R300 000

C2 - ongeveer R15 000

D1 - ongeveer R120 000. Die skool het intussen die oostelike struktuur ooreed om hul gras verniet te sny. (Vroeër was dit R1 800 per keer).

D2 - ongeveer R30 000

Vraag 27: Hoeveel is die jaarlikse vervoerkoste van leerders na buite-kurrikulêre aktiwiteite?

By skole A1, A2 en C1 speel vervoerkoste nie 'n groot rol in die uitgawes nie. Nie een van die skole reël oor naweke vervoer nie. Die onus rus dan op die ouers om te sorg dat hul kinders by die onderskeie sportgeleenthede kom. Indien dit nodig is om leerders gedurende die week te vervoer, sal busse gereël word. Skole A2 en C1 se prinsipale beweer dat die koste, in die groot geheel gesien, nie noemenswaardig is nie. (Skool A1 bestee ongeveer R74 000 per jaar aan vervoerkoste.) Vir dié skool is die bedrag ook nie noemenswaardig nie.

Vir die ander skole beloop vervoerkoste 'n aansienlike bedrag. Die leerders van skole B2, C2, D1 en D2 word gratis vervoer, en by skool B1 betaal die leerders 'n nominale bedrag. Skool B1 dra steeds 90% van die onkoste van vervoer.

Die skole in die D-groep maak van taxi's gebruik om leerders te vervoer. Die ander skole verkies eerder busvervoer. Die verskille kan toegeskryf word aan die ligging van die verskillende gemeenskappe en die kultuur van taxi's daar.

Vraag 28: Watter aktiwiteite kan geprivatiseer of semi-geprivatiseer word?

Prinsipaal A2 sal graag die skoonmaak van die geboue en terrein aan privaatkontraakteurs wou oorgee. Die prinsipaal glo dat die skoonmaak en skoonhou van die skool baie onnodige druk op die personeel plaas. Die feit dat nie-opvoedende personeel as gevolg van rasionalisasie verminder word, impliseer dat die skoonmaak van skoolgeboue en terrein nog moeiliker gaan word.

Prinsipaal B1 glo ook dat die skoonmaak van die geboue en terrein semi-geprivatiseer kan word. Hy sou graag werkers op 'n deeltydse basis wou aanstel om spesifieke take te verrig.

Prinsipaal B2 is sterk ten gunste van volle privatisering van die hele finansiële stelsel by sy skool. Hy beweer sy stelsel werk tans goed, maar dat die las wat op sy personeel geplaas word te groot is.

(viii) **Gevolgtrekkings oor finansies**

Tydens die insameling van die data oor daaglikse finansies by skole, het geblyk dat dit een van die mees tydrawende en omvattende strukture in skole is. Wie almal by sekere aspekte van finansies betrokke is, blyk uit tabel 6.

TABEL 6

	A1	A2	B1	B2	C1	C2	D1	D2
Hantering van geld	Opvoeders	Sekretaresse	Sekretaresse	Sekretaresse	Sekretaresse	Sekretaresse Departementshoof	Vise-prinsipaal	Departementshoof
Begroting	Opvoeders Sekretaresse	Sekretaresse	Departementshoof	-	-		-	Sekretaresse
Tjeks	-	Sekretaresse	Prinsipaal Beheerliggaam	Sekretaresse	-		-	Sekretaresse
Data-invoer	-	Sekretaresse	Sekretaresse	Sekretaresse	Sekretaresse		Opvoeder	Departementshoof
Beheer oor finansies	-	Beheerliggaam	Prinsipaal	-	Vise-prinsipaal		Beheerliggaam	Visepinsipaal

Indien na bogenoemde tabel gekyk word, is dit duidelik dat sekretaresses die grootste deel van dié taak verrig. Finansies is 'n redelik gespesialiseerde gebied. Dit blyk by die onderskeie skole dat slegs persone wat ondervinding van finansies het, daarby betrokke is. Waar departementshoofde betrokke is, is hulle die departementshoofde van rekeningkunde, bedryfseconomie of ekonomie.

Die viseprinsipaal is by die hantering van geld by skool D1 betrokke. In hierdie geval is die persoon ook in die rekeningkundevakspan. By skole C1 en D2 is die viseprinsipaal slegs oorkoepelend in beheer. Dit is dus, vanweë sy gesagsposisie, een van sy gewone take.

Slegs by skool B1 is die prinsipaal direk by sy skool se finansiële strukture betrokke in die opsig dat hy sy skool se finansies tesame met die beheerliggaam hanteer. Die verskynsel mag vanweë een of meer van die volgende redes voorkom:

- Finansies is die prinsipaal se belangstelling.
- Sy werkklas is van so 'n aard dat hy 'n deel van die finansies ook kan hanteer.
- Daar is niemand wat bevoeg genoeg is in sy personeel om die werk te doen nie.
- Hy vertrou sy senior personeellede nie genoeg om hierdie belangrike funksie te vervul nie.

Die rol van beheerliggame kom ook na vore. By die skole in die D-groep in die besonder was dit duidelik dat die invloed van die beheerliggaam baie meer is as in die ander skole. By die ander skole het die beheerliggaam se rol belangrik geword alleenlik wanneer die prinsipaal dit toelaat. Dit blyk dat die

beheerliggaam eintlik bo die personeel staan ten opsigte van mag by die skole in die D-groep, terwyl die teenoorgestelde klaarblyklik die geval by die ander skole is.

Slegs skool C2 maak van semi-privatisering gebruik by die daaglikse hantering van geld. Die invoer van data op die rekenaar word deur 'n buitepersoon gedoen. Die prinsipaal sê dat dit 'n tydrowende, maar noodsaaklike verpligting in elke skool is. Hy beweer ook dat dit nie 'n groot finansiële las is nie, en dat die tyd wat bespaar word vir hom baie belangrik is. Hy glo ook dat die stelsel in alle skole toegepas kan word.

Prinsipaal B2 was baie sterk ten gunste van volle privatisering van sy totale finansiële struktuur. Hy beskou dit as 'n las, en iets waaraan hulle as skool iets wil doen sodat die werklading van sy personeel kan verminder.

Afgesien van die salarisse van opvoeders word skole ook gedwing om vanweë besparingsmaatreëls vir nie-opvoedende personeellede te betaal. Skool A1 betaal 'n nutsman, en skool B2 die salarisse van twee werkers, twee sekretaresse en 'n direkteur van sport. Prinsipaal A2 is 'n voorstander van privatisering wat die instandhouding en skoonmaak van sy geboue en perseel betref. Dit lyk dus asof dit 'n besliste moontlikheid kan word.

Van die ander skole is nog nie deur die rasionalisering van nie-opvoedende personeel geraak nie. Prinsipaal C1 het egter opgemerk dat hy van die tweede semester (1998) af die salaris van sy faktotum sal moet betaal indien die skool hom wil behou.

Skole B1, B2, C2 en dié in die D-groep het busvervoer as 'n groot uitgawe gemeld. Vanweë die sosio-ekonomiese omstandighede van hierdie skole sal dit moeilik vir hulle wees om te spaar. By die ander skole kan daar egter geweldig gespaar word indien hul ligging (deel van die Kaapse Metropool) en die sosio-ekonomiese aspekte van die betrokke gemeenskap in ag geneem word.

By 'n skool wat sosio-ekonomies swakker daaraan toe is (C1), word daar nie oor naweke vir leerders vervoer na sportbyeenkomste gereël nie. Dieselfde beginsel kan beslis ook by skole B1, B2 en C2 aangepas word.

Die feit dat duplisering genoem word as 'n groot uitgawe by drie verskillende groepe skole, laat die indruk dat hul probleme veel eerder by die beheer daarvan as enigiets ander lê.

Skole B1 en D1 noem die aankoop van boeke as 'n groot uitgawe. Indien dit werklik 'n probleem is, kan die volgende maatreëls getref word.

- Leerders huur boeke;
- leerders koop handboeke aan;
- die algehele privatisering van handboekuitreikings en die opening van 'n skoolwinkel.

Daar word besef dat die probleem vereenvoudig is, maar van die ander skole pas bogenoemde maatreëls baie effektief toe.

Dit is duidelik dat die skole met 'n hoër inkomste ook makliker ekstra geld genereer. Tog ontstaan die gevoel dat sommige skole te maklik bakhand by die Staat staan, en nie eie inisiatief gebruik nie. Daar word saamgestem met prinsipaal A2 wat glo dat opvoeders nie opgelei is om fondse in te samel nie. Ondanks dié stelling, het enkele prinsipale laat blyk dat hulle te maklik moed opgegee het wat hul gemeenskap betref. Dit maak nie saak in watter gemeenskap 'n skool geleë is nie, kinders bly vir hul ouers belangrik, en indien die skool se benadering reg is, en die prinsipaal iemand met genoeg charisma, piëteit en empatie teenoor die gemeenskap, behoort hulle meer samewerking van ouers te kan ontvang.

Die vraag oor finansiële hulp van die Staat het duidelik getoon dat daar 'n sterk korrelasie is tussen die bepaalde sosio-ekonomiese gebied, die skoolfonds en staatsubsidie. Elitisme geld dus beslis, maar dit is tog die prerogatief van ouers om hul kinders te stuur na die beste skole wat hulle kan bekostig. Sonder hierdie voorreg van besluitneming vlieg demokrasie en 'n ope gemeenskap by die agterdeur uit.

Die prinsipale se antwoorde betreffende die koste van onderhoud van geboue het 'n effense verwarrende indruk gelaat. Skool D1 het verreweg die swakste indruk gemaak ten opsigte van netheid, en tog bestee dié skool, van al die skole wat ondersoek is, die derde hoogste bedrag per jaar aan die onderhoud van sy geboue en terrein. Skool D1 was inderwaarheid in 'n vervalde toestand. In een vleuel van die gebou was daar geen enkele heel vensters nie. Baie van die deure was afgebreek. Die skoolterrein was verwaarloos met gras wat vir minstens drie maande lank nie gesny is nie. By skool D2 (ongeveer twee kilometer van skool D1) word slegs 'n kwart van hierdie bedrag aan onderhoud bestee. Tog is dit aansienlik netjieser, en die geboue beter versorg en skoner as by skool D1. 'n Moontlike afleiding kan wees dat iemand êrens verkeerde gewens aan die Departement van Onderwys verskaf om homself te verryk.

(ix) Slot van onderhoude

Die onderhoud is afgesluit met twee vrae oor die skool se prestasies die afgelope twee jaar. Eerstens is gevra wat hul matriekslaagsyfer was, en tweedens die persentasie A-simbole. Die antwoorde was soos volg:

	Slaagsyfer afgelope twee jaar	% A-simbole
A1	99,6%	21%
A2	99,8%	18%
B1	99,9%	9%
B2	99%	6%
C1	98%	2,5%
C2	99,8%	Geen
D1	86%	Geen
D2	88%	Geen

Indien na bogenoemde gegewens gekyk word, kan die volgende afleidings gemaak word:

- Meer welgestelde mense het slimmer kinders. (Dit is onwaarskynlik.)
- Hoe hoër die skool se sosio-ekonomiese status, hoe beter onderwys word gegee.
- Opvoeders by die groep skole met die hoër status kan meer aandag gee aan hul primêre taak, naamlik opvoeding en onderwys.
- Die omgewing waarin die skool geleë is, het 'n groot invloed op die prestasies van leerders.
- Skole in gebiede met 'n hoër inkomste is meer ingestel op "simbool-jag" (Prinsipaal C2 het erken dat hy tans net op onderwys konsentreer, en glad nie in simbole belangstel nie.)

- Ouers in hoër sosio-ekonomiese groepe verwag van die skool goeie resultate omdat hulle baie betaal.
- Opvoeders in laasgenoemde skole het meer en beter hulpmiddels.

Bogenoemde afleidings kan egter nie verder in die proefskrif ontleed word nie, maar het beslis baie potensiaal vir nuwe navorsing.

Die onderhoude het basies dieselfde vrae bevat, met 'n kort vraelys wat ook aan die einde met die prinsipale bespreek is. Die tyd wat per onderhoud bestee is, het geweldig gewissel. By sommige skole was die onderhoud binne 30 minute verby, en by ander skole het dit meer as 'n uur geduur.

Die meeste prinsipale het die geleentheid benut om hul menings te lug teenoor iemand wat in hul spesifieke omstandighede belangstel.

4.5 VRAELYS

Nadat die onderhoud afgehandel is, is die bandopnemer afgeskakel en 'n vraelys vinnig voltooi om addisionele inligting te bekom. Ten einde 'n vergelyking te tref tussen die verskillende skole, kan sekere parallele getrek word. Daar kan ook tot 'n geringe mate afgelei word watter verskille tussen die skole uiteindelik hul prestasies beïnvloed.

By die skole wat bestudeer is, is A1 die enigste seunskool. Skole A1, A2, B2 en D1 is uitsluitlik Afrikaanse skole, terwyl die ander vier dubbelmediumskole is. Dit is opvallend dat skool A2 'n beduidende klein getal leerders het wat Engelssprekend is. Die prinsipaal sê dat die onderrig slegs in Afrikaans geskied, maar dat daar jaarliks meer Engelssprekende leerders ingeskryf word. Hierdie verskille kan egter nie 'n beduidende invloed op hierdie ondersoek oor privatisering hê nie.

Slegs prinsipaal C1 het gesê dat hy nie weet hoeveel leerders aan 'n minderheidskultuurgroep behoort nie. By skool D1 het die prinsipaal gesê daar is geen minderheidsgroep in sy skool nie. By die ander skole was die antwoorde soos volg: A1 (1,3%); A2 (8,3%); B1 (20%); B2 (5,4%); C2 (90%) en D2 (20,5%). Insiggewend is die lae persentasie by die skole in die A-groep. Dit kan egter aan die hoë skoolfondsgeld toegeskryf word. By skole B1 en B2 doen die beheerliggaam 'n vorm van sifting. Leerders buite hul bedieningsgebiede kan die skool ook moeiliker bereik, deur byvoorbeeld die trein, as wat die geval by skool C2 is. Skool C2 verklaar homself 'n "oop" en toeganklike skool vir alle leerders, ongeag van ras, geloof, punte op laerskool of bedieningsgebied. Hoewel swart leerders nie in die bedieningsarea van skool D2 woon nie, is daar klaarblyklik baie ouers wat te kenne gee dat die konsep bestaan dat bruin skole beter as swart skole is.

Indien gekyk word na die getal leerders, klaskamers (in totaal) en getal opvoeders kom 'n belangrike en insiggewende feit na vore. Slegs skool D1 het meer opvoeders as klaskamers. Die skool se opvoeder-leerderratio (1:24) vertoon baie gunstig in vergelyking met skole in die A-groep (1:23), wat opvoeders moet "aankoop" om die ratio te bereik. By skool D1 is die klasse, volgens die prinsipaal, groot omdat heelwat opvoeders op 'n gegewe tydstip nie klas gee nie. Die werklading van die skool se opvoeders is dus in werklikheid baie kleiner as by die ander skole.

Gemiddeld drie besoeke is aan elk van die skole gebring. By skool D1 is net die skoonmaker twee van die kere daar aangetref slegs 20 minute nadat die skool gesluit het. Die produktiwiteit in die algemeen is dus laag by hierdie skool. Die skool is sosio-ekonomies agter by die ander skole, maar of dit 'n houding van "laissez-faire" regverdig, is te betwyfel.

As al die klaskamers in die getal leerlinge gedeel word, met ander woorde wanneer daar maksimum besetting is, lyk die onderskeie skole se besetting soos volg:

A2 - 16,2

A1 - 21,3

B2 - 22,7

B1 - 23

C2 - 23,9

C1 - 24,7

D2 - 25,3

D1 - 27,5

Uit bogenoemde blyk dit duidelik dat skole in die A-groep die grootste fisiese potensiaal het en dié in die D-groep die kleinste. Dit is belangrik vir privatisering, aangesien kantore en winkels makliker binne die fisies beskikbare geriewe ingeruim kan word. Dit is 'n faktor wat nie werklik die proses van privatisering behoort te verhoed nie. Alternatiewe kan altyd gevind word.

Die verskille in die getal leerders per laboratorium en selfs leerders per rekenaar (sien vraelys in die addendum) mag dalk deels die gevolg van vakkeuses wees. In die tyd waarin ons ons bevind, is dit egter nie goed genoeg dat daar slegs een rekenaar in 'n skool met 1 113 leerders is nie (D1). Leerders sonder basiese rekenaarvaardighede gaan binne die afsienbare toekoms as ongeletterd beskou word. Dit is beslis 'n gebied waarop die skool, gemeenskap, sakesektor en onderwysdepartement hande kan vat en iets konstruktief kan bedink.

Die verskille in die getal sport- en kultuuraktiwiteite dui op die verwagtinge van die gemeenskap. Baie van die aktiwiteite bestaan egter slegs in naam (soos wat prinsipaal B2 erken het), en indien die aktiwiteite teen die getal opvoeders opgeweeg word, sal heelwat van die skole swak teenoor die res vertoon.

Die vraelys het heelwat agtergrond omtrent die skole gegee, sodat die geheelbeeld van sy universum goed afgeëts is en die verskillende komponente duidelik na vore kom.

Die vraelys is ook 'n bykomende metode om te verifieer (deur triangulasie) wat die prinsipale gesê het. Conger (1998:5) beweer: “ ... *When a hypothesis can survive the confrontation of a series of complementary methods of testing it contains a degree of validity unattainable by one tested within the more constricted framework of a single method.*”

4.6 SAMEVATTING

Alle navorsing moet wetenskaplik verantwoordbaar wees. Die terrein wat ondersoek is, met die gepaardgaande gevolgtrekkings en aanbevelings, moet deur kenners op dié gebied as geldig en betroubaar aanvaar word.

Kwalitatiewe en kwantitatiewe navorsing deel bepaalde kenmerke, en beide kwalifiseer as wetenskaplike metodes. Ná 'n analise van die twee metodes, is besluit om kwalitatiewe navorsing die hoofmetode van ondersoek vir hierdie proefskrif te maak. Die grootste oorweging by dié besluit is dat onderhoude as instrument gekies is om data te bekom.

Die verskillende tipes onderhoude is bestudeer. Daar is besluit op semi-gestruktureerde onderhoude omdat dit die onderhoudvoerder die geleentheid gee tot vergelykings tussen die verskillende respondente, asook geleenthede skep vir die insameling van addisionele inligting.

Die onderhoude is opgestel met sport, kultuur, strukture en finansies as algemene komponente. Oor elke komponent is vrae gestel om dié spesifieke deel van die skool ten opsigte van privatisering te ondersoek.

Daar is agt prinsipale as respondente genader. Ses skole is twee-twee volgens sosio-ekonomiese status gegroepeer. Die oorblywende twee het as klankborde vir die ander prinsipale se antwoorde gedien vanweë die feit die sosio-ekonomiese omstandighede verskillend is.

Ná die verwerking van die prinsipale se antwoorde het die volgende ten opsigte van privatisering geblyk: individuele sportsoorte leen hulle makliker daartoe as spansportsoorte; kulturele bedrywighede; bepaalde strukture en dele van die finansfunksies kan geredelik geprivatiseer word.

By skole waar privatisering reeds plaasvind, was dit meestal 'n natuurlike proses. Die proses is deur probleme soos die tekort aan personeel, finansies of tyd aan die gang gesit. Daar is egter nog funksies wat tot voordeel van die skool in die algemeen geprivatiseer kan word indien die verskynsel aktief beplan en bestuur word.

HOOFSTUK 5

5. RIGLYNE VIR DIE PRIVATISERING VAN BEPAALDE ONDERWYSFUNKSIES

5.1 Inleiding

In 1996 het die Suid-Afrikaanse Skolewet No. 84 verskyn. In die aanhef tot dié wet word bepaal dat skole: *“... die regte van alle leerders, ouers en opvoeders sal handhaaf, en hul aanvaarding van verantwoordelikheid vir die organisasie, beheer en finansiering van skole in vennootskap met die Staat sal bevorder ...”* (Staatskoerant 1996:3).

Tesame met die Staat word daar nou nog ander belanggegroepe by die organisasie, beheer en finansiering van skole betrek. Een van die belangegroepe wat direk by die onderwysstelsel betrokke raak, is die beheerliggame van die onderskeie skole. Volgens die Onderwyswet moet die beheerliggaam van 'n openbare skool, onder meer: *“... die skool se eiendom, asook die geboue en gronde deur die skool beset, met inbegrip van koshuise, indien van toepassing, administreer en beheer...”* Ter aansluiting by hierdie taak wat beheerliggame het (onder punt 2.3), kan hulle ook by die Departement van Onderwys aansoek doen om die nodige gesag om die volgende sake ook te hanteer, naamlik: *“... die aankoop van handboeke, opvoedkundige materiaal of uitrusting vir die skool ...”* (Staatskoerant 1996:17).

Verder word daar in die Staatskoerant (1996:25) na verskeie van die verantwoordelikhede van beheerliggame verwys: *“'n Beheerliggaam van 'n openbare skool moet alle maatreëls binne sy vermoë tref om die hulpbronne deur die Staat voorsien aan te vul ten einde die gehalte van onderwys wat deur die skool aangebied word aan alle leerders by die skool, te verhoog.”*

Wat onder meer uit die Skolewet van 1996 blyk, is dat die Staat nie meer bereid is of in staat is om alleen die las te dra wat die beheer, administrasie en finansies van skole meebring nie. Beheerliggame sal dus daadwerklik moet optree om meer geld te genereer.

Vir die innoverende beheerliggaam bied die privatisering van sekere van sy skool se onderwysfunksies 'n oplossing. Deur privatisering is besparings moontlik wat die uitgawes in die algemeen kan verlaag, geld kan in en opvoeders se werklading kan verminder. Om privatisering in te stel en te laat werk behoort die onderwys egter verder geherstruktureer te word.

Herstrukturerings is 'n redelik nuwe metode wat gedurende die tagtigerjare wêreldwyd aangewend is. In daardie stadium was dit verbind met die algemene beweging van deregulering en privatisering as maniere om skole se doeltreffendheid te verhoog, asook hul verantwoordelikhede te vermeerder (Cowen en McLean 1984:273). Murphy (1996:10) beweer dat die woord “privatize” vir die eerste keer in 1986 in 'n woordeboek verskyn het. (Privatisering in die algemeen is onder punt 3.2 bespreek.)

Privatisering is 'n begrip wat sy oorsprong in die sakewêreld het. Volgens Church (1999:39) word verspreiders deur faktore van buite gedwing om konstant 'n goeie produk te lewer. Die verwagting is dan dat die koste daaraan verbonde met die verloop van tyd sal verminder.

Dit is belangrik vir organisasies om kernfunksies te identifiseer waarop hulle kan fokus. Leierskap in 'n nie-winsgewende wêreld is harde werk. Lewis Grizzard het opgemerk: *"Life is like a dogsled team. If you ain't the lead dog, the scenery never changes."* Een van die elemente wat help om 'n "lead dog" te word is om opnuut vas te stel wat jou maatskappy die beste kan doen (Mancini 1999: 55-56).

"Outsourcing", oftewel uitkontraktering, is 'n relatief nuwe term wat die besondere vorm van kontraktering beskryf wat organisasies met verskaffers aangaan om sekere take of funksies te verrig wat nie as kernfunksies beskou kan word nie, maar steeds op 'n mededingende wêreldstandaard moet wees (Mancini 1999: 55).

Volgens Hagel en Singer (1999: 137, 139) is die meeste koerante en banke uitgekontraakteer, of "outsourced", en sodoende word hulle gedwing om hul tradisionele rol en identiteit weer in oënskou te neem en te herdefinieer.

Daar word in dié proefskrif parallelle tussen die onderwys en die sakewêreld getrek. Maatskappye fokus op die kernfunksies, terwyl die funksies op die periferie ontbondel word. Dit is die proses wat hier aangemoedig word ten einde onderwys bekostigbaar te maak.

5.2 VOORWAARDES VIR PRIVATISERING

Voordat enige nuwe bestuurstyl of -vaardigheid in 'n skool aangewend word, moet die implementeerders verder as hul onmiddellike omgewing kyk. Daar is bepaalde voorwaardes vir privatisering wat onder meer die finansiële status van die gemeenskap, streek, en selfs die land insluit. Die kundigheid van die opvoeders, gemeenskap en ouers, asook die ligging van die skole is belangrik. Vervolgens gaan hierdie voorwaardes bespreek word.

5.2.1 FINANSIES

Op die internasionale front het president Richard Nixon van die Verenigde State van Amerika gesê: *"You want more dollars for education. I want more education for dollars"*. Voortspruitend hieruit beweer Ascher, Fruchter en Berne (1996:21,113) die volgende omtrent die finansiële tekortkominge:

- *"The promise of greater efficiency and lowered costs has been an increasingly dominant theme in the movement of privatization in recent years, as school districts have come under growing financial stress."*
- *"What supports the forces of cynicism and despair - and hence of privatization - are economic trends that tighten the screws on America's shrinking middle class."*

Oor Suid-Afrika se onderwysstelsel vra Chetty (1992:1): *"... do we have the material resources in an environment of fiscal constraints?"*

Sekere ideologieë en beleide in Suid-Afrika, soos Apartheid en Christelike Nasionale Onderwys, het aanleiding gegee tot die ontwikkeling van 'n onderwysstelsel wat nie by die samelewing kon aanpas nie. Die land se ekonomie is onder meer ernstig daardeur geskaad. Die gevolg is dat daar tans 'n tekort is aan belangrike bronne wat 'n swak ekonomie ook nie kan verskaf nie. In McGregor en McGregor (1992:2) word die volgende beweer: *"The central core of the debate has therefore become how to reconcile the justified ideals and expectations of the new education system with what is practically possible."* Volgens Bosch (1981:2) het die De Lange-verslag reeds aangevoer dat die kernvraag is tot watter mate die Staat vir die voorsiening van onderwys moet instaan, aangesien dit

wêreldwyd 'n duur "produksiestelsel" geword het. Ook Barnard (1982:99) beweer dat plaaslike gemeenskappe en ouers groter finansiële verantwoordelikhede sal moet dra, as gevolg van die enorme bedrae gelde wat onderwys opeis.

Die onderwys in Suid-Afrika word deur die Staat befonds. Een van die positiewe gevolge is dat die Staat verseker dat alle leerders basiese onderwys ontvang. Voortspruitend hieruit word dan voldoen aan die Grondwet wat bepaal dat elke mens op basiese onderwys geregtig is. Van al die belangegroepe by die onderwys is die Staat die een wat die grootste finansiële bydrae lewer. Dit beteken dat die Staat tot dusver ook die meeste beheer oor onderwys uitgeoefen het. (Sien punt 2.1.2). Die bydraes van die ander belangegroepe, naamlik provinsies, ouers en die privaatsektor, tot die onderwys word in dieselfde hoofstuk (punte 2.1.3 tot 2.1.5) bespreek.

Die volgende stelling (Johns, Morphet en Alexander 1983:152) het vóór die bestek van die Skolewet van 1996 gegeld: *"He who pays the fiddler will call the tune. However, the state constitutionally can establish state control over education without providing any state financing. It can also allocate state funds for the schools with few or no controls, or it can attach many controls."* Dit blyk dat die Staat op die oomblik 'n besliste poging aanwend om sy vennote meer by die onderwys te betrek en terselfdertyd meer gesag en verantwoordelikheid aan skole oor te laat. Bullock en Thomas (1997:71) beweer ook: *"In developing countries the agenda of restructuring has involved a focus on the realignment of the relationship between the state and the economy."*

Na aanleiding van onderhoude wat met die onderskeie prinsipale oor die finansiële stelsels in hul skole (sien punte vii en viii in hoofstuk 4) gevoer is, kan daar inderdaad tot die volgende gevolgtrekkings gekom word:

- Vir skole is dit 'n tydrowende en uitgebreide struktuur.
- Dit is 'n spesialisgebied.
- In sommige skole is die rol van die beheerliggame gering en by ander bestuur die beheerliggame die finansies.
- Slegs een skool het 'n deel van sy stelsel reeds semi-geprivatiseer.
- Van die prinsipale was vasberade dat hulle die finansiële stelsels by hul skole gaan privatiseer.

Dis noodsaaklik dat skole se finansiële strukture altyd goed beheer en bestuur moet word. Die skole wat baie geld kan in, privatiseer maklik. Daarenteen het skole wat finansiële swaar kry, dikwels nie die wil of dryfkrag om hulle aan privatisering te steur nie, waarskynlik weens die stryd om oorlewing. Dit is egter belangrik om daarop te let dat goeie finansies nie 'n voorvereiste vir privatisering is nie. 'n Veel belangriker komponent vir suksesvolle privatisering is innoverende denke en deursettingsvermoë van die skool se kant.

5.2.2 KUNDIGHEID

Privatisering sal moeilik kan plaasvind indien dit die beheerliggaam en/of gemeenskap aan kundigheid ontbreek. Vir skole waar professionele persone en sakelui in die beheerliggaam dien, sal dit hoegenaamd geen probleem wees om dieselfde beginsels van 'n gesonde sakepraktyk ook hier toe te pas nie (die A-groep skole.) Met enkele aanpassings kan privatisering dan geredelik geïmplementeer word.

Dit het uit die onderhoude geblyk dat baie van die opvoeders in werklikheid nie in die bestuur van die skool belang stel nie. Ook vanuit die gemeenskap kom daar dikwels meer vroom beloftes as daadwerklike hulp. Die geleenthede vir en samewerking tydens fondsinsamelings het afgeneem. Klaarblyklik bestaan daar, begryplik, 'n sterk korrelasie tussen kundigheid en gewilligheid. Die kundige persoon help makliker en met meer geesdrif, omdat dit vir hom geen bedreiging inhou nie. (Sien punt 4.3 onder iii en iv.) Van die prinsipale het ook geïsoleerd op hul klein "bestuurs-eiland" gevoel.

Die Skolewet van 1996 bepaal dat beheerliggame 'n verpligting het om geld vir die skool in te samel. (By implikasie beteken dit dat prinsipale die steun nodig het van 'n kundige beheerliggaam wat die algemene bestuur van die skool en die insameling van fondse betref.) Die Departement van Onderwys is verbind om die nodige opleiding te verskaf indien die verlangde kundigheid in 'n spesifieke gemeenskap ontbreek. Elke provinsiale regering word in werklikheid verplig om dié soort opleidingsprogramme te finansier.

Aansluitend by kundigheid moet die rol van die prinsipaal vlugtig onder die loep geneem word. Dit het uit die literatuur geblyk dat dit in die prinsipaal se vermoë is om privatisering te laat slaag of te laat misluk. Op internasionale vlak blyk dit dat ook in die Verenigde State van Amerika en in Australië (bespreek onder punte 3.4.1 en 3.4.2), die onbekwame prinsipaal die grootste, enkele bedreiging vir SBM (School- Based Management) as 'n vorm van privatisering is.

Ongelukkig leen hierdie proefskrif hom nie tot 'n volledige bespreking en ontleding van Suid-Afrikaanse prinsipale se houding teenoor en optrede betreffende privatisering nie. In die volgende hoofstuk sal meer in die besonder verwys word na die individuele prinsipale met wie onderhoude gevoer is, en hul algemene ingesteldheid teenoor en reaksies op vrae wat die moontlikheid van privatisering aanraak.

5.2.3 LIGGING VAN SKOLE

Die sosio-ekonomiese omgewing waarin 'n bepaalde skool geleë is, het 'n groot invloed op die besondere vorm privatisering wat die skool toepas. Vir die doel van die onderhoude is die skole in vier groepe (sien punt 4.4.3) verdeel:

- Twee skole in bogemiddelde sosio-ekonomiese gebiede;
- twee skole in gemiddelde sosio-ekonomiese gebiede;
- twee skole in ondergemiddelde sosio-ekonomiese gebiede; en
- twee skole in die sogenaamde agtergeblewe, stedelike gebiede.

Die eerste ses skole was voormalige Model C-skole. 'n Kultuur van betaling vir onderwys was dus reeds daar gevestig. Privatisering van bepaalde onderwys-funksies het geblyk meer algemeen voor te kom in die bogemiddelde sosio-ekonomiese gebiede as in die ondergemiddelde sosio-ekonomiese gebiede. (Soms word slegs verwys na privatisering wat gekoppel is aan honorariums en die salarisse van nie-opvoeders wat hulp by die skole verleen).

By die semi-privatisering of privatisering van aktiwiteite soos byvoorbeeld 'n skoolwinkel was daar nie so 'n duidelike onderskeid tussen die verskillende groepe skole nie. (Sien hoofstuk 4, vraag 13.) Dit wil voorkom of dié soort privatisering in baie gevalle heeltemal spontaan ontstaan het. Indien 'n skool 'n tekort aan mensekrag, finansies of tyd ervaar het, is daar geredelik op privatisering geleun. (Tot in daardie stadium was daar by baie min skole 'n aktiewe program van stapel gestuur om privatisering te ondersoek en tot voordeel van die skool te benut).

Die invloed van die sosio-ekonomiese omgewing het tydens die onderhoude met die twee prinsipale van die agtergeblewe skole die helderste na vore getree. (Sien hoofstuk 4; gevolgtrekking oor finansies). Voor 1996 het dié skole nie 'n kultuur van betaling vir onderwys gehad nie, gevolglik het die betaal van skoolgeld as 'n kultuurskok gekom. (Sien hoofstuk 4; verwerking van onderhoude.) Dit blyk ook dat die gemiddelde inkomste van die ouers in hierdie gemeenskappe hoër is as wat aanvanklik verwag is.

Finansies per se kan nie die rede vir die prinsipale se gebrek aan belangstelling in privatisering wees nie. Die neerdrukkende atmosfeer wat in die agtergeblewe gebiede met laekoste-behuising heers, asook die algemene verwaarlosing van skole en die omgewing kan egter straks 'n rol speel, in soverre dat dit die prinsipale se entoesiasme demp. Hierdie verskynsel sal weer in die volgende hoofstuk bespreek word.

5.3 SKOOLSTRUKTURE

Verskeie skoolstrukture is geïdentifiseer en geklassifiseer. (Sien punt 2.3.) Ondersteuningsdienste as deel van die skoolstruktuur is belig. Daar is ook vlugtig na die volgende prominente onderwysstrukture verwys, naamlik voorligting, gesondheidsdienste, geboue en terrein.

In hoofstuk 2 is die onderskeie skoolstrukture in tabelvorm uiteengesit. Die drie hoofgroepe waarin die strukture getabuleer is, was:

- Noodsaaklike strukture ten einde as skool te funksioneer.
- Strukture wat skole beter laat funksioneer.
- Strukture wat as 'n luukse beskou kan word.

In bogemelde tabel kom agt onderafdelings voor wat strek van strukture wat te doen het met die onderwyspersoneel tot kultuurorganisasies. Uit hulle is fisiese fasiliteite, bestuur en administrasie, sport en kultuuraspekte geselekteer en tydens die onderhoude beklemtoon. Hierdie vier strukture kom in al die skole voor, en leen hulle dus tot vergelykings. Hoewel sport- en kultuurbeoefening nie onontbeerlike strukture by 'n skool is nie, moes dit by die onderhoude ingesluit word vanweë die sosiale omvang daarvan en die groot belang wat die gemeenskap daarby het. Tweedens sou navorsing wat die klem alleenlik op fisiese fasiliteite, bestuur en administrasie plaas, die hele navorsingsperspektief verdraai het.

Die navorsing was hoofsaaklik kwalitatief (sien punt 4.3.3) van aard, en al die onderhoude dus semi-gestruktureerd. (Sien punt 4.4.2.) Gevolglik het dit die prinsipale die ruimte gebied om weg van noodsaaklike onderwysstrukture te beweeg, en ook hul gevoelens, en selfs vrese, tydens die onderhoude te openbaar.

5.4 VORME VAN PRIVATISERING

Dit is duidelik dat privatisering 'n ruim en omvattende begrip is, soos inderdaad uit die tipologie daarvan in hoofstuk 3 blyk. Deur die onderskeie vorme van privatisering te beskou is dit moontlik om die agt skole te gradeer.

Dieselfde kodes wat in hoofstuk 4 aan die skole toegeken is, gaan ook vervolgens gebruik word. By elke skool sal die volgende aspekte ondersoek, geweeg en beoordeel word, naamlik:

- (a) die privatisering wat reeds toegepas word (strukture wat onder die skool se vaandel ressorteer, maar deur buitepersone bedryf word);
- (b) die mate van semi-privatisering wat toegepas word (buitepersone help by die strukture, maar die verantwoordelike persoon bly 'n personeellid); en
- (c) die potensiaal vir privatisering.

5.4.1 PRIVATISERING IN DIE PRAKTYK

Die skole wat in bogemiddelde sosio-ekonomiese gebiede geleë is, word skool A1 en A2 genoem. By skool A1 (onderhoud 3 in addendum) het dit geblyk dat volle privatisering reeds plaasvind ten opsigte van:

- rugby-afrigting;
- hokkie-afrigting;
- krieketafrigting;
- tennisafrigting;
- toneelafrigting;
- koorbegeleiding;

- ensemble-afrigting;
- 'n buitemuurse bestuurder;
- bedryf van die snoepie; en
- bedryf van die skoolwinkel.

By skool A1 val die volgende strukture onder semi-privatisering:

- atletiekafrigting;
- klubperiode;
- matriekafskeid;
- onthale en etes;
- die tik van vraestelle; en
- vervoer.

Volgens prinsipaal A1 is verdere privatisering nie in dié stadium nodig nie.

Onderhoud 6 in die addendum is met prinsipaal A2 gevoer. Die volgende strukture in sy skool is geprivatiseer:

- atletiekafrigting;
- hokkie-afrigting;

- krieketafrigting;
- rugbyklub se bestuur;
- muurbal;
- gimnastiek;
- fietsry;
- afrigting van die meisiekoor;
- voorligting en sielkundige diens; en
- bedryf van die snoepie.

Die volgende strukture is semi-geprivatiseer by skool A2.

- swemafrigting;
- tennisafrigting;
- handboekreëlins;
- matriekafskeid;
- verhuring van fasiliteite; en
- vervoer.

Hierdie prinsipaal was baie geesdriftig oor privatisering. Hy het beweer dat dit die rigting is waarin hy en sy beheerliggaam die meeste skoolstrukture uiteindelik wil stuur. Strukture met hierdie potensiaal in sy skool is:

- lewensvaardighede ('n hele verskeidenheid);
- skoolwinkel; en
- skoonmaak van skoolgebou en terrein.

Die skole in die B-groep is dié wat in die gemiddelde sosio-ekonomiese groep ingedeel is. Prinsipaal B1 (onderhoud 1) het beweer dat alleenlik die tik van eksamen vraestelle ten volle geprivatiseer is.

Semi-privatisering by skool B1 kom by die volgende strukture voor, naamlik:

- rugby-afrigting;
- hokkie-afrigting;
- tennisafrigting;
- netbalafrigting;
- atletiek;
- sokker;
- debat;

- revue; en
- toesighouding by eksamens.

Hierdie prinsipaal reken dat privatisering 'n moontlikheid is ten opsigte van die volgende strukture:

- sport;
- snoepie;
- verhuring van fasiliteite; en
- die skoonmaak van die skool en terrein.

Prinsipaal B2 (onderhoud 5) het gesê dat privatisering by sy skool alleenlik die afrigting van hokkie en netbal geld. Semi-privatisering kom voor by die administrasie van die snoepie en vervoer van leerders.

Dié prinsipaal reken dat daar potensiaal is vir privatisering by:

- atletiekafrigting;
- tennisafrigting;
- fotografeervereniging;
- drama; en
- die finansiële stelsel van die skool.

Die laaste van die voormalige Model-C skole is in die C-groep ingedeel. Dié skole is in ondergemiddelde sosio-ekonomiese gebiede geleë.

Prinsipaal C1 (onderhoud 2) reken dat privatisering alleenlik by die afrigting van hul topatlete geld. Hierdie leerders is ingeskrewe lede by een van die plaaslike atletieklubs.

Semi-privatisering kom by die volgende strukture voor:

- rugby-afrigting;
- netbalafrigting;
- toneelafrigting;
- snoepie (by sekere geleenthede);
- matriekafskeid; en
- verhuring van fasiliteite.

Dié prinsipaal glo dat die bedryf van die rekenaarlokaal 'n gebied is waar privatisering moontlik kan plaasvind.

Die privatisering van die volgende strukture kom by skool C2 voor (onderhoud 4):

- netbalafrigting;
- toneelafrigting;

- balletafrigting;
- afrigting van moderne danse; en
- die tik van eksamen vraestelle.

Semi-privatisering kom by die volgende strukture voor:

- die aankoop van handboeke;
- die administrasie van die snoepie by sportgeleenthede;
- die invoer en verwerking van finansiële verslae; en
- die verhuring van fasiliteite en apparate.

Hierdie prinsipaal reken dat by sy skool die afrigting van krieket 'n funksie is wat die potensiaal het om geprivatiseer te word.

Die laaste groep skole is dié van die agtergeblewe gemeenskappe. Hierdie skole word die D-groep genoem.

By skool D1 (onderhoud 7) kom privatisering voor by:

- rugby-afrigting;
- sokkerafrigting; en
- die bedryf van die snoepie.

Semi-privatisering kom voor by die verhuring van fasiliteite. Dié prinsipaal reken dat daar by sy skool hoegenaamd geen potensiaal vir toekomstige privatisering is nie.

Privatisering by skool D2 (onderhoud 8) kom voor by:

- rugby-afrigting; en
- die bestuur van die snoepie.

Semi-privatisering kom wel voor by die insameling van handboeke. Ook hierdie prinsipaal beskou toekomstige privatisering nie as 'n moontlikheid nie.

5.4.2 GRADERING VAN SKOLE

Indien slegs die strukture wat die onderskeie skole privatiseer, semi-privatiseer en die potensiaal vir privatisering het in oorweging geneem word, kan die volgende tabel opgestel word:

Tabel 7

Vorme van privatisering

Skole	Volle privatisering	Semi-privatisering	Potensiaal
A1	10	6	-
A2	10	6	3
B1	1	9	4
B2	2	1	5
C1	1	6	1
C2	5	4	1
D1	3	1	-
D2	2	1	-

Uit tabel 7 kan heelwat afleidings gemaak word aan die hand van die verwerking van die onderhoude in hoofstuk 4.

Indien die volle privatisering- en semi-privatiseringfunksies per skool bymekaar getel word, blyk dit dat die skole in die A-groep bo die ander groepe uittoon. Hierdie skole het dus ver gevorder ten opsigte van privatisering. Skole B1, C1 en C2 vorm 'n groepering, terwyl skool B2 inpas by die skole in die D-groep wat privatisering betref. 'n Afleiding wat gemaak kan word, is dat die sosio-ekonomiese omgewing en toestande inderdaad 'n rol by die implementering van privatisering speel.

Skool B2 vertoon swak teenoor die ander skole in die spektrum. Die redes kan een van die volgende wees:

- Die gradering van die skool kon verkeerd gewees het; of
- die beheerliggaam van die skool funksioneer nie ten volle nie; of
- die gemeenskap is tevrede met die administrasie en beheer van die skool soos dit is; of
- die ekonomiese afswaai kon die skool baie nadelig geraak het.

Dit was insiggewend om te verneem dat die prinsipaal by skool B2 ses maande ná die onderhoud (die einde van 1998) 'n pakket aanvaar en vroeg afgetree het. 'n Ope vraag bly dus wat sy invloed op die beheerliggaam was en in hoeverre hy die besluite en die pas van verandering beïnvloed het.

Uit tabel 7 spreek dit ook duidelik dat die prinsipale van skole A2, B1 en B2 die grootste potensiaal vir privatisering aangedui het. Skool A1 se funksies is oor 'n breë vlak geprivatiseer en die prinsipaal sien nie die noodwendigheid vir verdere privatisering in nie. By die skole in die C- en D-groepe was die belangstelling in privatisering gering.

Dit blyk dat privatisering by skole in die A-groep skole 'n hoë prioriteit was, en dat daar 'n afwaartse kurwe loop tot by die skole in die D-groep, wat ook min belangstelling in privatisering toon. Oorsake van dié tendens kan drieërlei van aard wees:

- Prinsipale reken dat goeie finansies 'n voorvereiste vir privatisering is.
- In sommige skole is daar werklik geen behoefte om die beginsels van privatisering toe te pas nie.
- Skole besit nie die vermoë om innoverend en radikaal te beplan nie.

5.5 SAMEVATTING

Privatisering van sekere funksies in die onderwys, net soos "outsourcing" in die sakewêreld kan dien as stukrag om die kernfunksies te verbeter.

Dit is duidelik dat die privatisering van sekere onderwysfunksies 'n makliker taak as volslae privatisering is. Die vorm van privatisering wat by Local Financial Management (LFM) en School-Based Management (SBM) voorkom, het bewys dat onderwysstelsels onder sekere voorwaardes kan herstruktureer.

Vir baie prinsipale is dit moeilik om die konsep van privatisering te aanvaar soos blyk uit die onderhoude in hoofstuk 4. Waar vorme van privatisering wel toegepas word, is daar besware of voorbehoude.

Selfs ná meer as 'n dekade van privatisering onder SBM en LFM, word daar nog internasionaal hewig gedebatteer oor die wenslikheid daarvan. Die woord wek by verskillende mense, onderskeidelik, bitterheid, hoop en die gevoel dat dit 'n uitkoms bied, en selfs blykskap. Belangegroeppe staan selde neutraal teenoor privatisering. Elke persoon wat betrokke by die onderwys is, het dan ook 'n eie mening oor privatisering.

Die Onderwyswet van 1996 No. 84 skep 'n gulde geleentheid vir die beheerliggame van Suid-Afrikaanse skole om sekere onderwysfunksies te privatiseer. Die drie voorwaardes vir privatisering word deur die wet omsluit, naamlik.

- Finansies moet deur die beheerliggame aangepas en aangevul word.
- Kundigheid kan verhoog word deur die Departement van Onderwys se aanbod te benut.
- Die sosio-ekonomiese omgewing word indirek verbeter deur meer kundige persone te betrek, wat dan op praktiese wyses geld in skole se bedieningsgebied kan genereer. Sodoende sal beter "eindprodukte", naamlik leerders wat opgewasse is vir die eise van die lewe, uiteindelik gelewer kan word.

HOOFSTUK 6

SAMEVATTING, GEVOLGTREKKINGS EN AANBEVELINGS

6.1 SAMEVATTING

Suid-Afrika se onderwysstelsel is in die proses van herstrukturering ten opsigte van die finansiering, voorsiening en beheer daarvan. Die Regering het hom verbind tot basiese onderwys en gelykwaardige dienslewering aan alle leerders, ingevolge Artikel 32 van die Grondwet (Staatskoerant 1995:40) wat bepaal:

“Elke persoon het die reg –

(a) op basiese onderwys en op gelyke toegang tot onderwysinstellings ...”

Na aanleiding van bogenoemde artikel word die agtergrond vir die studie in hoofstuk 1 uiteengesit. Voldoende fondse bestaan egter nie om basiese onderwys aan alle leerders te verskaf nie sodat alternatiewe bronne nou gevind moet word. 'n Doelstelling en doelwitte om wyses vas te stel waarop hierdie addisionele fondse verkry kan word, word in hierdie hoofstuk geformuleer. Die navorsingsmetodiek, afbakening van die studiegebied en begripsverklarings word omskryf. Die hoofstuk word afgesluit met die terreinafbakening van die hoofstukke wat daarop volg.

Die vier sektore wat tot die finansiering van onderwys bydra, naamlik: die Staat, provinsies, ouers en die privaatsektor word vervolgens in hoofstuk 2 bespreek. Die historiese ontwikkeling van skole word gevolg, sodat die verband tussen die finansiering uit bepaalde bronne na die ooreenstemmende onderwysfunksies

aangedui kan word. By onafhanklike skole word alle onderwysfunksies geprivatiseer. Aangesien die proefskrif inderwaarheid oor die privatisering van bepaalde onderwysfunksies in openbare skole handel, was dit nodig om onderwysfunksies te klassifiseer. Die belangrikste funksies van skole is aanvanklik geïdentifiseer sodat die mate van privatisering daarin beoordeel kan word. Dit word vasgestel nadat onderhoude met prinsipale van sekondêre skole in die Kaapse Metropol gevoer is.

Omskrywings van privatisering, met die uiteindelijke doelstelling asook die tipologie daarvan, word in hoofstuk 3 gedoen. Dit blyk duidelik uit die tipologie dat privatisering baie verskillende vorme kan aanneem. Die waarde wat dit in openbare skole in Suid-Afrika kan hê, lê nog grotendeels onontgin. Volle privatisering word bespreek na aanleiding van die modelle wat onafhanklike skole in Engeland en Wallis, die VSA en Australië navolg. Dieselfde lande se openbare skole word ook bestudeer met die doelwit om privatisering in hul onderwysstelsels te identifiseer. SBM en LFM realiseer as stelsels wat toegepas word met die doel om groter besluitnemings- en finansiële beheer aan skole te verleen.

Hoofstuk 4 begin met 'n bespreking van die aard van wetenskaplike navorsing. Die voor- en nadele van die kwantitatiewe en kwalitatiewe navorsingsmetodes word teen mekaar opgeweeg. Verskillende vorme van onderhoude word ontleed, voordat daar besluit word om kwalitatiewe, semi-gestruktureerde onderhoude te gebruik as metode om data in te samel. 'n Uiteensetting van die opstelling van die onderhoud vir hierdie proefskrif sluit hierdie hoofstuk af.

Die grootste deel van hoofstuk 5 word aan die verwerking van data gewy. Volgens Conger (1998:2) is dit 'n algemeen aanvaarde veronderstelling dat dit die kwalitatiewe navorser se belangrikste taak is. Die onderhoude word opgevolg met 'n vraelys aan die onderskeie prinsipale met die doelwit om die antwoorde verifieer, en addisionele inligting te bekom. Die onderhoude word op band op geneem, en daarna verbatim getranskribeer.

Ná bestudering van privatisering op internasionale gebied en onderhoude met die onderskeie Suid-Afrikaanse prinsipale, begin die bestaande moontlikhede tot groter privatisering verhelder.

Hoofstuk 5 word gebruik om riglyne vir privatisering aan Suid-Afrikaanse openbare skole te verskaf. Voorvereistes vir privatisering is: gesonde finansies en kundigheid, terwyl die ligging van die skool ook 'n rol speel. Die tipes privatisering wat reeds toegepas word by die skole wat onder die soeklig kom, word bespreek. Die skole word ook gegradeer na aanleiding van die mate van privatisering wat hulle toepas. Dit blyk duidelik dat privatisering van sekere onderwysfunksies heelwat makliker is as algehele privatisering.

6.2 GEVOLGTREKKINGS

Wêreldwyd het die meeste lande die afgelope dekade finansiële krisisse ondervind. Besnoeiings moes oral gedoen word om die begrotings van die onderskeie regerings te laat klop. Een van die departemente waarin besnoeiings gewoonlik van krag word, is dié van onderwys. Slegs deur alternatiewe bronne te genereer en, by implikasie, meer belangegroepe te betrek kan hierdie lande verseker dat onderwysstelsels hul kernfunksie, naamlik onderrig, doeltreffend sal kan verrig.

Een van die maniere om onderwysstandaarde te behou en genoeg fondse te bekom is deur middel van die toepassing van privatisering. Privatisering moet beskou word as 'n algemene benadering, eerder as 'n proses wat volgens 'n vaste formule geskied. Wesenlik word privatisering deur mark- en prysmeganismes beheer. Vir die doel van die proefskrif kan privatisering beskou word as die Staat se gedeeltelike oordrag van verantwoordelikheid aan ouers, die gemeenskap en die sakesektor. Dié belangegroepe moet 'n bydrae lewer tot die befondsing, bestuur en beheer van skole. Die privatisering van sekere onderwysfunksies vind reeds tot 'n groot mate in openbare skole in die VSA, Australië, Engeland en Wallis plaas. In eersgenoemde lande heet dit SBM, en in

laasgenoemde word dit LFM genoem. SBM beteken kortliks die desentralisasie van besluitnemingsmagte. Hierdie besluitnemingsmagte kan verskillende vorme aanneem, soos in hoofstuk 3 bespreek. LFM is meer beperkend, aangesien prinsipale 'n vooraf vasgestelde begroting kry wat hulle dan met 'n mate van buigsaamheid kan bestee.

In Suid-Afrika word beheerliggame deur wetgewing gedwing om fondse te genereer. Die rol van die prinsipaal verander dus van dié van opvoeder na een van bestuurder. Ná die onderhoude met die onderskeie prinsipale, het dit geblyk dat privatisering reeds tot 'n geringe mate in sommige skole geïmplementeer word. Die term privatisering word egter selde tydens beplanning gebruik. Prinsipale in party van hierdie skole voorsien dat privatisering in die toekoms wel 'n integrale deel van beplanning sal wees. Deur innoverende denke word ekstra geld gegenereer, meer belangegroepe by die onderwys betrek en opvoeders se werklading tot 'n mate verminder.

6.3 AANBEVELINGS

6.3.1 PRAKTYK

Een van die sleutelbegrippe in privatisering sodat dit in die praktyk kan realiseer, is die mate van betrokkenheid van die belangegroepe. Dit is 'n gegewe dat ouers wêreldwyd in die algemeen onbetrokke teenoor die onderwys staan, soos blyk uit 'n uitspraak van Knight (1993:50): *"Parents as a whole do not seem very excited by the financial management of their children's school, except in crisis situations."* Indien bestuursliggame egter die boodskap kan oordra dat onderwys op die rand van 'n krisis staan, is dit die regte oomblik om privatisering te implementeer en groter ouerbetrokkenheid te bewerkstellig.

Die Wêreldbank is positief oor 'n groter mate gemeenskapsbetrokkenheid by die oprigting en onderhoud van skole, vernameklik in Afrika waar die openbare sektore se finansies so bitter beperk is (Benell en Swainson 1990:17). Knight

(1993:51) beweer: *"Worldwide the evidence suggests that increased financial devolution expands community involvement in the school."* Volgens Malen, Ogawa en Kranz (1989:16) het navorsing oor SBM getoon dat akademies suksesvolle skole onder meer 'n groot mate van gemeenskapsbetrokkenheid toon. Ook Gutek (1983:127) beweer: *"The quality of education depends upon the willingness of citizens to support schools."*

By die samestelling van beheerliggame sal die belangrike rol van die gemeenskap en ouers in ag geneem moet word. Kundiges sal ook betrek moet word om skole te bestuur, aangesien die nuwe bestuurstyl vir almal vreemd is.

Indien bepaalde riglyne van SBM gevolg word, sal skole die geleentheid hê om ongebruikte geld aan die einde van die jaar dáár aan te wend waar behoeftes ontstaan het. Om fundamentele verandering volgens die SBM-patroon te werkstellig, moet die bevoegdhede vir besluitneming gelykop tussen al die belanghebbendes en deelnemers aan die onderwys verdeel word, en nie net aan enkele individue opgedra word nie.

Vanuit die geledere van die ouers en gemeenskap sal nuwe rolle dan na vore tree. Die volgende ingesteldheid jeens onderwys behoort inderdaad by elke landsburger te heers, naamlik: *"I am willing to pay for, indeed insist upon, the education of my neighbour's children not because I am generous but because I cannot afford to live with them being uneducated."* (Nelson, Carlson en Palansky 1993:86).

Daar sal dus 'n klemverskuiwing moet wees van persoonlike menings en eiebelang na deelname in 'n forum met 'n omvangryke visie. Ten einde hierdie ideaal te verwesenlik sal spanbou onontbeerlik wees, asook die opbou van die vertroue dat 'n konsensus in die onderskeie beheerliggame bereik sal kan word.

In die Staatskoerant (1995:5) is omtrent 'n nuwe onderwysstelsel geskryf: “...*dit moet besit en versorg word deur die gemeenskappe en belanghebbendes wat dit dien, en dit moet al die beskikbare hulpbronne op die doeltreffendste moontlike manier benut.*”

Die herstrukturering beteken dat opvoeders, ouers en leerders self bemagtig word. Die skoolgemeenskap word uitgebou. Ouers, opvoeders, die sakesektor en publiek word saamgesnoer tot 'n eenheid wat saamwerk om die onderwys te verbeter.

6.3.2 OPLEIDING

Vanweë die herstrukturering van die onderwysstelsel is nóg die prinsipaal, nóg die beheerliggaam, nóg die opvoeders ten volle opgelei vir die taak wat voorlê. Indien privatisering egter ingestel word, soos voorgestel in dié proefskrif, sal die gaping tussen segmente van die heersende stelsel en die nuwe een uiteindelik net al hoe groter word.

Die beginsels van privatisering is aan die openbare sektor ontleen. Gereelde opleiding vir alle werkers sal nodig wees sodat die perspektief wat hulle van hul werkplek het, kan verbreed. As uitvloeisel hieruit sal die doeltreffendheid en gehalte van besluitneming ook op 'n hoër peil kom, aangesien deelnemers beter ingelig sal wees (Wohlstetter en Mohrman 1993:4). Om privatisering dus suksesvol in skole toe te pas moet opvoeders dieselfde vorm van indiensopleiding ontvang. In Die Burger van 10 Junie (1999:10) skryf Professor Roy du Pré van die Universiteit van Transkei: “... *dat grootskaalse heropleiding van swak gekwalifiseerde onderwysers nodig is ...*”

Opvoeders moet voorberei word om in detail verantwoording te doen van die geld wat bestee is. Die opvoeders wat in beheerliggame of raadgewende komitees dien, moet ook 'n bydrae kan lewer ten opsigte van hul portefeulje. In die Witskrif oor Onderwys en Opleiding (1995:68) word gesê dat die Staat in

opvoeders moet investeer, sodat hulle professioneel kan ontwikkel ten einde 'n verbetering in die gehalte van onderwys en opleiding teweeg te bring. Vir skole wat privatisering toepas, is daar volgens Bridges en McLaughlin (1994:23) twee hoekstene:

- Skole moet markgerig raak, en
- Skole moet die outonomie kry om op faktore in die mark te kan reageer.

Beide hierdie doelstellings kan net realiseer indien dit vaardige beheerliggame is wat deelneem. Privatisering skep 'n omgewing waarin daar 'n sterk kultuur van organisasie heers, gebaseer op gesamentlike besluitneming.

6.4 TERREINE VIR VERDERE NAVORSING

Aangesien hierdie proefskrif 'n nuwe studieveld open, is daar gebiede waarin verdere werk beslis gedoen kan word:

- Die Staat: In hoeverre provinsiale fondse aan skole effektiewer aangewend kan word; die moontlikheid vir die aanwending van eiendomsbelasting ten einde plaaslike skole te onderhou; en belastingtoegewings vir die belangegroepe wat in onderwys investeer.
- Beheerliggame: Metodes om die sakesektor en gemeenskap in die algemeen by skole se werksaamhede te betrek.
- Prinsipaal: Die prinsipaal se invloedseer binne die beheerliggaam.

- Opvoeders: Wyses waarop opvoeders ekstrasiek en intrinsiek beloon kan word vir dienste wat buite hul pligstate gelewer word.
- Privatisering: 'n Ontleding van privatisering in die Suid-Afrikaanse konteks, soos in Murphy se tipologie vervat.

6.2 TEKORTKOMINGE IN DIE PROEFSKRIF

Die tekortkominge in die proefskrif kan in drie afdelings ingedeel word:

Klassifikasie van die onderwysstrukture

- Die klassifikasie kan as onvolledig beskou word. Keuses moes gedoen word sodat privatisering toegepas kan word.
- Die klassifikasie kan anders geskied indien die invalshoek nie vanuit finansies kom nie.

Lande wat bestudeer is:

- Slegs drie Westerse, ontwikkelende lande is in die literatuurstudie gedek.
- Die proefskrif konsentreer op die VSA. Dis egter 'n land wat baie gevorderde werk op die gebied van data-insameling en -ontleding doen. Die mees resente inligting was dan ook op die Internet beskikbaar, aangesien die meeste van hul inligting deur dié bron verskaf word.
- Die onderwysfunksies van die lande wat bestudeer is, stem nie presies met dié in Suid-Afrika ooreen nie. Deur vas te stel watter funksies in die praktyk geprivatiseer is, kon raakpunte met plaaslike toestande egter wel gevind word.

Onderhoude:

- Daar moet erken word dat die skole doelbewus uitgesoek is (uitsluitend dié in die D-groep). Drie van die prinsipale met wie onderhoude gevoer is, was aan die navorser of sy promotor bekend.
- Al die prinsipale was Afrikaanssprekend. Daar word geglo dat die funksies wat ondersoek is en die gevolgtrekkings waartoe gekom is, geensins deur anderstaligheid beïnvloed sou word nie.
- Vanaf die uitgangspunt van die kwalitatiewe aard van die navorsing, kon slegs agt prinsipale gebruik word ten einde algemene gevolgtrekkings te maak (Morse 1999:2). Die skole wat betrek is, kom alleenlik uit die Kaapse Metropool, wat die studieveld beperk.
- Die moontlikheid bestaan dat van die afleidings en gevolgtrekkings deur ander navorsers verskillend geïnterpreteer kan word.

6.6 PERSOONLIKE INDRUKKE VAN DIE SKOLE

In kwalitatiewe navorsing speel die subjektiewe indrukke en onbewuste waardebepalings van die navorser 'n rol by die gevolgtrekkings waartoe gekom en die aanbevelings wat gemaak word. Sonder persoonlike indrukke sal kwalitatiewe navorsing altyd onvolledig en oneerlik wees. Ander kundiges kry egter die geleentheid om die navorsing te beoordeel na aanleiding van persoonlike indrukke waarin die vooroordele en denkstruktuur van die navorser blootgelê word.

Die prinsipaal se persoonlikheid, optrede of selfs die omgewing waarbinne die onderhoud gevoer is, kon die indrukke van die onderhoudvoerder beïnvloed het. Die sosio-ekonomiese omgewings van die skole verskil radikaal, en dieselfde is ook by die skole self ervaar. Elke skool gaan vervolgens afsonderlik bespreek word:

Skool D1 het die swakste indruk geskep, hoofsaaklik vanweë die omgewing waarin die skool geleë is, asook die klaarblyklik swak sosio-ekonomiese toestande wat daar heers. Die skoolgebou was in 'n gehawende toestand met heelwat stukkende vensters, en selfs deure. Volgens die prinsipaal is vandalisme 'n wesenlike probleem vir staatstrukture in die besondere gebied.

Die skoolterrein is net 'n oop stuk grond met geen bome, sitplekke vir leerders of enige verfraaiings nie. Dít op sigself moet al 'n neerdrukkende indruk op opvoeders en leerders laat. Daar was geen teken van 'n sportterrein in die omgewing nie. Navraag het die vermoede bevestig dat buitekurrikulêre bedrywighede beperk is. Faktore soos wisselende klimaatstoestande sal onderwys vir beide opvoeder en leerder beperk. Die oorheersende indruk is een van 'n skool waar optimale onderwys moeilik gegee sal kan word, en omvattende onderwys glad nie kan plaasvind nie.

Skool D2 is binne sigafstand van skool D1. Die skool is in 'n effens gunstiger sosio-ekonomiese gebied geleë. Vandalisme word beperk deur 'n hoë heining om die skoolterrein en 'n sekuriteitshek waardeur alle voertuie moet beweeg.

Die gebou was netjies en die hele skool adem 'n rustiger en meer ontspanne atmosfeer as wat by skool D1 waargeneem is. Die sportterrein was nie op 'n standaard wat goeie sportbeoefening aanmoedig nie. Vanweë die feit dat skole vir hul munisipale rekenings verantwoordelik is, mag dit dalk wees dat die betrokke skool op hul waterrekening besnoei. Die indruk wat die skool skep, is dat opvoeders en leerders hul bes op akademiese gebied doen.

By skool C1 was die sport- en skoolterrein netjies. Die prinsipaal het as 'n kalm en gelykmatige leier voorgekom. Hy was realisties oor sy skool se swak finansiële posisie, maar daar was geen sprake van negatiwiteit nie. Die indruk wat geskep is, is dié van 'n skool wat, ondanks die ondergemiddelde sosio-ekonomiese omgewing, optimale onderwys sal bedryf.

Skool C2 is in bykans dieselfde finansiële situasie as skool C1. Die prinsipaal was entoesiasties oor onderwys en privatisering as instrument om sy skool beter te bedryf. Die navorser is op 'n begeleide toer geneem sodat eerstehands kennis opgedoen kon word van wat in die onderhoude gesê is. Hierdie prinsipaal sal met sy innoverende denke en postiewe ingesteldheid ook die beste uit opvoeders en leerders kan haal.

Prinsipaal B1 was professioneel en alle vrae is eerlik beantwoord. Uit die onderhoud het geblyk dat hy 'n goeie finansiële bestuurder is. Hy beweer dat sy rol verander het van dié van onderwyskundige tot een van bestuurder. Hierdie skool word volgens sakebeginsels bestuur, gevolglik sal privatisering maklik hier ingestel word.

By skool B2 was die eerste indruk van die skoolterrein negatief. Die gras by die hoofingang was lank en die tuin onversorg. Die onderhoud het nooit vlot verloop nie, en weens die kortaf antwoorde van die prinsipaal moes ondersoekende vrae gereeld gevra word. In die geheel gesien was die prinsipaal nie positief ingestel teenoor veranderinge in sy skool nie. 'n Konserwatiewe skoolbeleid is klaarblyklik die etos van beide die skool en die gemeenskap.

Die hele beeld van skool A1 was een van 'n skool waar finansies nie 'n probleem is nie. Die eerste indrukke, selfs voordat die prinsipaal ontmoet is, was imponerend. Hy ontvang die besoeker ook vriendelik en laat hom op sy gemak voel. Vrae is openlik en met insig beantwoord. Die prinsipaal het 'n grondige kennis van al die aktiwiteite in sy skool. Dit was duidelik dat sy charisma een

van die redes is waarom soveel belangstellendes uit die gemeenskap by die skool betrokke is. Die skool is ook bekend vir sy goeie akademiese en sportuitslae.

Prinsipaal A2 was positief teenoor privatisering. Hy het sy skool se missie en visie duidelik uitgespel. Gesonde sakebeginsels word hier bedryf. Ouers kry geleentheid om by die verskillende skoolstrukture betrokke te raak. Volgens dié prinsipaal is die beheerliggaam se langtermynbeplanning bykans geheel en al op privatisering gerig. Ook hierdie skool behaal elke jaar uitstekende akademiese uitslae.

Wat duidelik uit die onderhoude geblyk het, is die belangrike rol wat die prinsipaal se persoonlikheid en bekwaamhede speel by die skool se sukses as onderrigplek.

6.7 Slotopmerkings

Indien die navorsing oorsigtelik beskou word, is dit duidelik dat die Suid-Afrikaanse onderwysstelsel bepaalde basiese probleme het. Die grootste is die finansiële nood, met die gepaardgaande tekortkominge, in sekere skole. Tweedens is daar nie oral genoeg kundiges wat die skole kan bestuur nie (met verwysing na die beheerliggame in die besonder). Derdens ontbreek dit skole aan die nodige innoverende denke om hul finansiële posisie te verbeter.

Daar moet by die inwoners van Suid-Afrika 'n grondige vertroue gevestig word in 'n nuwe onderwysstelsel wat professioneel beplan en uitgevoer, demokraties beheer, en effektief bestuur word. Sonder die vertroue en samewerking van die hele gemeenskap, sal skole nie legitimiteit bekom nie, en die onderwys gevolglik daaronder ly.

Die voorstel is dat die basiese beginsels van SBM aanvaar word, maar dat dit uiters oordeelkundig op bepaalde, geïdentifiseerde onderwysfunksies toegepas moet word sodat skole in staat gestel kan word om op hul kernfunksies te konsentreer, sonder om seggenskap in die ondersteunende funksies te verloor.

Hierdie proses moet so spoedig moontlik in werking tree, aangesien onderwyssiklusse tydrowend is, en dit dus betreklik lank kan duur voordat veranderinge oral in ons land effektief sal wees. Wanneer herstrukturering egter beplan en deurgevoer word, moet elke enkele oorweging binne die een raamwerk geskied van wat die leerder uiteindelik die meeste sal bevoordeel.

BRONNELYS

Allen, G. 1997. Education at Risk. London: Cassell.

Ascher, C., Fruchter, N., Berne, R. 1996. Hard Lessons - Public Schools and Privatization. New York: The 20th Century Press.

Ashley, M. 1989. Ideologies and Schooling in South Africa. Rondebosch: S.A.T.A.

Behr, A.L. 1988. Education in South Africa - Origins, Issues and Trends 1652 - 1988. Pretoria: Academica.

Bennell, P., Swainson, N. 1990. Education and the "New Right" in South Africa: A critical appraisal of The Long-Term Future of Education in South Africa by Elizabeth Dostal. Johannesburg: University of the Witwatersrand - Occasional Paper.

Berkhout, S.J., Bondesio, M.J. (reds.) 1992. Onderwysstelselkunde - Perspektiewe. Pretoria: J.L. van Schaik.

Blanchard, T., Lovell, B., Ville, N. 1989. Managing Finance in Schools. London: Castell Educational Limited.

Bosch, D.R. (red.) 1981. Krisis in die onderwys - 'n Moontlike oplossing: Crisis in Education - a possible solution. Universiteit van Stellenbosch, Kongres gehou op 24 Julie 1981. Aangebied deur SAAK (Stellenbosch Aktuele Aangeleentheids-kring.)

Boyd, W.L., Kerchner, C.T. (eds.) 1988. The politics of Excellence and Choice in Education. London: The Falmer Press

Boyd, W.L., Smart, D. (eds.) 1987. Educational Policy in Australia and America - Comparative Perspectives. New York: The Falmer Press

Brause, R.S., Mayer, J.S. (eds.) 1991. Search and Research: What the inquiring teacher needs to know. London: The Falmer Press.

Bray, M. 1996. Decentralization of Education - Community Financing. Washington: The World Bank.

Bridges, D., McLaughlin, T.H. (eds.) 1994. Education and the Market Place. London: The Falmer Press.

Bullock, A., Thomas, H. 1997. Schools at the Centre? - A study of Decentralisation. London: Routledge.

Campbell, A. 1983. Hiring for Results - Interviews that select winners. Business Quarterly - Winter.

Chapman, J., Froumin, I., Aspin, D. (eds.) 1995. Creating and Managing the Democratic School. London: The Falmer Press.

Chetty, D.R. 1992. School Efficiency and Effectiveness: Pointers for Educational Transformation in South Africa. Paper presented to the Economic Aspects of Education Conference, September 4-5, University of Cape Town.

Church, S. 1999. It's a law of Physics. Electronic News, 09/20/99, Vol. 45 Issue 38.

Conger, J.A. 1998. Qualitative research as the cornerstone methodology for understanding leadership. Leadership Quarterly, Spring 98, Vol. 9 Issue 1.

Cowen, R., McLean, M. (eds.) 1984. International Handbook of Education Systems - Volume III. Asia, Australia and Latin America. Chichester: John Wiley and Sons.

David, J.J. 1996. The who, what, and why of site-based management. Educational Leadership, Volume 53 Issue 4.

Dekker, J.J., Van Schalkwyk, O.J. (reds.) 1996. Modern Education Systems. Durban: Butterworths.

De Villiers, A.P. 1996. Effektiviteit van Suid-Afrika se Onderwysstelsel – 'n Ekonomiese Analise. Tesis ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes van die graad van Doktor in die Wysbegeerte aan die Universiteit van Stellenbosch.

De Vries, C.G., Basson, A.J., Steyn, J.C. 1986. Aktuele Temas in die Fundamentele Opvoedkunde. Durban: Butterworth-uitgewers.

Die Burger. 10 Junie 1999: p.10

Die Burger. 27 Oktober 1999: p.8

Diedericks, A.E. 1993. Desentralisasie in onderwysstelsels: 'n Studie in die Vergelykende Opvoedkunde. Tesis ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes van die graad van Magister in die Opvoedkunde aan die Universiteit van Stellenbosch.

Dostal, E. 1989. The long-term future of education in South Africa. Occasional Paper No.4 - Institute for Futures Research - University of Stellenbosch.

Dostal, E., Vergnani, T. 1984. Future Perspectives on South African Education. Occasional Paper No. 4 - Institute for Futures Research - University of Stellenbosch.

Doty, D.S. 1994. Forging new partnerships: Teacher unions and educational reform in the 90's. Brigham Young University Education and Law Journal.

Downes, P. (ed.) 1988. Local Financial Management in Schools. Oxford, Basil Blackwell Limited.

Education in OECD Countries 1987-88 - A compendium of Statistical Information. 1990. Paris: OECD

Fantini, M. 1986. Regaining Excellence in Education. Columbus: Merrill Publishing Company.

Ferreira, M. 1988. Introduction to qualitative research methods - Module 3. Human Science Research Council.

Garbers, J.G. (red.) 1996. Doeltreffende geesteswetenskaplike navorsing. Pretoria: J.L. van Schaik.

Gordon, R.L. 1990. Interviewing: Strategy, Techniques and Tactics. Illinois: The Dorsey Press.

Gunther, C.F.G. 1979. Aspekte van die Teoretiese Opvoedkunde. Stellenbosch: Universiteitsuitgewers en Boekhandelaars.

Gutek, G.L. 1983. Education and Schooling in America. New Jersey: Prentice - Hall.

Hagel III, J., Singer, M. 1999. Unbundling the Corporation. Harvard Business Review, Mar/Apr 99, Vol. 77 Issue 2.

Hosford, P.L. (ed.) 1984. Using what we know about teaching. Virginia: Association for Supervision and Curriculum Development.

"How Schools Make School-Based Management Work". -October 1996
Assessment of School-Based Management
<<http://www.ed.gov/pubs/SER/SchBasedMgmt/makework.htm/>>
(9 Nov. 1998)

Husèn, T., Postlethwaite, T.N. (ed.) 1994. The International Encyclopedia of Education. - Second Edition. Volume 1. Oxford: Pergamon.

Johns, R.L., Morphet, E.L., Alexander, K. 1983. The Economics and Financing of Education. New Jersey: Prentice - Hall.

Knight, B. 1983. Managing School Finance. Oxford: Heinemann Educational.

Knight, B. 1993. Financial Management of Schools. Oxford: Heinemann Educational.

Leithwood, K., Menzies, T. 1998. Forms and effects of schoolbased management. Education Policy, Volume 12 Issue 3.

Levačić, R. (ed.) 1989. Financial Management In Education. Philadelphia: Open University Press.

Lötter, H. 1995. Kwantitatiewe of kwalitatiewe navorsing? 'n Wetenskapsfilosofies perspektief. *Acta Academica* 27 (2).

Madsen, J. 1996. Public and Public School Partnerships: Sharing Lessons about Decentralization. London: Falmer Press.

Malen, B., Ogawa, R.T., Kranz, J. Junie 1989. "An analysis of site-based management as education reform strategy". University of Utah, An Occasional Policy Paper.

Mancini 1999. If you can't do it better, turn to outsourcing. Washington Business Journal, 10/01/99, Vol. 18 Issue 21.

Mann, J. 1979. Education. London: Pitman Publishing Limited.

McGregor, R., McGregor, A. (eds.) 1992. McGregor's Education Alternatives. Cape Town: Juta.

Meloy, J.M. 1994. Writing the qualitative dissertation - Understanding by Doing. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

Mintern, R.L. 1973. What not to do in an Interview. Supervisory Management, December.

Morris, M., Griggs, C. (eds.) 1988. Education - The Wasted Years? 1973-1986. London: The Falmer Press.

Morse, J. 1999. Qualitative generalizability. Qualitative Health Research, Jan 99, Vol. 9 Issue 1.

Mouton, J. 1988. Introduction to qualitative research methods - Module 3. Human Science Research Council.

Murphy, J. 1996. The Privatization of Schooling - Problems and Possibilities. California: Corwin Press.

Myers, D., Stonehill, R. January 1993. "School-Based Management". Education Research Consumer Guide, Number 4.

<http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed353688.htm/>

(3 Nov. 1998)

Nelson, K., Carlson, K., Palansky, S. 1993. Critical Issues in Education. New York: McGraw - Hill.

Noble, A.J., Deemer, S., Davis, B. February 1996. "School-Based Management". Delaware Education Research and Development Center.

<<http://www.rdc.udel.edu/pb9601.html>>

(8 Mei 1999)

Onderhoud 1: Skoolhoof B1. 18 Mei 1998

Onderhoud 2: Skoolhoof A1. 26 Mei 1998

Onderhoud 3: Skoolhoof C1. 2 Junie 1998

Onderhoud 4: Skoolhoof C2. 2 Junie 1998

Onderhoud 5: Skoolhoof B2. 2 Junie 1998

Onderhoud 6: Skoolhoof A2. 4 Junie 1998

Onderhoud 7: Skoolhoof D1. 10 Junie 1998

Onderhoud 8: Skoolhoof D2. 14 Junie 1998

Onderwys vir die toekoms. 1982. Afrikaner-Onderwyskongres 1982.
Bloemfontein, Algemene Jeugkommissie van die N.G. Kerk

Oswald, L.J. July 1995. "Priority on Learning: Efficient Use of Resources." ERIC Digest, Number 100

<http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digest/ed384951.html>

(14 Des. 1998)

Oswald, L.J. July 1995. "School-Based Management." ERIC Digest, Number 99.

<http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed384950.html>

(14 Des. 1998)

Peterson, D. October 1991. "School-Based Management and Student Performance". ERIC Digest, Number 64.

<http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed336845.html>

(4 Nov. 1998)

Peterson, D. October 1991. "School-Based Budgeting". ERIC Digest, Number 62.

http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digest/ed336865.html>

(3 Nov. 1998)

Putman, J., Burke, J.B. 1992. Organizing and Managing Classroom Learning Communities. New York: McGraw - Hill.

Renchler, R. December 1992. "Financial Equity in the Schools". ERIC Digest, Number 76.

<http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digests/ed350717.html>
(3 Nov. 1998)

Report of the committee to review the organisation, governance and funding of schools. 1995. Pretoria: Departement of Education.

Salter, B., Tapper, T. 1981. The Education, Politics and the State - The theory and practice of educational change. London: Grant McIntyre.

"School-Based Management: Promise and Process". October 1996. Assessment of School-Based Management.

<<http://www.ed.gov/pubs/SER/SchBasedMgmt/promise.html>>
(7 Mei 1999)

"School-Based Management: Strategies for Success". October 1996. Assessment of School-Based Management.

<<http://www.ed.gov/pubs/SER/SchBasedMgmt/section2.html>>
(8 Mei 1999)

Schuler, R.S. 1981. Taking the pain out of performance appraisal interviews. Supervisory Management, August.

Schurink, W., Schurink, E.M. 1988. Introduction to qualitative research methods - Module 3. Human Science Research Council.

Staatskoerant van die Republiek van Suid-Afrika. 15 Nov. 1996. Kaapstad: Volume 377 No. 17579.

Stone, H.J.S. 1981. Die aard en struktuur van die skool. Pretoria: Academica.

Suid-Afrikaanse Skolewetsontwerp. Gewysig deur Portefeulje-komitee oor Onderwys (Nasionale Vergadering) [W58B-96.]

Tanner, C.K., Stone, C.D. 1 March 1998. Education Policy Analysis Archives. Vol. 6 No.6.

School Improvement Policy: Have Administrative Functions of Principals Changed in Schools Where Site-Based Management is Practiced?

<<http://epaa.asu.edu/epaa/v6n6.html>>

(25 Jun. 1999)

Tewel, K.J. 1995. New Schools for a New Century. Florida: St.Lucie Press.

"The High Involvement Framework. Strategies for School-Based Budgeting".

11 October 1996 Assessment of School-Based Management.

<<http://www.ed.gov/pubs/SER/SchBasedMgmt/redefin2.html>>

(10 Nov. 1998)

Van der Burgh, C. 1988. Introduction to qualitative research methods - Module 3. Human Science Research Council.

Van der Westhuizen, P.C. (ed.) 1996. Schools as organisations. Pretoria: Van Schaik.

Van Deventer, C.H. 1990. Privatisering as moontlike vernuwingsstrategie in die onderwys. Tesis ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes van die graad van Magister in die Opvoedkunde aan die Universiteit van Stellenbosch.

Van Deventer, C.H. 1990. Privatisering as moontlike vernuwingstrategie in die onderwys. Tesis ter gedeeltelike voldoening aan die vereistes van die graad van Magister in die Opvoedkunde aan die Universiteit van Stellenbosch.

Van Schalkwyk, O.J. 1986. Die Onderwysstelsel teorie en praktyk. Pretoria: Educo Uitgewers.

Van Wyk, J.G. 1987. Onderwysreg vir die onderwyser. Pretoria: Academica.

Vulliamy, G., Lewin, K., Stephens, D. 1990. Doing Educational Research in Developing Countries: Qualitative Strategies. London: The Falmer Press.

Walford, G. (ed.) 1989. Private Schools in Ten Countries - Policy and Practice. London: Routledge.

Walford, G. 1990. Privatization and Privilege in Education. London: Routledge.

"What are the Budgeting Practices in Effective Site-Based Managed Schools?":
October 1996. Assessment of School-Based Management.
<<http://www.ed.gov/pubs/SER/SchBasedMgmt/redefin.3.html>>
(10 Nov. 1998)

Witskrif oor Onderwys en Opleiding: 15 Maart 1995. Kaapstad: Staatskoerant
Volume 357 No. 16313 - Algemene Kennisgewing no. 197 van 1995.

Wohlstetter, P., Mohrman, S.A. January 1993. "School-Based Management: Strategies for Success".
<<http://www.ed.gov/pubs/CPRE/fb25bm.html>>
(9 Nov. 1998)

Bylaag A

Vrae van Onderhoude

ONDERHOUDE

INLEIDING

Alle inligting wat u my meedeel is uiters vertroulik.

Daar sal geen verwysing wees na enige skool, persoon of gebiede nie. Na die onderhoud verwerk is sal ek u 'n afskrif van my samevatting gee om te kontroleer dat ek u feitlik korrek aangehaal het. U moet dan asseblief die dokument teken, sodat ek die gegewens in my proefskrif kan gebruik. Die bandopnames sal verseël en bewaar word in die kantoor van Prof. NP Prinsloo wat verbonde is aan die Universiteit van Stellenbosch se Opvoedkunde Fakulteit (Departement van Opvoedingsbeleidstudie).

My navorsing handel oor die privatisering van sekere onderwysfunksies. Aan die einde van die navorsing sal 'n model ontwerp word in 'n poging om skole finansieel bekostigbaar te bedryf.

U moet vry dink oor die vrae wat aan u gestel gaan word. U moet ook dink in terme van optrede vanaf die skool se kant wanneer die situasie ontstaan dat geld nie meer direk vanaf die ouers verhaal kan word nie.

SPORT

1. Het alle sportsoorte hul eie afrigters?
2. Watter sportsoorte maak van buite-afrigters gebruik?
3. Is daar sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?
4. Is sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken? Spesifiseer
5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?
6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportsoorte?

KULTUUR

7. Hoeveel opvoeders is betrokke by kultuur?
8. Hoeveel nie-onderwyspersoneel is betrokke?
9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?
10. Wat is die moontlikheid van die privatisering van kultuuraktiwiteite?

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?
12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?
13. Hoe word die skool se verversingswinkel geadministreer?
14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?
15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?
16. Wie tik eksamen vraestelle?
17. Hoe goed is die oerbetrokkenheid by die skool bv. by sportgeleenthede en vergaderings?
18. Is dit moontlik om een van die strukture te privaatiseer?

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?
20. Wat is u skool se grootste uitgawe?
21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?
22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?
23. Hoeveel is die skoolfonds?
24. Hoeveel % van die skoolfonds kry u?
25. Hoeveel ouers het vanjaar aansoek gedoen om staatssubsidiering?
26. Hoeveel kos dit jaarliks om die geboue te onderhou?

27. Hoeveel is die jaarlikse vervoerkoste van leerders na buitekurrikulêre bedrywighede?
28. Watter aktiwiteite kan geprivatiseer word?
29. Watter aktiwiteite sou u graag wou privatiseer?
30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?
31. Wat is die persentasie A-simbole van matrieks die afgelope twee jaar?

Bylaag B Vraelys

VRAELYS

1. Naam van prinsipaal
2. Naam van skool
3. Aantal leerders in die skool
4. Beskryf die skool se bedieningsgebied
5. Aantal seuns en dogters in die skool
6. Getal Afrikaans- en Engelssprekende leerders
7. Aantal leerders wat behoort aan 'n minderheidskultuurgroep
8. Aantal klaskamers
9. Aantal laboratoriums
10. Aantal rekenaars
11. Aantal opvoeders
12. Aantal beheerliggaamposte
13. Hoeveelheid administratiewe personeel
14. Hoeveelheid arbeiders
15. Watter tipe sportsoorte bied u skool aan
16. Hoeveel spanne is daar by die massa-sportsoorte
17. Watter kultuuraktiwiteite bied u skool aan

Bylaag C

Onderhoude

ONDERHOUDE

ONDERHOUD 1 (18 Mei 1998)

VRAE

SPORT

2. Watter sportsoorte/-spanne maak van buite-afrigters gebruik?

Verlede jaar moes ons toekennings maak aan buite-afrigters. Aan agtien mense is honorariums betaal. Bykans in alle sporte is daar dus buite-afrigters betrokke.

- (a) Waar is die meeste buite-afrigters betrokke?

Tans by hokkie

- (b) Hoe word die persone besoldig?

Net vanaf die skool. Nie besoldiging nie, eerder 'n erkenning.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel? (Spesifiseer)

Atletiek. Baie atlete is klublede by volwasse klubs. Ek verneem dat van die leerlinge ook by sokkerklubs ingeskakel is.

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken? (Spesifiseer)

Ons erken dit nie amptelik nie. Ons gee wel erkenning daaraan in 'n sekere sin. Die leerlinge kan nie erekleure verwerf nie, maar ontvang wel 'n sertifikaat ter erkenning van die prestasie behaal wat by 'n skoolgeleentheid aan hom oorhandig word. Ons het 'n onlangse wysiging aangebring nl. as die prestasie wat behaal word op nasionale vlak is, kan so 'n kind wel erekleure kry.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Die leerlinge word by hokkie en krieket aangemoedig om hul eie toerusting aan te skaf. Meer as 90% van die toerusting is sekerlik die skool se eiendom.

6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportsoorte? (Probleme; voordele; nadele.)

My persoonlike gevoel is dat in die tradisie van die Afrikaanse skool sal dit sekerlik nie gou gebeur dat sport as sodanig geprivatiseer sal word nie. Sport sal seker nog vir 'n geruime tyd binne skoolverband bedryf word. Ek dink tog dat privatisering 'n rol kan speel waar mens van buitemense gebruik maak om jou onderwysers se las ligter te maak. Ek kan nie dink dat rugby, atletiek, hokkie en netbal binne die afsienbare toekoms sal verdwyn as skoolsport nie.

- (a) Sal die finansiële uitgawe t.o.v. sport die skool se verantwoordelikheid bly?

Daar is skole wat alreeds 'n beperking plaas op leerlinge se deelname. Hulle mag byvoorbeeld net aan een sportsoort deelneem en moet vir 'n verdere sportsoort betaal. Ek dink dit is dalk 'n nuwigheid wat kan kom by skole dat leerlinge vir deelname sal moet betaal.

KULTUUR

8. Hoeveel nie-onderwyspersoneel is betrokke?

Heelwat minder as by sport waarna ek netnou verwys het. By debat en die afrigting van die revue is daar van buitepersone gebruik gemaak. By die meeste gevalle is dit egter onderwyspersoneel wat betrokke is.

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Ek dink ons maak genoeg voorsiening vir ons leerlinge en ek is tevrede met die omvang van die aktiwiteite wat ons aanbied.

10. Wat is die moontlikheid van die privatisering van kultuuraktiwiteite? (Probleme; voordele; nadele.)

In 'n mindere mate as by sport. Kore, debat, CSV en die dinge glo ek sal binne skoolverband aangebied word.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

As opvoeders is ses in diens van die beheerliggaam.

- (a) Behalwe die opvoeders, wie word nog deur die skool besoldig wat nie op die departement se betaalstaat is nie?

Toesighouers by eksamens. Dit is omtrent die somtotaal.

- (b) Word die persone per uur besoldig, of hoe werk dit?

Nee, dit word per stuk werk gedoen. Ons beding vir 'n bepaalde fooi vir elke sessie in byvoorbeeld die eksamen. Dit stem ooreen met die departementele fooi.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

Een van die opvoeders.

13. Hoe word die skool se snoepie geadministreer?

Dit word ook deur onderwyspersoneel geadministreer. Dit word op 'n winsbasis bedryf. Dit is redelik winsgewend in die stadium. Dit is iets wat mens in die toekoms kan oorweeg om totaal te privatiseer. Daar is ook heelwat skole wat dit alreeds doen.

- (a) Doen die opvoeders dit gedurende die week sowel as naweke?

Die opvoeders doen dit in die week. Waar daar 'n behoefte is vir verkope gedurende naweke bv. sport, hanteer die sportpersoneel en ouers dit. Hulle trek egter hul aankope uit die snoepie.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?

Daar is 'n komitee wat bestaan uit die graad 11-registeronderwysers. Hulle is betrokke.

- (a) Is daar enige ouers betrokke?

Daar is 'n ouerkomitee wat aanvullend optree.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

Dit is een van ons grootste finansiële uitgawes. Ons het voldoende fasiliteite vir 'n skool van ons omvang. Persoonlik dink ek nie die beheer is so voldoende soos dit behoort te wees nie, maar ek glo dit is maar 'n knelpunt by die meeste skole. Aan die ander kant sou ek nie graag 'n onderwyser die fasiliteite wou ontsien om effektiewe onderrig te gee nie.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

Deur 'n buitepersoon. Enkele word binne skoolverband deur die sekretaresse getik.

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

Dit verskil van tipes byeenkomste. Oueraande word baie goed ondersteun. Sport word minder goed ondersteun. Selfs kultuuraktiwiteite word nie voldoende ondersteun nie.

- (a) En gewone vergaderings?

Ook nie goed genoeg nie, veral as ek dink aan begrotingsvergaderings, verkiesings, ens.

- (b) Waaraan skryf u dit toe?

Miskien staan ouers by hoër skole meer apaties as by laer skole. Sommige kere wil hoërskoolleerlinge nie hul ouers by die skool hê nie.

Mens sou ook kan dink dat ouers moontlik tevrede is hoe dinge gedoen word en daarom laat hul toe dat ander mense besluite namens hulle neem.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Twee finansiële klerke en ook die skoolhoof.

20. Wat is die skool se grootste uitgawes?

Waarskynlik boeke en busvervoer.

(a) Hoekom busvervoer?

Ons het 'n beleid dat ons na die meeste sportbyeenkomste ons kinders vervoer bv. KO-Ed. Daardie rekening alleen is so ongeveer R 9 000.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Opvoerings en eisteddfods, maar dit is baie min in omvang. Met ons nuwe aktiwiteitsentrum glo ek sal dit 'n nuwe bron van fondsgenerering wees.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

Ons het 'n wye betaalkorps t.o.v. die ouers. Ons het die ouers wat hoegenaamd nie kan betaal nie, en dan dié wat met gemak kan betaal. Ek sal sê R60 000 tot R70 000 per jaar. Dit is egter 'n wilde raaiskoot.

23. Hoeveel is die skoolfonds?

R1 250 per leerling per jaar.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

85%

(a) En die 15%?

Dit is mense wat nie kan betaal nie, en die skuld word dikwels afgeskryf. Van die uitstaande skuld word aan skuldinvorderaars

verwys. Die skool het twee skuldinvorderaars. Die geld kom wel miskien later in, alhoewel dit baie stadig geskied. Ek dink daar is 'n paar ouers wat om bepaalde redes nie wil betaal nie.

28. Watter aktiwiteite kan tans geprivatiseer of semi-geprivatiseer word?

Sport miskien in 'n groot mate. Mens sal seker nie die onderwyser se beheerfunksie kan losmaak van die sport nie. Daar is egter niks om te verhoed dat hy bv. 'n netbalorganiseerder het met tien buitemense wat afrig nie. Die organiseerder is dan die skakel met die skool en ook met die buitemense.

(a) Wat van die terrein?

Skoonmaak miskien ook. Die koste sal moontlik hoër wees as wat tans die geval is. 'n Alternatief kan wees dat jy werkers op 'n deeltydse basis in diens neem om sekere tipes werke te doen.

(b) Indien die skool genoeg geld het, watter aktiwiteite sou u dan graag wou privatiseer?

Die buitemuurse verpligting is 'n groot las op onderwysers. As 'n mens hoër verwagtinge van hul het oor hul akademiese werk, dink ek dit is 'n terrein waar mens die onderwyspersoneel tegemoet kan kom deur miskien die funksies aan buitemense oor te dra.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

1996 - 99,5%

1997 - 100%

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

1996 - ongeveer 8%

1997 - ongeveer 9%

Is daar nog iets wat u wil byvoeg?

Ek,, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 18 Mei 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:.....

Handtekening:.....

ONDERHOUD 2 (20 Mei 1998)

VRAE

SPORT

2. Watter sportsoorte/-spanne maak van buite-afrigters gebruik?

Rugby en netbal.

- (a) Is daar besoldiging aan gekoppel?

Die ouers help ons vrywillig.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?

Die naaste daaraan is atletiek. Ons neem die atletiek tot by KO-Ed en daarna moedig ons die leerling aan om aan te sluit by Tygerberg-Atletiekklub. Ons betaal ook hul inskrywingsgelde.

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken?

Ja. Stoei, karate, fietsry en gimnastiek is sportsoorte wat ons nie aanbied nie maar waar ons krediet gee vir prestasies. Ons sal dus ook erekleure toeken vir die sportsoorte.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Raketsporte nl. tennis en pluimbal moet hul eie toerusting hê. Die skool voorsien die res.

6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportsoorte? (Probleme; voordele; nadele.)

Ons wat finansiële druk ervaar, sou nie graag ons kernsporte aan buitense wou afgee nie. Dit is deel van die opvoeding van die kind en ons wil graag betrokke wees. Ek sou baie huiwerig wees om dit te doen, want dan verloor ek kontak met die kind. Finansiëel gaan dit 'n probleem wees. Jy laat die kind betaal vir 'n sportsoort en dan gaan ons 'n klomp kinders verloor.

KULTUUR

7. Hoeveel opvoeders is betrokke?

Seker so sewe.

8. Hoeveel nie-onderwyspersoneel is betrokke?

Partykeer as ons iets aanbied. Ek het nou ouers betrokke, maar dit is nie op 'n gereelde basis nie. Dit is soos die geleentheid dit voordoens soos bv. 'n revue sal ons iemand in kry, 'n konsert ens. Dit is dan geen probleem om ouers in te kry nie.

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Ek sou 'n beter koorafrigter wou gehad het. Dit is veral op daardie gebied waar ons 'n leemte ervaar.

10. Wat is die moontlikheid van die privatisering van kultuuraktiwiteite? (Probleme; voordele; nadele.)

Die onderwys loop hand aan hand met die aktiwiteit. Ek kan my nie indink dat dit geprivatiseer kan word nie.

- (a) Semi-privatiseer miskien?

Indien die onderwysers nog in beheer kan wees, sal dit moontlik kan werk. Dit is 'n feit dat die onderwysers nie oral kan bykom nie. Ek gaan nou nog meer onderwysers verloor. Die las gaan dus nog erger word.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

Een onderwyser in Biologie. Ons gaan van nou af ook ons opsigter begin betaal. Ons raak nou ook bo-tallig wat dit betref.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

Onderwysers. Sy doen al die bestellings vir die skryfbehoeftes en 'n ander onderwyseres doen die handboeke.

13. Hoe word die skool se snoepie geadministreer?

Onderwyseres. Daar is nie ouers nou betrokke nie. Ons wil die verkope maontlik daaglik maak. Ons doen goed met die klasverkope en wil nou kyk of ons uit die wins iemand kan aanstel wat dit moet administreer. Saterdag is die ouers in beheer van die snoepie. Eintlik die ondersteunersklub.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?

Die graad 12-onderwysers. Daar is ook 'n ouerkomitee wat ook baie van die las dra. Dit wissel van jaar na jaar. Verlede jaar se groep ouers het eintlik alles gedoen en die onderwysers niks nie. Ons hou nie fondsinsamelings om die fonds te sterk nie. Die kinders betaal eenmalig en dit is dit, anders is die druk te groot op die onderwysers.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

Ons het verskeie modelle probeer, en om dit makliker te maak vir die onderwysers fotostateer elkeen sy eie stukke. Ons het vrye toegang tot die fotostaatkamer. Indien dit nie so is nie, lei dit tot groot frustrasie by die onderwysers. Ons begroot nou bloot ruim vir duplisering.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

Sekretaresses. Ons deel die datums so in dat die tiksters die las kan dra. Baie onderwysers tik ook hul vraestelle self. Dit is dus nie baie wat deur die tiksters getik moet word nie.

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

By sportgeleenthede is die betrokkenheid nogals goed. Ek praat nou hoofsaaklik van rugby. My oueraande het ek 'n stelsel waar rapporte uitgedeel word die aand voor die skole sluit. Die ouers moet dan die rapporte persoonlik kom haal. Ek kry dan 'n 80% bywoning. Die ouers moet dan die onderwysers gaan sien wat aangevra het om hulle te sien. Ons sien dus die ouers wat die skool wil sien.

18. Is dit moontlik om een van die strukture te privatiseer? (Probleme; voordele; nadele.)

Ons bou ons strukture grootliks om die personeel, omdat ons baie moeilik geld sal genereer om die privatisering te dryf.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Ek het 'n finansiële sekretaresse en dan is my "waghond" die adjunkhoof wat oorhoofs kontroleer.

20. Wat is die skool se grootste uitgawes?

Instandhouding is 'n baie groot bedrag. In die begroting self is drukwerk ook 'n baie groot uitgawe. Die vervoeruitgawes is relatief nie baie groot nie.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Die verkope, verhuring van eiendom en funksies wat ons aanbied is basies al.

(a) Wat bedoel u by verhuring?

Saal of netbalbane want dit is onder spreiligte. Die bedrae wat ons inkry, is egter minimaal.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

Ek skat so by 'n R40 000 per jaar. Daar is ouers wat 'n baie lae inkomste het en ander in die gemiddelde inkomstegroep. Daar kom wel van die hoëinkomste-groep ook voor.

23. Hoeveel is die skoolfonds?

R 1 150 per kind.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

Ongeveer 20% word afgeskryf.

25. Hoeveel % van die ouers het vanjaar aansoek gedoen om finansiële ondersteuning ten opsigte van onderwys?

96 gesinne uit 680 gesinne d.w.s. ongeveer 14%.

26. Hoeveel kos dit jaarliks om die skoolgeboue en -terrein te onderhou?

Ongeveer R300 000.

29. Watter aktiwiteite sou u graag wou privaatiseer? (Probleme; voordele; nadele.)

Nee.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

Ongeveer 98%.

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

Ongeveer 3 uit 120. D.w.s. 2,5%.

- (a) Indien u onbeperkte finansiële hulp kon hê, wat sou u graag by die skool wou privaatiseer?

Ek sou graag iemand wou hê wat my rekenaarlokaal kon bedryf. Ons bied 'n rekenaarkursus aan, maar dit beteken dat 'n nog groter las op die personeel geplaas word. Hulle moet in klasyd, vier tot ses middag ook nog klasse aanbied. Ek sou ook graag van die buitemuurs wou losmaak van my onderwysers. Ek sou ook graag eksamentoesig wou bekom om die onderwysers te help. Ek maak tans van ouers gebruik in die saal en in ander groot lokale.

Is daar enigiets wat u wil byvoeg by bogenoemde?

Ek,, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 20 Mei 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:

Handtekening:

ONDERHOUD 3 (26 Mei 1998)

VRAE

SPORT

1. Watter sportsoorte/-spanne het sy eie afrigter?

Ja. Almal is nie onderwysers nie, ons koop afrigters aan vir spesifiek die spansporte. Ons het vyftien afrigters wat ons aankoop vir rugby, ses vir hokkie en ook elf afrigters by krieket. Ook by krieket het ons 'n professionele afrigter, sowel as by rygby se A-span wat nie-studente ons kan help.

(a) Is die hulpafrigters ouers?

Nee. Ek dink nie ek gebruik een ouer nie, want hulle is 'n bietjie onvoorspelbaar. Die meeste werk en dit is dan moeilik om ouers 'n hele seisoen lank te gebruik.

(b) Hoe werk besoldiging?

Ons betaal hulle per uur d.w.s. vir die oefeninge sowel as wedstryde. Sommige gevalle betaal ons 'n bedrag per seisoen, bv. vir die mense wat betrokke is by A-spanne.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?

Eintlik net atletiek. Ons praat van 'n atletiekforum. Almal gaan na ons stadium op die dorp en almal word daar afgerig deur 'n verskeidenheid onderwysers van verskillende skole. In die verlede moes ek nege van my onderwysers gebruik vir atletiek, nou stuur ek net vier na die stadium toe. Sodra jy klaar is met interskole is dit 'n handjievol atlete wat aangaan. Kom ons sê so 20 atlete. By tennis het ons 'n baie goeie afrigter. Hy gebruik ons bane en in ruil daarvoor rig hy weer ons eerste drie tenisspanne af en hy neem die beginners teen betaling.

(a) Betaal die ouers vir die tennisafrigting?

Die skool betaal nie. Hy reël dit self met die junior/beginner-tennisspelers.

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken?

Nee, nog steeds nie, ons is maar nog redelik konserwatief. Ons erken egter wel fietsry as 'n sportsoort alhoewel ons dit nie in die ware sin aanbied nie. Ons het 'n skakelonderwyser wat by fietsry betrokke is. By ons kry jy ereklere vir nasionale kleure in die verskillende sportsoorte. Die enigste rede hoekom ons fietsry wel erken, is omdat die onderwyser van die skool betrokke is. Dit is letterlik die enigste uitsondering.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Ons gebruik 'n kommersiële verskaffer. Die rugby het 'n borg t.o.v. die balle. Al die eerste spanne het borge, wat help t.o.v. truie, ens. Rugby, hokkie, tennis en krieket het borge. Dit is nie wesenlik groot geld nie. By rugby egter is die borg redelik groot.

6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportsoorte? (Probleme; voordele; nadele.)

Die individuele sportsoorte is nie 'n groot probleem nie. Atletiek, tennis en swem, bv. as jy êrens wil kom in swem het jy 'n voltydse afrigter nodig, jy het 'n swembad nodig in die winter, ens. Die werklike afrigting word dan gedoen deur spesialiste. Wat ons spansporte betref, dit wat die gees van die skool bepaal, sal ons baie moeilik privatiseer. Ons sal nie maklik geld vra vir leerlinge om aan sport deel te neem nie, want ons skoolgelde is redelik hoog. Ons wil vir die leerling wat nie buite die skool verskillende sportsoorte kan probeer nie die geleentheid bied binne skoolverband. As ons nog gelde sou hef vir sport, sal leerlinge moontlik ophou met sport. Deelname is vir ons uiters nodig.

KULTUUR

7. Hoeveel opvoeders is betrokke?

Seker so ses na agt. As ek die CSV bysit, is dit so tien tot elf. Ons het iemand ingekoop om ons tweede toneelstuk af te rig, omdat ons 'n tekort gehad het aan personeel. Ons het nie 'n begeleidster vir ons koor nie, sodoende het ons ook daar iemand ingekoop.

8. Hoeveel nie-onderwyspersoneel is betrokke?

Die twee persone wat ek hierbo genoem het. Ons bied wel somtyds 'n klubperiode of moduleperiode aan waar mense ingekoop word om klas te gee. Indien 'n onderwyser 'n module sou aanbied, betaal ons die onderwyser. Persone kan bv. noodhulpklasse kom aanbied, 'n module oor sterrekunde, ens.

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Ek sou dit wou wyer hê, maar nie noodwendig meer nie.

10. Wat is die moontlikheid van die privatisering van kultuuraktiwiteite? (Probleme; voordele; nadele.)

Relatief maklik bv. esemblegroep. Ek dink dit is veertien seuns, wat alreeds los staan van die skool, in die sin dat ons die dame betaal wat hulle afrig. Selfs 'n groot koor raak moeilik t.o.v. oefentye, alhoewel 'n buurskool wel op daardie beginsel werk. Die dirigent is daar van buite die personeel en die begeleidster is van die personeel.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

Heelwat. Vyftien onderwysers word betaal uit ons sak. Drie administratiewe personeel en vier dienstepersoneel. Die skool se salarisrekening is in die orde van R1,4 miljoen per jaar. Die vyftien hierbo genoem, is twaalf voltyds en agt deelyds. Die agt deelyds is gelykstaande aan drie voltyds.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

'n Buitemuurse bestuurder. Die persoon kyk na die geboue, die terrein self, borgskappe en aankoop van skryfbehoeftes vir die personeel. Die persoon se aanstelling was met die doel om die administratiewe las weg te neem van die onderwysers.

13. Hoe word die skool se snoepie geadministreer?

Dit is geprivatiseer. Ons het 'n tweejaarkontrak met 'n dame wat huur betaal vir die snoepie. Ons maak heelwat meer en ons het nie die probleme wat met 'n snoepie geassosieer word nie. Daar is nie meer ouers beskikbaar wat nie werk nie, dus kan ons nie werklik ouers gebruik nie.

Die aankoop van boeke het ons ook geprivatiseer. Skryfbehoeftes en handboeke word deur 'n buitepersoon behartig. Ons het 'n lokaal op die terrein wat sy gebruik en die skool het niks daarmee te doen nie. Ons neem so ongeveer 10% van haar wins. Ons kry dus 'n inkomste waar geen personeellid iets mee te doen het nie. Dit is 'n sisteem wat uitstekend werk. Sy is vier dae van die week permanent by die skool.

Sy is soms twee weke voordat die skool begin alreeds hier vir verkope. Sy sal inkom as mense haar bel, selfs oor naweke. Sy bedryf dus eintlik 'n winkel.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?

Die ouervereniging het spesifieke take. Die sts. 6- en 7- ouers doen die snoepwinkel en alle verkope by sportdae. Standerd 8-ouers doen alle etes, onthale, ens. Waar die skool betrokke is, bv. as 'n groep hoofde my besoek. Hulle sal ook bv. sorg vir ons sportdag.

Die st. 9-ouers werk net vir die matriekafskeid, en die st. 10-ouers werk net vir die matriek se afskeidsgeskenk aan die skool. Die st. 9-standerdhooft is oorheersend in beheer, maar eintlik neem die ma's oor. Daar is dus geen ander onderwysers betrokke nie. Daar is dus geen fondsinsamelings vir die matriekafskeid nie.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

Een van die voltijdse sekretaresses. Die aankoop van die papier geskied deur die buitenmuurse bestuurder. Hy is ook in werklikheid in beheer van die masjiene se onderhoud.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

'n Onderwyser word R4 per bladsy betaal. As hy besluit om dit nie self te doen nie, betaal die skool die persoon die bedrag.

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

Wat sport betref, is die ondersteuning baie goed. By 'n gewone Saterdag sal dit seker so 'n 1 000 ouers wees wat die sport bywoon. By kultuur het ons nie 'n besondere ondersteuning nie. By oueraande sukkel dit geweldig. Baie ouers doen ekstra werk. Dit kan ook wees weens die baie aktiwiteite wat hier op die dorp aangaan.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Daar is ook 'n sekretaresse wat die skool se finansies behartig. Daar is 'n onderwyser in beheer. Tydens begrotingstyd sal hy die papiere uitdeel, maar die sekretaresse stel die begroting op.

20. Wat is die skool se grootste uitgawes?

Personeel se salarisse. Die onderhoud van die terrein en geboue was geweldig hoog. Dit is 'n ou gebou, dus het dit baie geld gevra. Duplisering is ook 'n baie groot uitgawe by die skool. Ons het ook 'n voltydse nutsman ("handy man") wat deur die skool besoldig word. Rekenaars is ook 'n groot uitgawe, want ons werk op 'n 1/3 vervanging. Ons gradeer elke jaar 24 rekenaars op.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Eintlik niks. Uit die trustfonds kom die prysuitdeling se pryse en aansporingsbonusse vir leerlinge wat provinsiaal of internasionaal vir spanne gekies word. Dit is eintlik 'n aandeelbelegging. Dan het ons 'n Klub 1 000 wat gestig is vir die voorsiening van die skool se fasiliteite. Jy

gee R1 000 en dan is jy lid van die klub. Daar is vier funksies per jaar, jy kry gratis parkering by sportgeleenthede, en by die verhuring van fasiliteite kry jy 50% af en dit gaan deur die trustfonds en jy kry in werklikheid 45% afslag. Dit werk baie goed. Die geld word spesifiek aangewend, bv. verbetering van klubhuis ens. In so drie jaar se tyd is daardeur so R 400 000 ingesamel.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

Seker so ten minste R 80 000 - R 90 000 per jaar. Beslis nie minder nie. Ons help ongeveer 35 leerlinge om skoolgeld te betaal. Dus 2 - 3% slegte skuld. Die gemeenskap besef die akademie is belangrik en dus kry ons die skoolfonds geredelik in.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

So 98%.

25. Hoeveel % van die ouers het vanjaar aansoek gedoen om finansiële ondersteuning ten opsigte van onderwys?

Net 30 - 35 leerlinge. Staatssubsidiering is maar R600. Die ouers met R60 'n maand kan betaal, so ons gee hulle R 2 540 af. Dit is op die swakste, en seker so vier ouers kwalifiseer daarvoor.

26. Hoeveel kos dit jaarliks om die skoolgeboue en -terrein te onderhou?

Die herstelwerk verlede jaar was R377 000. Ons praat so van so R450 000 per jaar.

27. Hoeveel is die jaarlikse vervoerkoste van leerders na buitekurrikulêre bedrywighede?

Saterdag probeer ons dat die ouers self ry (spansporte). Ons moet nog elke Saterdag so een bus laat loop. Die ander ry ons maar self. Vervoer is in die orde van R 74 000 per jaar.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

Ongeveer 99,6%.

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

17% en 24%. Dit (die tweede syfer) is die beste nog in die skool se geskiedenis.

Is daar enigiets wat u wil byvoeg by bogenoemde?

Ek,, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 26 Mei 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:

Handtekening:

ONDERHOUD 4 (2 Junie 1998)

VRAE

SPORT

1. Watter sportsoorte/-spanne het sy eie afrigter?

Almal.

2. Watter sportsoorte/-spanne maak van buiteafrigters gebruik?

Professionele afrigter vir die eerste netbalspan. Ons betaal haar en betaal haar goed. Dit maak 'n beduidende verskil. Die kinders is opgewonde daaroor.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?
(Spesifiseer)

Nee. Kinders beoefen wel sportsoorte wat nie by die skool aangebied word nie, en hulle behoort aan klubs, bv. karate, skopboks, swem, ens.

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken?
(Spesifiseer)

Nee. Ons sal nog moontlik daarna kyk.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Ons verskaf alles.

6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportsoorte? (Probleme; voordele; nadele.)

Ons het min mans. Hulle dra 'n swaar lading met rugby en krieket. Ons glo in 'n beleid van almal moet ewe hard werk. As ons dus krieket op 'n wyse kan privatiseer, sal dit hierdie "ongelykheid" kan regstel. Dit sal dus goed wees as ons meer mense op die gebied kon inkry. Die groot probleem vir die skool is dus te min mans as dit by sport kom. Alles sal natuurlik afhang wat in die onderwys gaan gebeur. Dit sal afhang van die sentiment in die onderwys. Indien die negatiewe klimaat voortduur vanaf die onderwysdepartement, kan ek weier dat my personeel buitemuurs iets doen. Dit kan dan lei tot volle privatisering.

KULTUUR

7. Hoeveel opvoeders is betrokke?

Seker so agt, d.w.s. so 20% van die personeel.

8. Hoeveel nie-onderwyspersoneel is betrokke?

By die drama is 'n buitepersoon. Dit is 'n professionele persoon. Hy is voltyds by ons besig.

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Nie in die stadium nie.

10. Wat is die moontlikheid van die privatisering van kultuuraktiwiteite? (Probleme; voordele; nadele.)

Kans is groter en makliker as by die sport. Tans is ons besig met totale privatisering by ballet en moderne danse. Eintlik is ons dramagroep ook totaal geprivatiseer. Daar is 'n onderwyser oorkoepelend in beheer. Die buitepersoon is egter eintlik die man wat alles beheer.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

Ja, net een beheerraadpos.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

Ons verkoop aan kinders net skryfbehoeftes. Die eerste stel kry hulle gratis en daarna moet hulle koop. Die kinders self is verantwoordelik vir hul handboeke. Ons reël vir hulle 'n markdag aan die einde van die jaar. Dan onderhandel hulle met mekaar. Ons administreer dit. Eintlik koördineer ons dit net. Indien nuwe handboeke benodig word, koop die skool 'n bietjie aan. Dit is eintlik vir nuwe leerling wat in die skool kom. Die meeste kinders koop egter self by handelaars as hulle nie tweedehands boeke kan bekom nie.

13. Hoe word die skool se snoepie geadministreer?

Die huishoudkundeonderwyseres. (Slegs in die week.) Dit is natuurlik 'n goudmyn. Naweke doen die verversingskomitee dit by sportgeleenthede.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskied?

Die st. 9-registeronderwysers. Geen ouers is betrokke nie, want ons kinders kom uit 83 verskillende skole. Dit is dus baie moeilik om ouers by so iets betrokke te kry.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

'n Span van so vyf doen dit, m.a.w. onderwysers. Dit word as buitemuurs gereken. Elke spanlid moet ten minste twee uur per week werk.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

Word uitgekonnekteer aan 'n buitepersoon. Dit is dus ook privatisering.

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool, bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

Feitlik geen. Die enigste is waar ouers op die beheerliggaam dien. Die meeste ouers werk beide, so dit is moeilik om hulle by die skool betrokke te kry. Die oueraande werk uitstekend. Eerstens het ons 'n inligtingsvergadering die begin van die jaar. Ek sê iets vir hulle, en die ouers kry nog ander inligting. By klaskamers in die skool kry hulle nog meer inligting oor die onderskeie vakke. (Net tien minute.) Die ander twee oueraande is wanneer die ouers die rapporte kom haal. Hulle moet dan eers onderwysers gaan spreek (indien aangevra) voordat hulle rapport kry.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Een van die departementshoofde en een van die sekretaresses. Die sekretaresse tel eintlik net die geld. Iemand anders doen dan die invoerwerk op die rekenaar. ('n Buite-persoon.) Hier kan ons ook praat van semi-privatisering.

20. Wat is die skool se grootste uitgawe?

Munisipale verpligtinge.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Krieketvelde, rugbyvelde, saal en gimnasium word verhuur. Selfs die paviljoene is al verhuur vir advertensies. Hier is ook 'n kerkgroep wat twee keer per week hier vergader. 'n Groot rede vir die verhuring is natuurlik ons sentrale ligging. Ons benodig nie werklik fonds-insamelingsprojekte nie. Op 'n stil en rustige manier in ons sodoende 'n klomp geld.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

Ek skat so by die R 60 000 per jaar.

23. Hoeveel is die skoolfonds?

R 900 per jaar.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

Ongeveer 90%.

25. Hoeveel % van die ouers het vanjaar aansoek gedoen om finansiële ondersteuning ten opsigte van onderwys?

Nogal 'n redelike klompie. Seker omtrent 15% wat toegestaan is. Sommige ouers is baie ryk en ander arm. Ons het nogals 'n vreemde samestelling.

26. Hoeveel kos dit jaarliks om die skoolgeboue- en terrein te onderhou?

Ons hou die onderhoud aan die gang. Sekere dele word jaarliks gedoen, bv. verfwerk. Dit is dan so R5 000 tot R6 000 aan so 'n stukkie verf per jaar. Sonder groot projekte spandeer ons seker so R15 000 per jaar.

27. Hoeveel is die jaarlikse vervoerkoste van leerders na buitekurrikulêre bedrywighede?

Vir sport is dit baie duur. R600 tot R700 per keer, afhangende waarheen ons gaan. Die skool betaal dit alles.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

Ongeveer 99,8%.

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

Niks. Ons prioriteit is basiese opvoeding.

Is daar nog iets wat u wil byvoeg?

Nee.

Ek,, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 2 Junie 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:.....

Handtekening:.....

ONDERHOUD 5 (2 Junie 1998)

VRAE

SPORT

1. Watter sportsoorte/-spanne het sy eie afrigter?

Ja

2. Watter sportsoorte/-spanne maak van buiteafrigters gebruik?

Ons maak in hokkie en netbal van buitemense gebruik.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?
(Spesifiseer)

Nee

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken?
(Spesifiseer)

Ons gee aan alle sporte erkenning. Buiteskoolse sport kan almal erekleure verwerf.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Twee verskaffers. Leerlinge moet die normale toerusting koop. Behoeftige leerling word wel gehelp.

- (a) Het u sportspanne borge?

Die eerste rugby-, hokkie- en netbalspanne het wel borge.

6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportsoorte? (Probleme; voordele; nadele.)

Ek glo die onderwyser se aandeel is onontbeerlik, omdat dit eintlik 'n verlenging van die opvoeding is. Miskien word mens nog later gedwing om te privatiseer. Vir my sal dit egter jammer wees as dit sou gebeur.

- (a) Sal die finansiële uitgawe t.o.v. sport die skool se verantwoordelikheid bly?

Beslis. By atletiek en tennis sal dit maklik wees omdat dit meer individuele sporte is. By rugby sal ek egter verkies dat my eie mense dit afrig. Ook by die ander spansporte geld dit.

KULTUUR

7. Hoeveel opvoeders is betrokke?

So sewe. Dit is relatief minder as by die sport.

8. Hoeveel nie-onderwyspersoneel is betrokke?

Nee

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Iets soos 'n fotografiese vereniging sou ek graag by my skool wou laat posvat. Dit bestaan tans by ons in naam, maar nie in praktyk nie.

10. Wat is die moontlikheid van die privatisering van kultuuraktiwiteite? (Probleme; voordele; nadele.)

Dit sal makliker wees as by die sport. Drama-afrigting sal bv. goed hierby inpas.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

Verskeie. Onderwysers sowel as nie-opvoeders.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

Onderwysers.

13. Hoe word die skool se snoepie geadministreer?

Onderwysers. Naweke word dit deur die ouers hanteer. Dit funksioneer egter los van die skool se snoepie. Dit is 'n ander instelling.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?

Net personeel. Geen ouers nie.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

Nie-opvoedende personeel hanteer dit.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

Beduidende deel self deur die onderwysers. Die infrastruktuur bestaan dat hulle dit by die skool kan doen of by die huis. Nie-opvoedende personeel doen dit in hoofsaak.

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool, bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

Sport - onbevredigend. Rugby word darem goed ondersteun. Globaal sou ek beter betrokkenheid wou sien by alle aktiwiteite. By eksamentoedig gebruik ek ouers om te help, omdat my onderwysers te min is. Dit is natuurlik 'n baie positiewe ontwikkeling. Die hulp is ook vrywillig.

Vergaderings - redelik bevredigend by vernaamlik oueraande.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Nie-opvoederpersoneel hanteer dit.

20. Wat is die skool se grootste uitgawes?

Salarisse vir opvoeders en nie-opvoeders. Ons betaal alreeds twee werkers, twee sekretaresses, 'n direkteur van sport en drie onderwysers. Dit is jaarliks dus 'n beduidende bedrag wat die persone se salarisse bedra.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Bietjie beleggings en bietjie t.o.v. spesiale fondsinsamelings. Meeste is egter maar skoolfonds.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

Dit is gemiddeld. Die meeste ouers is sosio-ekonomies gemiddeld.

23. Hoeveel is die skoolfonds?

R 1 100 per jaar.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

94 - 98%

25. Hoeveel % van die ouers het vanjaar aansoek gedoen om finansiele ondersteuning ten opsigte van onderwys?

100 van die 800 ouers, d.w.s. 12,5%

26. Hoeveel kos dit jaarliks om die skoolgeboue en -terrein te onderhou?

Oor 'n periode van bv. vyf jaar sal dit nie so baie wees nie.

27. Hoeveel is die jaarlikse vervoerkoste van leerders na buite-kurrikulêre bedrywighede?

Leerlinge betaal nie vir vervoer nie. Gratis vervoer vir alle leerlinge na alle geleenthede. Personeel word vergoed as hulle privaatvoertuie gebruik vir skoolaangeleenthede. Die vervoerrekening is dus aansienlik per jaar.

- (a) Is daar iets wat u graag sou wou privatiseer?

Die skool se boekhoustelsel, eintlik die hele finansiële stelsel van die skool. Dit is 'n geweldige las op die personeel. Prakties kan dit probleme verskaf. My stelsel werk puik, maar die las is groot op die onderwysers. Die ontvang van geld en uitreik van kwitansies berus by die onderwysers. Die nie-opvoedende personeellid ontvang dan die geld. Die persoon is elke dag voltyds by die skool.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

Meer as 99%.

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

Ongeveer 6%.

Is daar nog iets wat u wil byvoeg?

Ek,, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 2 Junie 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:.....

Handtekening:.....

ONDERHOUD 6 (4 Junie 1998)

VRAE

SPORT

1. Watter sportsoorte/-spanne het sy eie afrigter?

Ons het baie buite-afrigters en dit word by die dag meer.

2. Watter sportsoorte/-spanne maak van buite-afrigters gebruik?

Atletiek, hokkie, rugby, krieket binne en buite-afrigters. Swem het 'n onderwyser wat hulle afrig. By tennis gaan die topspelers na klubs en die gewone spelers word by die skool afgerig.

(a) Is dit a.g.v. personeeltekorte?

Dit aan die een kant, maar ook dat ons kwaliteitsafrigting wil verskaf. Die onderwysers het ook 'n keuse. Dit is nie nodig vir hulle om by buitemuurs betrokke te wees nie. As jy die keuse maak, gaan jy vergoed word vir die keuse, maar daar word ook sekere dinge verwag. Jy moet kwaliteitsafrigting verskaf. Jy moet dus resultate lewer.

(b) Besoldiging?

Die buite-afrigters kry 'n bedrag gelykstaande waaraan ons dink dat hulle vir ons werd is. Hulle moet natuurlik ook tevrede wees. By die seuns se eerste rugbyspan het ons 'n W.P. -rugbyspeler as afrigter. By die dogtershokkie het ons 'n Springbokspeelster as afrigter. Sy gee ons al vir jare waarde vir ons geld.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?

Ja. Ons muurbalspan word deur 'n ouer hanteer. Hulle speel onder ons skool se vaandel, maar hulle is by klubs geaffilieer, en die skool het niks met hulle te doen nie. Hulle moet net ons kodes en gedragsreëls ondersteun. Gimnastiek is by klubs, maar die res gaan deur die skool se normale kanale.

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken? (Spesifiseer.)

Ons erken alle sportsoorte. Nasionaal word die sport erken, en die leerling kry erekleure. As hy W.P.-kleure verwerf kry hy nie erekleure nie, maar erkenning word verleen.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Die meerderheid van die leerlinge bekom hulle eie toerusting. Rugbyballe, krieketballe, een of twee kolwe ens. word egter deur die skool aangekoop. Ons koop by die leweransier wat vir ons die beste diens lewer, en die beste prys gee. Ons het dus nie een spesifieke verskaffer nie. Daar word dus deur die verskillende sporte gesoek vir die beste kwaliteit en prys. Vir 'n beter diens sal ons moontlik meer betaal.

6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportssoorte? (Probleme; voordele; nadele.)

Fietsry gaan op hulle eie aan. Ouers reël dit vir ons. Hulle verslae gaan deur die saal, hulle ry in ons skoolkleure, ens., maar is eintlik nie die skool se verantwoordelikheid nie. Later kan daar nog sportsoorte bykom.

Die rugby het 'n rugbyklub gestig. Ons beplan dat jy vir die ses akademiese vakke in die senior fase X bedrag sal betaal en vir alle buitemuurs ekstra gaan betaal per aktiwiteit.

Rugby moet bv. homself finansier. 'n Ouer van 'n rugbyspeler en dié van iemand wat blokfluit speel, gaan ook verskillende bedrae betaal. Elke aktiwiteit gaan dus homself onderhou, behalwe vir velde, onderhoud, ens. wat die skool se verantwoordelikheid gaan wees. Jeugklubs kan ook sterker word. Alles gaan afhang of jy die skool se identiteit wil behou en of jy dit wil laat gaan. Ons wil egter nie hê die klub moet los van die skool staan nie. Die krieketklub moet bv. sy eie voorsitter, komiteede en ouerbetrokkenheid hê met sy eie begroting. Bedrae sal ook dan deur die klub vasgestel word, hoeveel dit sal kos om 'n lid te wees van die klub. Alles sal egter nog wees onder die vaandel van die skool.

8. Hoeveel nie-onderwyspersoneel is betrokke?

Nog net eintlik by koor. Ons het te veel kore en dus het ons 'n dame wat ons dogterskoor afrig.

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Ja. Begin met dans. Gewone tipe dans. Ons wil dus lewensvaardighede inbring. Moontlik nog kursusse in bv. "Toastmaster", juweliersontwerp, fotografie, ens. Die leerling moet dan 'n sertifikaat kry daarvoor en dit moet op sy rapport verskyn. Jy sal dan uit die aard van die saak meer buitemense moet betrek.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

Dertien bestuursraadposte. Vir die sinvolle bestuur van 'n skool is daar X aantal leerkragte nodig d.w.s. 'n minimum aantal waarsonder die skool nie goed kan funksioneer nie. Meer steunpersoneel is dus nodig. Laboratoriumassistent is weer aangestel, 'n persoon wat afrolwerk kan doen, sowel as sekretariële werk. Dit maak dat die betaling van nie-KS-mense al hoe meer word.

By voorligting het ons 'n persoon aangestel vir twee dae. Vir twee dae het sy toetsing gedoen, studiemetodes, ens. Vanjaar koop ons haar in vir drie dae. Sy is voltyds by die skool, maar vir twee dae werk sy vir haarself. (Sy het haar eie kantoor by die skool.) Daar is 'n onderrighulpopleiding-sentrum gestig en sy vra die mense 'n vaste fooi. Die skool kry dan 'n persentasie van die fooi. Sy is op 'n konsultasiebasis by ons.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

Handboeke deur onself hanteer. Ons verhuur die handboeke aan die leerlinge. Dan kan ons ook gereeld die handboeke vervang. Dit raak ook nie 'n las vir ons nie. Skryfboeke is vir sy eie rekening. Een van die groot leweransiers hanteer dit vir ons. Hulle bring dit skool toe en ons kry 'n deel van die wins.

Ek wil ook 'n winkel stig. Ek wil ook alles deur die winkel bedryf en sodoende kan ons ook belasting terugeis. Ek wil dan mettertied alles daarvandaan bedryf bv. T-hemde, penne, tweedehandse klere, ens.

13. Hoe word die skool se snoepie geadministreer?

Dit word deur 'n ouer bedryf. Sy betaal vir ons 'n huur en wat sy daar doen is haar storie. Sy doen dit ook naweke. Ons het ook 'n kafeteria vir ons leerlinge. Ons beweeg in 'n oopkampus-rooster. As die leerlinge af is, kan hy gaan koffie drink of wat ook al.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?

'n Hele klomp ouers sowel as van die graad 11-personeel. Die personeel is die koördineerders en nie die organiseerders nie. Die organisasie laat ons totaal aan die ouers oor. Die ouers doen dus ook die fondsinsamelingsprojekte.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

Voltyds tegniese beampte doen dit. Sy hanteer die hele afrolkamer. Sy is dus totaal vir alles verantwoordelik. Sy hanteer ook onderhandelinge met maatskappye soos papier aankoop, herstelwerk, ens.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

Personeel in 'n groot mate. Die res word deur die sekretaresses gedoen wat daarvoor vergoed word. Die personeel doen dit egter uit die liefde van die hart.

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool, bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

Nie altyd na wense nie. Dit het egter verbeter nadat hulle meer skoolfonds begin betaal het. Ook by die organisasie en bestuur van die sport is daar ouers betrokke. By sport is dit dus goed genoeg. Ook by oueraande is die bywoning goed.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Die beheerliggaam is oorhoofs in beheer. Ons het 'n finansiële sekretaresse wat al die finansiële sake beheer. Die finansiële aspek is in drie dele verdeel. Een persoon hanteer die begroting en hou dit dop, iemand wat die gelde ontvang en hanteer en die finansiële beampte wat tjeks uitskryf, state optrek, data inpons in die rekenaar, ens.

20. Wat is die skool se grootste uitgawe?

Definitief beheerliggaamposte.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Al hoe meer die verhuring van die terrein. Ons is goed sentraal geleë. Kunsuitstallings vind hier plaas, boekverkope, UNISA se musiekeksamens, Tukkies gaan vanjaar hul toelatingseksamens hier laat aflê, ens.

Borgskappe vir sport is ook nie te onaardig nie. Ons loods nie eintlik meer fondsinsamelings nie, want alle projekte word spesifiek na iets toegemik. As ouers wil fondse insamel vir die skool, is dit hulle taak en nie myne of my personeel s'n nie. Ons sal bystaan en help. As die skool wil fondse werf, sal ouers moet besef hulle kinders is in die skool en hulle moet dit insamel. Die onderwysers gee die akademie.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

Ons werk ook met 'n uiteenlopende groep. Seker so tussen 'n R 80 000 tot R100 000 per jaar. Ek mag ver uit wees.

23. Hoeveel is die skoolfonds?

R 2 400 per jaar plus R50 klubfooie per aktiviteit.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

Ongeveer 92%.

25. Hoeveel % van die ouers het vanjaar aansoek gedoen om finansiële ondersteuning ten opsigte van onderwys?

Ongeveer 3,2%.

26. Hoeveel kos dit jaarliks om die skoolgeboue en -terrein te onderhou?

Ons het begroot vir 'n ekstra R200 000 per jaar vir die volgende vyf jaar. Dit is ekstra by die gewone onderhoud. Ons begroting is ongeveer R2,2 miljoen waarvan amper R1 miljoen aan salarisse gaan.

27. Hoeveel is die jaarlikse vervoerkoste van leerders na buite-kurrikulêre bedrywighede?

Nie 'n faktor nie. Ons kinders kom op hul eie by verskillende plekke. As ons in die week êrens moet kom, sal ons 'n bus reël, anders nie. As ons gaan toer, sal die busonkoste by die sport ingereken word. Naweke reël ons geen vervoer nie.

28. Watter aktiwiteite kan tans geprivatiseer of semi-geprivatiseer word?

Skoonmaak van die skool. Met jou vermindering van nie-KS-mense kan jy net nie meer skole skoonhou nie. Die fisiese skoonhou van geboue kan beslis oorweeg word. Die skoonhou van 'n skool is beslis 'n ekstra stres op die personeel.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

Omtrent 100%

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

Vir die afgelope tien jaar is dit 32 A's. Verlede jaar was dit 41 A's met 'n 100% slaagsyfer.

Is daar enigiets wat u wil byvoeg?

Ek,, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 4 Junie 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:.....

Handtekening:.....

ONDERHOUD 7 (10 Junie 1998)

VRAE

SPORT

1. Watter sportsoorte/-spanne het sy eie afrigter?

In sommige gevalle bereidwilligheid en nie altyd die kennis nie. Dit gebeur dat een onderwyser meer as een span van 'n sport moet afrig. By hokkie is daar slegs een afrigter vir die seuns en een vir die meisies.

2. Watter sportsoorte/-spanne maak van buite-afrigters gebruik?

Niks.

(a) Ouers se betrokkenheid?

Die meeste van ons ouers, indien nie werkloos, is nie beskikbaar nie. Vir naweke het ouers al aangedui dat hulle beskikbaar is.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?

Op die oomblik word gebruik gemaak van die strukture wat beskikbaar is. Leerlinge behoort wel aan klubs wat naweke meeding bv. rugby en sokker.

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken?

Ja. Een van die leerlinge het provinsiale kleure verwerf in karate, en die skool het dit erken. Van die skool se kant het ons hom geborg deur sy sweetpak vir hom te koop.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Een van ons groot finansiële laste. Al die sporttoerusting word uit die skoolfonds aangekoop. Die skool bestaan sestien jaar. Verlede jaar het die rugbyspan vir die eerste keer weer nuwe truie gekry. Die ander stel truie is dus al sestien jaar oud. Die sokkerspan het die jaar kans gekry om nuwe truie te kry. Dan is dit weer die netbalspan ens. Elke sportsoort kry dus 'n beurt wat vyf tot ses jaar kan duur.

6. Wat is die moontlikheid van privatisering van sportsoorte? (Probleme; voordele; nadele.)

Sodra mens praat van privatisering, praat jy van geld. Ons gemeenskap kan nie dit bybring nie. Een van ons grootste ewels is armoede. Daar is dus baie ander probleme wat gekoppel moet word aan die armoede.

KULTUUR

7. Hoeveel opvoeders is betrokke?

Ons het 'n goed georganiseerde koor gehad. Die dame is egter al vir die afgelope vyf maande met siekverlof. Op die oomblik funksioneer die koor nie. Die juffrou is ook van plan om die pakket te neem en uit te tree. Dit lyk dus of die stukkies kultuur gaan verdwyn. Dan het ons 'n dramagroep, Culture Dynamics. Daar is ook net een persoon by betrokke. By ons trompoppies is ook net een dame betrokke. Sy was met 'n jaar verlof, en toe het dit ook stilgestaan. Baie van die kultuuraktiwiteite maak gebruik van kenners, en daarvoor beskik ons nie eintlik nie.

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Alhoewel die finansiële las baie swaar is, poog ons om ten minste alle sportsoorte vir die leerlinge aan te bied. Ons het muurbal, en ons beskik nie oor 'n baan nie. Die leerlinge moet UWK toe geneem word vir oefeninge en wedstryde. Ons bied krieket aan, maar ons het nie 'n veld of 'n blad nie. Ons is dus baie beperk t.o.v. die fasiliteite. As ons geld gehad het, sou ons graag wou tennis aanbied nadat bane gebou is.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

Nee. Ons het nie die finansies nie.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

Dit is nog verlede jaar deur die departement verskaf. Uit ons begroting het ons die skryfbehoeftes aangekoop. Vir die graad 8 en 9 moet ons nog skryfboeke aankoop vir volgende semester vir hulle Aardrykskunde-komponent. Jy kan nie vir die leerlinge sê om môre 'n skryfboek te hê nie. Sommige gaan uit die skool bly, sommige ouers wil nie die boek koop nie en ander kan nie 'n boek koop nie. Om al die probleme te vermy, is ons verplig om uit skoolfonds die boeke aan te koop. Dit gaan 'n groter probleem raak. Verlede jaar was daar nie geld beskikbaar om enige nuwe handboeke aan te koop nie. Die begroting was nie eers genoeg vir al die skryfboeke nie. As ons kyk na dupliseerpapier. Ná die eksamen is ons geld op vir die jaar se papier. Dan sal ons uit eie fondse weer papier moet aankoop.

13. Hoe word die skool se snoepie geadministreer?

Ons het 'n "tuck-shop". Een van die leerkragte beheer dit. Van die leerkragte het gevra om die "tuck-shop" oor te neem, en dan sal hulle die sport finansier. (Tot verlede jaar.) Dié jaar het dit verander. Dit is net pouses oop, nie naweke nie. Dit is 'n goeie manier van geld maak. Baie ouers wil graag iets verkoop, maar dan is dit om self 'n inkomste te genereer.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?

Vir die laaste vier tot vyf jaar betaal elke matriek vir homself en sy gade. Dit was ongeveer R80 per persoon verlede jaar.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

Een van die leerkragte is in beheer gedurende die eksamen. In die meeste gevalle doen elke leerkrag sy eie duplisering. Dit is 'n probleem, want as 'n masjien breek, weet niemand wie die skuldige is nie.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

Elke onderwyser is veronderstel om sy eie te tik?

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

Baie swak. Daar is klasse waar daar nie 'n ruit van heel is nie. Vandalisme is een van ons groot probleme in die skool. Daar is nie 'n Maandag waar daar nie gerapporteer word daar is ruite gebreek of deure afgetrap gedurende die naweek nie. So 'n maand gelede is daar 'n vergadering belê met die doel om die ouers betrokke te kry. In die verlede was hier 'n kultuur van denke dat die skool die Staat se skool was. Om die Staat by te kom breek jy die skool. Nou moet ons dit verander. Hulle moet besit neem van die skool. Dit is die gemeenskap se skool. Uit die 1 100 ouers was daar die aand net 50 ouers. Al hoe ek ouers hier kan kry, is die dag as die skool sluit, moet hulle die kinders se rapporte kom haal. Ek laat sit die ouers eers in die saal en hou my vergadering. Dan kan hulle die rapporte kry. Die meeste ouers gaan sodoende by die skool wees. Om 'n beheerliggaam te kies moes ons vier vergaderings belê voordat 'n kworum verkry kon word. Waar leerkragte

met ouers wil praat, daag so 20 - 30 ouers op. Dan is dit die ouers waarmee jy nie probleme het nie. Ons het 'n groot opvoedingstaak by die ouers. Die ouers reken, ek stuur my kind skool toe en daar eindig my verantwoordelikheid. Kinders kom self hier en dan sê die kind dat sy ma sê ek moet hom doker toe neem. As ons funksies hou, moet die leerkragte omtrent alles doen. 80 - 90% van die ouers is glad nie betrokke nie. By die sport geld dieselfde.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Die adjunkthoof. Die beheerliggaam het een van die ouers aangestel om toesig te hou. Een van die ander leerkragte doen die boeke.

20. Wat is die skool se grootste uitgawes?

Ek sal sê voorheen was dit hoofsaaklik hulpmiddels. (Voordat die departement in so 'n finansiële verknorsing was.) Nou kom afrolpapier, boeke, ens. by wat uit skoolfonds aangekoop moet word.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Op Sondae word van die klaskamers gebruik vir kerk. Ons kry nie veel in nie, maar tog 'n druppeltjie.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

'n Groot getal is enkelouers, en 'n groot aantal leerlinge is welsynkinders. 'n Groot persentasie ouers werk nie, maar lewe van welsyn-geld. Miskien R30 000 - R40 000.

23. Hoeveel is die skoolfonds?

R100 per kind per jaar. Meer as een kind is dit R150 per gesin.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

Tans is omtrent 60% in. Rapporte word gegee aan dié wat alreeds betaal het. Op die einde van die jaar kry ons seker so 80 - 90% in.

25. Hoeveel % van die ouers het vanjaar aansoek gedoen om finansiële ondersteuning ten opsigte van onderwys?

Geen. Daar het nog nooit so iets bestaan nie. By ons ou departement was daar nog net losiesgeld, maar nie subsidie nie.

26. Hoeveel kos dit jaarliks om die skoolgeboue en -terrein te onderhou?

Ongeveer R 120 000. Dit is vervanging van ruite, ens. Die oostelike substruktuur het aangebied om ons gras te sny teen 'n minimale bedrag. Voorheen het privaatmense die skool se gras gesny. Vir een keer was dit R 1 800. Ons kon toe die gras net een keer per jaar laat sny.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

87% in 1997

85% in 1996

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

Geen

Is daar nog iets wat u wil byvoeg?

Ek,, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 10 Junie 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:.....

Handtekening:.....

ONDERHOUD 8 (11 Junie 1998)

VRAE

SPORT

1. Watter sportsoorte/spanne het sy eie afrigters?

Net eie onderwysers. Ons het nie die deskundiges nie.

2. Watter sportsoorte/spanne maak van buite-afrigters gebruik?

Niemand.

3. Is sommige sportsoorte al op enige wyse by sportklubs ingeskakel?

Ons sport is net in die week. Daar is leerlinge wat naweke deelneem aan sport by klubs. Die rugby is geaffilieer by Helderberg. Van dié wat by streekspanne opgeneem is (rugby), sal naweke wel speel.

4. Is daar sportsoorte wat die skool nie aanbied nie, maar wel erken?

Ja. Ons sal op die verhoog 'n diploma aan hom oorhandig as hy provinsiale kleure verwerf.

5. Hoe bekom u skool sporttoerusting?

Die skool koop alles self, soos bv. truie. Die leerlinge het nie van hul eie nie.

KULTUUR

7. Hoeveel opvoeders is betrokke?

Daar is so vier onderwysers betrokke. Hulle sal leerlinge uitneem na teaters, Robbeneiland (Geskiedenis), ens.

9. Watter aktiwiteite sou u nog graag wou aanbied by u skool?

Natuurlik sal mens baie meer wil aanbied. Deskundiges kan mens miskien van buite kry. Die onderwyser is baie betrokke by sy eie

probleme. Ons het 'n geweldige leerling-onderwyserratio en ook merkwerk. Vir die onderwyser is dit dus moeilik om baie meer in te sit. Die ekstra motivering is nie daar om nog iets meer te doen vir bv. kultuur. Uit jou eie agtergrond, was kultuur miskien ook nie so 'n groot prioriteit nie. Ouers het al gesê hulle sal help by afrigting, maar hulle kom nie na vore as hulle benodig word nie.

STRUKTURE

11. Is hier nie-departementele personeel wat vir die skool werk?

Twee beheerliggaamposte.

12. Wie administreer die skryfbehoeftes en handboeke van die skool?

Kry uit die toekenning. As die voorraad opraak, vra ons dat die leerlinge uit hul eie sak moet aankoop. Meeste van die handboeke het ons by die skool. Ons het 'n projek waar ons vra dat mense enige tipe skoolboek moet ingee by groot sentra. Dan kontak die mense ons, en die boeke kom by die skool uit. Nou die dag het ons alreeds 'n klompie boeke gekry. Dit lyk dus of die projek werk.

13. Hoe word die skoolsnoepie geadministreer?

Ons het die "tuck-shop" omtrent 'n maand gelede afgegee aan ouers. Hulle wil fondse genereer vir die tamboernooientjies. Die ouers behartig alles en die wins gaan ook na hulle toe.

14. Wie is almal betrokke by matriekafskeid?

Gewoonlik is dit 'n matriekonderwyser wat dit reël, saam met die matriekverteenwoordigers. Die saal, tema, ens. word op besluit. Die matriekleerlinge betaal 'n ekstra fooi by hul skoolfonds wat gebruik word vir die matriekafskeid.

15. Hoe funksioneer die skool se dupliseerwerk?

Daar is onderwysers in beheer van die dupliseerkamer. Onderwysers kan vrylik dupliseer soos hulle wil. Ons probeer nie onderwysers strem met die prosessering van dinge nie. Ons probeer liever uit eie fondse papier aankoop vir duplisering.

16. Wie tik eksamenvraestelle?

Onderwysers doen hul eie tikwerk. Die meeste het hulle eie persoonlike rekenaars. Van die onderwysers maak gebruik van die sekretaresse, maar dit is privaatbetaling.

17. Hoe goed is die ouerbetrokkenheid by die skool bv. by sportgeleenthede en vergaderings?

Ons het nie 'n kultuur van ouerbetrokkendheid. Ons het al baie pogings aangewend om ouers betrokke te kry. Sodra vergaderings belê word, daag die ouers net nie op nie. Dit is stremmend vir ons leerkultuur. Sodra ons 'n ouerbetrokkenheid het, sal die leerkultuur verbeter. Die ouervergaderings word geredelik bygewoon. Wanneer die vier komitees

van die bestuursraad moet vergader, is daar egter min deelname t.o.v. bywoning. Kwartaalliks is daar ouervergaderings waar onderwysers bv. gespreke kan word t.o.v. leerlinge se vordering. Dit word goed bygewoon. Waar die ouers egter moet werk en 'n bydrae lewer, gaan dit sleg.

FINANSIES

19. Wie administreer die skool se daaglikse finansies?

Die departementshoof van rekeningkunde. Sy doen die inskrywings op rekenaar ook. Sy doen basies alles. Net tjeks word nog geteken deur 'n persoon op die beheerraad en die sekretaresse. Die adjunkprinsipaal kyk egter na uitgawes van die skool. Dié dame met die adjunkhoof is verantwoordelik vir die begroting.

20. Wat is die skool se grootste uitgawes?

Sport en vervoer. In die laaste twee jaar het ons ook groot uitgawes gehad t.o.v. ons rekenaarlokaal. Dit is ten volle toegerus. Die rekenaars moet gedurig verbeter word. Ons moet elke keer 'n bus huur as 'n sportsoort êrens gaan deelneem. Die skool gee ook 'n bydrae vir leerlinge as hulle bv. provinsiale kleure verwerf.

21. Watter inkomste kry die skool behalwe skoolfonds?

Monetêre toegewing van die departement. Baie weinig word funksies gehou.

22. Wat is volgens u mening die gemiddelde jaarlikse inkomste van die ouers van die skool?

Ons het 'n redelik gemengde groep ouers. Gemiddeld sal ek sê, is die ouers die groep wat bo die broodlyn val. Ons het by ons skool geen data van hoeveel ouers se inkomste is nie. Hier is darem ook professionele mense soos onderwysers, prokureurs, ens. Kom ons sê R50 000.

23. Hoeveel is die skoolfonds?

R 120 per jaar. Ouers betaal ook R50 ekstra vir die twee onderwysers wat deur die beheerraad betaal word.

24. Hoeveel % skoolfonds kry u gemiddeld in?

Op die oomblik het ons al 86% in. Tydens die nuwe st. 6-leerlinge se registrasie in Oktober (op 'n Saterdag) kry ons seker so 100% in van hulle skoolgeld.

25. Hoeveel % van die ouers het vanjaar aansoek gedoen om finansiële ondersteuning ten opsigte van onderwys?

Ons ouers maak nie gebruik van die fasiliteit nie.

26. Hoeveel kos dit jaarliks om die skoolgeboue en -terrein te onderhou?

Dit is 'n aansienlike bedrag. Ons het baie vandalisme. Ruite word gebreek, inbrake, ens. Rondom R30 000 per jaar.

27. Hoeveel is die jaarlikse vervoerkoste van leerders na buite-kurrikulêre bedrywighede?

Dit is 'n aansienlike bedrag (R 20 000). Ons het verskillende kodes by die sport, wat almal aanspraak maak op vervoerkoste.

SLOT

30. Wat is die skool se matriekslaagsyfer die afgelope twee jaar?

86% in 1997 en omtrent 70% in 1996.

31. Wat is die skool se persentasie A-simbole van die matrieks die afgelope twee jaar?

Gemiddelde A's geen, maar heelwat A-simbole per vak.

Is daar enigiets wat u wil byvoeg?

Ek, bevestig dat bogenoemde inligting feitelik korrek aangehaal is ná my gesprek met Mnr. A. Diedericks op 2 Junie 1998.

Mnr. Diedericks mag die inligting in sy proefskrif gebruik onderworpe aan die voorwaardes soos uiteengesit in die inleiding tot die onderhoud.

Datum:.....

Handtekening:.....